

Hartelijke groet,

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Op 27 jan. 2022 om 17:15 heeft [REDACTED]. <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

İ»¿

Beste Vera,

Hierbij informeer ik je over de uitgebrachte offertes en presentaties die zijn gehouden door twee partijen inzake het onderzoek naar sociale veiligheid middels bijgaande notitie. Ik verneem graag of je hierdoor voldoende geïnformeerd bent of dat je graag een mondelinge toelichting wenst op de notitie/offertes. Ook verneem ik graag of je je kunt vinden in het advies van de begeleidingsgroep en/of het contract gegund kan gaan worden.

Met vriendelijke groeten,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamer [REDACTED], Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | M 06- [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | I

www.tweedekamer.nl

From ██████████ </o=STATENGENERAAL ██████████>
 Subject **Re: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing**
 To ██████████. <█████████@tweedekamer.nl>
 Date August 3, 2021 at 1:38:49 PM CEST

Prima.

Op 3 aug. 2021 om 12:49 heeft ██████████ <█████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

ī»¿
 Collegaâs,
 Ter info: de reactie aan een van de deelnemers van het Clara Wichmann overleg.

Met vriendelijke groeten,

██████████
 ██████████
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 ██████████ Lange Houtstraat 1, Den Haag
 T +(31)70-318 ██████████ | M 06-██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: ██████████
Verzonden: dinsdag 3 augustus 2021 12:48
Aan: ██████████@aircocaravan.com' ██████████@aircocaravan.com>
CC: secretariaat.voorzitter <██████████@tweedekamer.nl>; '██████████@clara-wichmann.nl' <██████████@clara-wichmann.nl>; '██████████@report-app.com' <██████████@report-app.com>
Onderwerp: FW: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing

Beste Airco Caravan,

Hartelijk dank voor de uitgebreide mail over de Report app en de gegevens van ██████████. Ik heb uw mail doorgestuurd gekregen vanuit het secretariaat van de Voorzitter. Jammer genoeg heb ik vanwege mijn vakantie het gesprek met u, de Clara Wichman stichting en anderen gemist. Maar goed om te lezen (en terug te horen van de collegaâs) dat het gesprek wederzijds is gewaardeerd en inzicht heeft gegeven in de verschillende hulpbronnen om sociale veiligheid te borgen en te vergroten.

We delen de doelstelling om beter zicht te krijgen op de sociale veiligheid in de Tweede Kamer en deze op allerlei manieren te vergroten: dat heeft absoluut de aandacht en prioriteit in onze organisatie. Op dit moment hebben we diverse initiatieven lopen op dit vlak en zijn er ook nog een aantal in het najaar gepland (denk aan een werkbelevingsonderzoek, diversiteitstrainingen, versterken infrastructuur vertrouwenspersonen/klachtencommissie/medewerkers/leidinggevenden en communicatie-inzet) . Ik neem graag de informatie over de report app & trainingen mee in het overleg met de vertrouwenspersonen en intern overleg om af te wegen of deze interventie in het brede palet past wat we (willen) inzetten. Mochten we het gebruik van de app verder willen onderzoeken, nemen we zeker contact op met mw ██████████.

Nogmaals hartelijke dank voor de informatie en met vriendelijke groeten,

██████████
 ██████████
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 ██████████ Lange Houtstraat 1, Den Haag
 T +(31)70-318 ██████████ | M 06-██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Airco Caravan <mail@aircocaravan.com>
Verzonden: donderdag 29 juli 2021 15:31
Aan: secretariaat.voorzitter <██████████@tweedekamer.nl>; Bergkamp, V. <v.bergkamp@tweedekamer.nl>
CC: ██████████ <██████████@clara-wichmann.nl>; ██████████@report-app.com
Onderwerp: Re: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing

Beste Vera, beste ██████████,

nogmaals dank voor het gesprek dat we met u hadden.
 Het gaf inzicht en het vertrouwen dat er ook daadwerkelijk iets gedaan wordt aan het borgen van de sociale veiligheid van iedereen die in de regeringsgebouwen werkt, in de Tweede Kamer en het Presidium.

Nog steeds is het ongelofelijk urgent dat verkrachters als Dion Graus worden aangepakt en berecht. En dat andere seksuele predators die zich ook in uw partij bevinden - ook recent werden er meldingen gedaan (!) - worden gestopt. Het belangrijkste is dat slachtoffers in veiligheid worden gebracht. En liever nog, dat een onveilige situatie wordt gestopt voordat het over een grens gaat.

Ik stuurde u al informatie over de Report App.
 Deze zou de perfecte ontsluiting kunnen vormen voor alle informatie en initiatieven die er zijn om medewerkers te beschermen. En dat zijn er nogal wat, zoals in uw brief stond vermeld.

Informatie is vaak moeilijk te vinden, en als je je onveilig voelt of erger, dan is het vaak ook lastig om dit met collega's te delen

(schaamte, aanstellerig gevonden worden, zelf beschuldigd worden, roddel veroorzaken, victim blaming etc). De Report App kan alle informatie en instrumenten samenbrengen, en het slachtoffer de kans geven dit anoniem tot zich te nemen, en hulp zoeken als dit gewenst is. Dat zou een hele goede stap zijn in de aanpak van deze complexe materie. Zo kunnen alle onderwerpen eenvoudig worden ontsloten:

Beleid Ongewenste Omgangsvormen

- Beleid
- Adequate opvang
- Procedures
- Klachtenregeling
- Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen

Vertrouwenspersonen (ook beschikbaar voor fracties)

- 5 interne ervaren vertrouwenspersonen
- 1 externe ervaren vertrouwenspersoon
- Helpen arbeidsbelasting beperken
- Gericht doorverwijzen
- vertrouwenspersonen zijn getraind in intervisie en zijn gecertificeerd

Risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E)

- Arbowaat verplicht een veilig (psychosociaal) werkklimaat te creëren
- Aanpak veiligheidsaspecten
- Fracties moeten dit voor hun werknemers doen
- In 2020 RI&E opgesteld over fysieke arbeidsomstandigheden in Binnenhofpanden
- 2021: wetenschappelijk gevalideerd werkbelevingsonderzoek
- Kwantitatief, anoniem, ook over ongewenste omgangsvormen
- Fracties zijn aangemoedigd om ook dit onderzoek te doen
- Kwalitatief onderzoek dmv diepte-interviews naar ongewenste omgangsvormen

Adviseur integriteit en College van onderzoek integriteit

- Tweede Kamerleden kunnen adviseur integriteit inschakelen
- Klachten over schending van Gedragscode worden door College van onderzoek integriteit behandeld
- Kamerleden, fractiemedewerkers en ambtenaren kunnen bij het College een klacht indienen
- Mogelijke sancties: aanwijzing, berisping of schorsing van hoogstens een maand voor deelnemen aan vergaderingen
- Geschorste wordt niet onthouden van stemming
- College bepaalt sanctie, Kamer legt het op zonder beraadslaging

Juridische positie

- Kamerleden hebben een sterk onafhankelijke rol vanwege rechtstreekse verkiezing
- Grondwettelijk vastgelegd
- Kamerleden zijn niet afzetbaar
- Kamerleden zijn niet vervolgbaar voor wat ze in de Tweede Kamer hebben gezegd of schriftelijk hebben overlegd
- Maar grensoverschrijdend gedrag is ontoelaatbaar
- Kamervoorzitter waakt over Reglement van Orde
- Rechter kan oordelen over Kamerleden buiten de vergaderorde
- Seksuele delicten staan niet in Wetboek van Strafrecht als grond voor ontzegging passief kiesrecht

Training

- Beschikbare trainingen voor medewerkers en leidinggevenden over diversiteitsbeleid.

De Report App kan alle informatie van Tweede Kamer, Presidium en de fracties samenbrengen, in combinatie met algemene informatie over seksuele intimidatie, discriminatie en pestgedrag. Ook kan het slachtoffer tips krijgen voor weerbaarheid, gegevens vinden over hulpverlening, intern en extern.

Het mooie van Report App is dat het een klein en degelijk bedrijf is met een product dat specifiek gaat over deze problematiek. Bewezen werkzaam. Daar hoeft dus eerst weer een nieuw onderzoek aan worden gewijd, wat opnieuw extra vertraging op zou leveren en veel tijd en geld kost. Terwijl de nood hoog is.

Ik zou u graag willen uitnodigen om contact te leggen met [REDACTED], die alle ins en outs kent van seksueel wangedrag, hoe je het moet aanpakken en kan voorkomen. Want dat is uiteindelijk de beste oplossing.

Op naar een gezonde, veilige werkomgeving voor iedereen, zodat vrouwen en alle andere gemarginaliseerde groepen zonder angst kunnen excelleren in de fracties, de Tweede Kamer en het Presidium.

Ik blijf graag op de hoogte,
en ik wens je een heel fijn reces,

hartelijke groet
Airco Caravan

PS Lees ook nog even de vorige e-mail, hieronder, door.
Dank voor de aandacht.
GO GO GO!

Geachte voorzitter van de Tweede Kamer, beste Vera,
beste [REDACTED],

ik mail u als een van de ondertekenaars van de brandbrief over seksueel geweld en intimidatie, en de afspraak met u, as. dinsdag 13 juli om 14 uur met de vertegenwoordiging van de ondertekenaars.

Een oplossing

Er is weinig tijd en ruimte om uitgebreid over structurele oplossingen te praten, daarom wil ik u informeren over een bestaand, 100% onafhankelijk platform dat praktisch is en een oplossing biedt tegen seksuele intimidatie en geweld.

Ik zou hierover graag een tweede afspraak willen maken met u en de oprichter van het platform [REDACTED], en andere Tweede Kamerleden en fractiemedewerkers.
Handen uit de mouwen.

Seksuele intimidatie en geweld

Het grootste probleem is dat (jonge) vrouwen (en ook mannen) denken dat ze de enige zijn, en als ze al naar voren willen komen, dat ze niet geloofd worden, dat ze de schuld krijgen van wat er is gebeurd (drank, kort rokje, afijn je kent het wel), en dat ze hun prille politieke carrière meteen waarwel kunnen zeggen. Het is een taboe, er is schaamte. Als je praat krijg je meteen een stempel. Victim blaming wordt dat genoemd. Daarbij is de juiste info vaak niet te vinden en is een vertrouwenspersoon niet onafhankelijk.

Vrouwen worden zo helemaal kapot gemaakt.

Door hun meerdere, door de Dionnen Graus van deze wereld en vervolgens door collega's, social media, dienders en rechters.

Dit moet stoppen.

Je zou een systeem willen waar het slachtoffer vóórdat het helemaal uit de hand loopt, **anoniem** informatie kan vinden over hoe te handelen, wat de opties zijn, en wat precies de regels en afspraken zijn in de Tweede Kamer en de politieke partijen. Waar een onafhankelijke vertrouwenspersoon te benaderen is en waar ook direct hulp geboden wordt bij melding, aangifte en juridische stappen. Maar wat ook helpt met weerbaarheid en preventie.

Dit platform bestaat:

Report App.

Bewezen effectief, omdat het is ontwikkeld is door een slachtoffer van seksuele intimidatie, die zelf alle jarenlange ellende heeft meegemaakt van collega's en vertrouwenspersonen tot aan rechtszaken aan toe (werkelijk elke stap in het proces was om woest van te worden; de vernedering, het seksisme op alle niveaus [REDACTED] is in 2015 met dit platform begonnen opdat anderen niet hoeven mee te maken wat zij heeft doorstaan.

Het werkt.

Bedrijven in Nederland en op de Antillen*, gaan het derde jaar in met de Report App.

• Door de anonieme data is het mogelijk om te anticiperen/voorspellen op risicofactoren. Er wordt sneller hulp gezocht via de app, bij externe en interne support. Reden hiervoor is dat het informeel melden betreft (regie bij melder), het onafhankelijk is en technisch los staat van de server van de werkgever.

• Mensen snappen veel beter dat het gaat om hoe gedrag wordt ontvangen en ervaren. Door het kunnen bijhouden van een logboek worden slachtoffers en omstanders aangemoedigd om in actie te komen.

• Content is actueel en je kan anoniem uitzoeken wat het beleid is van de organisatie. Deze documenten en infographics zijn geüpload in de beveiligde omgeving voor de medewerker.

* o.a. Verbond van Verzekeraars, Aruba Bank, in gesprek met McDonalds, JenV, Rechtbank Leiden/Den Haag en Rotterdam

Meer is te lezen op <https://report-app.com>

Ik hoor graag spoedig van u!
hartelijke groet en tot dinsdag,

Airco Caravan

Kortom, onze vragen zullen zien op welke structurele acties er vanaf nu ondernomen gaan worden, we hopen dat onze brief u daarin ook heeft kunnen ondersteunen. Hiernaast maken wij ons grote zorgen over de vrouwen die op dit moment niet naar voren durven te komen. Wat wordt er nu gedaan om hun te ondersteunen en welke individuele acties worden daarvoor ondernomen.

PS

Airco Caravan is mijn kunstenaarsnaam, ik ben de founder van Nasty Women Amsterdam, een chapter van de internationale grassroots beweging van (vrouwelijke) kunstenaars die als anti-Trump protest startte in New York na zijn verkiezing in 2016: Nasty Women Art Exhibition.

Dmv fundraiser exposities in vele steden en landen in de VS en Europa is er ruim een half miljoen dollar opgehaald voor Planned Parenthood en andere vrouwenrechtenorganisaties. In NL hebben we met Nasty Women Amsterdam

middels 2 exposities, 400 kunstenaars uit 30 landen en 500 gedoneerde kunstwerken meer dan 35.000 opgehaald voor SheDecides, Women on Waves, Dokters van de Wereld (voor ongedocumenteerde vrouwen) en Elance Academy.

*****

Airco Caravan
+316 [REDACTED]
[REDACTED]@aircocaravan.com
FB: Airco Caravan / [REDACTED]
IG: @aircocaravan
www.nastywomenamsterdam.org
www.aircocaravan.com

*****

Geachte mevrouw [REDACTED],

Hartelijk dank voor uw e-mail.

In reactie op de lijst van afgevaardigden die u heeft gestuurd, moet ik helaas mededelen dat het aantal personen te groot is om te komen tot een effectief gesprek. Daarnaast is het op dit moment vanwege de coronaregels niet toegestaan dergelijke groepen te ontvangen in het Kamergebouw. Ik wil u daarom vragen om vier personen af te vaardigen voor het gesprek en verneem graag van u welke personen dit zijn.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [REDACTED] | www.tweedekamer.nl

Subject: Uitnodiging Kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer

Geachte mevrouw [REDACTED],

Hierbij stuur ik u de lijst van afgevaardigden die graag bij onze Kamervoorzitter op bezoek komen.

[REDACTED] (FNV)

[REDACTED]

[REDACTED] (Atria)

[REDACTED] (Vrouwen van Nu)

[REDACTED] (WOMEN Inc)

[REDACTED] (WO=MEN)

[REDACTED] (Rutgers)

[REDACTED] (Emancipator @ [REDACTED], kan je deze mail forwarden naar [REDACTED])

[REDACTED] (VVR-Clara Wichmann)

Lid Bestuur (Nederlandse Vrouwenraad)

Afgevaardigde (Bovengrondse)

Airco Caravan (founder Nasty Women Amsterdam)

[REDACTED] (of andere afgevaardigde van S.P.E. A. K @ moslimvrouwxn collectief)

[REDACTED] & [REDACTED] (Bureau Clara Wichmann)

We hebben uiteraard al in onze brief aangegeven welke mogelijkheden er zijn. Hiernaast heeft de rechter in de SGP uitspraak aangegeven dat de Staat op grond van Artikel 7 VN Vrouwenverdrag zelfs kan vergen van een partij om het beginselprogramma aan te passen. In dat licht is het wat lastig in te

zien dat een rol voor de Staat aangaande het tegengaan van seksueel geweld binnen de fracties niet mogelijk is. We hopen in die zin dat we â voorbij aan die discussie â samen kunnen denken over oplossingen. Hierbij gaan we ervan uit dat de fracties door u worden aangehaakt op ons gesprek (vooraf of achteraf)

Kortom, onze vragen zullen zien op welke structurele acties er vanaf nu ondernomen gaan worden, we hopen dat onze brief u daarin ook heeft kunnen ondersteunen. Hiernaast maken wij ons grote zorgen over de vrouwen die op dit moment niet naar voren durven te komen. Wat wordt er nu gedaan om hun te ondersteunen en welke individuele acties worden daarvoor ondernomen.

Met hartelijke dank nogmaals voor de uitnodiging.

Met vriendelijke groeten,

[Redacted signature]

[Redacted name]

[Redacted address]

Altijd op de hoogte van onze laatste rechtszaken? Schrijf je [hier](#) in voor onze nieuwsbrief.

<image001.png>

www.clara-wichmann.nl

<image002.gif>

Disclaimer - De informatie verzonden met dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten, beschermd door een beroepsgeheim. Gebruik van deze informatie door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is verboden. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en / of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan en wordt u verzocht dit bericht terug te sturen en het origineel te vernietigen.

From "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
Subject **RE: opzet communicatie Plein 2 en aanbiedingsbrief aan VZ**
To ██████████ Tweede Kamer <██████████@tweedekamer.nl>
Date August 25, 2021 at 5:44:51 PM CEST

Beste ██████████,
Bij deze de aangepaste notitie + een WBO totaal rapport excl bijlagen, zoals afgesproken in het MT.

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal
██████████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318██████████ | M 06-██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

---

Van: ██████████ Tweede Kamer <██████████@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 25 augustus 2021 16:57
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
CC: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: opzet communicatie Plein 2 en aanbiedingsbrief aan VZ

Ha ██████████,

Namens ██████████: Mooi memo. ██████████
Zie verder nog de opmerkingen in de bijlage over de notitie (alleen 1^e blad).
Na aanpassing ontvangt ██████████ het document en de bijlage graag nog even retour. ██████████ stuurt het bericht door naar de Voorzitter.

Veel dank weer.

Groet, namens ██████████
██████████
Tst. ██████████

Van: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 25 augustus 2021 14:07
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
CC: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: opzet communicatie Plein 2 en aanbiedingsbrief aan VZ

Ha ██████████ en ██████████
Nog even een aanvulling:

██████████ heeft uitgezocht wat we kunnen zeggen over sociale veiligheid irt dit onderzoek.

4.1.1

Dit zou (mondeling of schriftelijk in de brief) meegenomen kunnen worden richting VZ.

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal
██████████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318██████████ | M 06-██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

---

Van: ██████████
Verzonden: woensdag 25 augustus 2021 13:31
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
CC: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: opzet communicatie Plein 2 en aanbiedingsbrief aan VZ

Beste ██████████ en ██████████

Hierbij tref je 2 documenten aan:

- De samenvatting van het WBO tbv Plein 2
- De aanbiedingsbrief aan de VZ.

Kijken jullie aub kritisch mee? Dank alvast!!

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal

██████████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 ████████ | M 06 ████████ | E ████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
Subject **RE: Nieuwsartikel 2**
To ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>, "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
Date June 20, 2021 at 2:01:48 PM CEST

Collega's,
Mooie lijn van beantwoording. Geen aanvullingen van mij kant.
Groet
██████████

Verzonden vanaf mijn Galaxy

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Datum: 20-06-21 13:47 (GMT+01:00)
Aan: "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
Cc: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>, ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>, "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Re: Nieuwsartikel 2

Eens. En of Kamer aanpassing wil is ook nog de vraag. Was allemaal al moeilijk genoeg. ██████████.

Op 20 jun. 2021 om 13:40 heeft ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Ha

Ik heb wel in contact met ██████████ aangegeven heel voorzichtig te zijn met publiciteit over Gedragscode.

Groet,
██████████

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 20 jun. 2021 om 13:28 heeft ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Wel mooie tekst. ██████████ nog aanvullingen?

Op 20 jun. 2021 om 11:30 heeft ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hallo ██████████,

Hierbij het volgende artikel, nu over integriteit ██████████ :

Tandje bij op integriteit

De Voorzitter van de Tweede Kamer gaat bij naburige parlementen kijken hoe zij omgaan met integriteitsvraagstukken. Ook gaat zij bezien of de gedragscode integriteit aanpassing behoeft op het gebied van ongewenste omgangsvormen en komen er organisatie brede trainingen om ongewenst gedrag te herkennen en er mee om te gaan. Dat zei Vera Bergkamp vandaag tijdens het jaarlijkse Ramingsdebat in de Tweede Kamer.

Het Presidium van de Tweede Kamer sprak voorafgaand aan de Raming al goed en intensief over de mogelijkheden die er zijn om ongewenste omgangsvormen in het Kamergebouw nog verder tegen te gaan. Vorige week is daar een eerste plan van aanpak uitgerold dat vandaag is gepresenteerd aan de Kamer.

Vera Bergkamp: âHoe je het ook wendt of keert; intimidatie, discriminatie en pesten horen niet thuis op een werkvloer. Als het gebeurt, is dit onaantvaardbaar en daar is iedereen het over eens. De Tweede Kamer heeft al

veel geïnvesteerd om ongewenst gedrag in de Tweede Kamer tegen te gaan, maar ik zet een tandje bij om de bestaande instrumenten te verbeteren.

Aanpassing gedragscode?

Er is een Gedragscode voor Kamerleden. De Gedragscode bevat de bestaande regels inzake integriteit, waar Kamerleden in de praktijk al mee te maken hebben. De gedragscode ziet toe op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder ook wordt begrepen gedragingen die het gezag of de waardigheid van de Kamer in ernstige mate schaden. Binnenkort spreek ik met het College van onderzoek integriteit om te kijken of de gedragscode toereikend is op het gebied van ongewenste omgangsvormen, aldus Bergkamp. De Kamer beslist uiteindelijk of er een verscherping nodig is, ik inventariseer nu de eerste mogelijkheden. Ik vind het goed dat hier het debat over gevoerd wordt.

Kennis uitwisselen

Daarnaast heeft de Voorzitter van de Tweede Kamer ook maatschappelijke organisaties uitgenodigd voor een gesprek. Het is altijd goed om van gedachten te wisselen met organisaties die goed bekend zijn met dit onderwerp. We kunnen er als parlement ons voordeel ermee doen. Daarnaast wil ik ook graag weten wat andere parlementen inzetten om ongewenst gedrag tegen te gaan. Dat levert ook veel informatie op. Verder geeft de Kamervoorzitter aan dat zij nog meer interne voorlichting wil organiseren. We kunnen trainingen geven aan eenieder die het wil. Doel daarvan is dat het taboe op dit onderwerp wordt doorbroken en dat mensen erover durven te praten als er iets niet in de haak is. En ook dat mogelijke slachtoffers weten wat dan de mogelijkheden zijn. De Kamer heeft vertrouwenspersonen in dienst die kunnen helpen met steun en advies en er is een klachtenregeling. De bekendheid hiervan mag omhoog.

Fracties

Natuurlijk is het aan de fracties hoe zij hun rol als werkgever invullen bij ongewenst gedrag, maar ik kan en wil fracties stimuleren en mogelijk maken dat zij goed uitgerust zijn. Daarom heb ik een brief gestuurd aan alle fracties en nogmaals onder de aandacht gebracht wat zij als werkgever kunnen doen. De ambtelijke afdeling Human Resources staat voor hen klaar voor advies.

Strafbare feiten

Bergkamp benadrukt dat er bij aantijgingen zeer zorgvuldig gehandeld moet worden. Dat is belangrijk voor de slachtoffers en voor mensen die beschuldigd worden van iets. Bergkamp: Bij vermoeden van strafbare feiten moet aangifte worden gedaan; hoe zwaar dit ook is voor betrokkenen. Alleen dan kunnen beschuldigingen op de juiste manier worden onderzocht. Ook kunnen mensen altijd een klacht indienen bij het onafhankelijke College integriteit en onderzoek.

Lees meer in dit artikel op onze website: (link invoegen uitgelicht)

Met vriendelijke groet,

██████████

██

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(31)6 ██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From "Bergkamp, V." <v.bergkamp@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing**
 To "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
 Date August 9, 2021 at 9:10:29 AM CEST

Top!

Vera Bergkamp
 Voorzitter Tweede Kamer
 Postbus 20018
 2500 EA Den Haag

Op 9 aug. 2021 om 09:03 heeft ██████████ <██████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

İ»¿

Beste Vera,

In samenspraak met ██████████ heb ik vorige week een reactie gestuurd naar Airco Caravan (die direct enthousiast terug mailde) . Ik ga de report app bespreken met de vertrouwenspersonen en mogelijk dat we de demo kunnen zien zodat we een beeld hebben wat de app precies voor ons kan betekenen. In augustus zijn veel vertrouwenspersonen nog op vakantie dus ik ga het in de september vergadering agenderen.

Ik kom er op terug!

Met vriendelijke groeten,

██████████ ██████████

████████████████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamer G301, Lange Houtstraat 1, Den Haag

T +(31)70-318 ██████████ | M 06-██████████ E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Bergkamp, V. <v.bergkamp@tweedekamer.nl>

Verzonden: zondag 8 augustus 2021 12:22

Aan: ██████████ ██████████@tweedekamer.nl>

CC: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Fwd: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing

Beste ██████████,

Graag jouw advies of we hier iets mee kunnen? En fijn als jij vervolgens een reactie kan geven aan haar.

Dank!

Vera Bergkamp
 Voorzitter Tweede Kamer
 Postbus 20018
 2500 EA Den Haag

Begin doorgestuurd bericht:

Van: Airco Caravan ██████████@aircocaravan.com>

Datum: 29 juli 2021 om 15:30:43 CEST

Onderwerp: **Antw: Gesprek kamervoorzitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer - een oplossing**

İ»¿

Beste Vera, beste ██████████,

nogmaals dank voor het gesprek dat we met u hadden.

Het gaf inzicht en het vertrouwen dat er ook daadwerkelijk iets gedaan wordt aan het borgen van de sociale veiligheid van iedereen die in de regeringsgebouwen werkt, in de Tweede Kamer en het Presidium.

Nog steeds is het ongelofelijk urgent dat verkrachters als Dion Graus worden aangepakt en berecht. En dat andere seksuele predators die zich ook in uw partij bevinden - ook recent werden er meldingen gedaan (!) - worden gestopt. Het belangrijkste is dat slachtoffers in veiligheid worden gebracht. En liever nog, dat een onveilige situatie wordt gestopt voordat het over een grens gaat.

Ik stuurde u al informatie over de Report App.

Deze zou de perfecte ontsluiting kunnen vormen voor alle informatie en initiatieven die er zijn om medewerkers te beschermen. En dat zijn er nogal wat, zoals in uw brief stond vermeld.

Informatie is vaak moeilijk te vinden, en als je je onveilig voelt of erger, dan is het vaak ook lastig om dit met collega's te delen (schaamte, aanstellerig gevonden worden, zelf beschuldigd worden, roddel veroorzaken, victim blaming etc).

De Report App kan alle informatie en instrumenten samenbrengen, en het slachtoffer de kans geven dit anoniem tot zich te nemen, en hulp zoeken als dit gewenst is. Dat zou een hele goede stap zijn in de aanpak van deze complexe materie.

Zo kunnen alle onderwerpen eenvoudig worden ontsloten:

Beleid Ongewenste Omgangsvormen

- Beleid
- Adequate opvang
- Procedures
- Klachtenregeling
- Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen

Vertrouwenspersonen (ook beschikbaar voor fracties)

- 5 interne ervaren vertrouwenspersonen
- 1 externe ervaren vertrouwenspersoon
- Helpen arbeidsbelasting beperken
- Gericht doorverwijzen
- vertrouwenspersonen zijn getraind in intervisie en zijn gecertificeerd

Risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E)

- Arbowet verplicht een veilig (psychosociaal) werkklimaat te creëren
- Aanpak veiligheidsaspecten
- Fracties moeten dit voor hun werknemers doen
- In 2020 RI&E opgesteld over fysieke arbeidsomstandigheden in Binnenhofpanden
- 2021: wetenschappelijk gevalideerd werkbelevingsonderzoek
- Kwantitatief, anoniem, ook over ongewenste omgangsvormen
- Fracties zijn aangemoedigd om ook dit onderzoek te doen
- Kwalitatief onderzoek dmv diepte-interviews naar ongewenste omgangsvormen

Adviseur integriteit en College van onderzoek integriteit

- Tweede Kamerleden kunnen adviseur integriteit inschakelen
- Klachten over schending van Gedragscode worden door College van onderzoek integriteit behandeld
- Kamerleden, fractiemedewerkers en ambtenaren kunnen bij het College een klacht indienen
- Mogelijke sancties: aanwijzing, berisping of schorsing van hoogstens een maand voor deelnemen aan vergaderingen
- Geschorste wordt niet onthouden van stemming
- College bepaalt sanctie, Kamer legt het op zonder beraadslaging

Juridische positie

- Kamerleden hebben een sterk onafhankelijke rol vanwege rechtstreekse verkiezing
- Grondwettelijk vastgelegd
- Kamerleden zijn niet afzetbaar
- Kamerleden zijn niet vervolgbaar voor wat ze in de Tweede Kamer hebben gezegd of schriftelijk hebben overlegd
- Maar grensoverschrijdend gedrag is ontoelaatbaar
- Kamervoorzitter waakt over Reglement van Orde
- Rechter kan oordelen over Kamerleden buiten de vergaderorde
- Seksuele delicten staan niet in Wetboek van Strafrecht als grond voor ontzegging passief kiesrecht

Training

- Beschikbare trainingen voor medewerkers en leidinggevenden over diversiteitsbeleid.

De Report App kan alle informatie van Tweede Kamer, Presidium en de fracties samenbrengen, in combinatie met algemene informatie over seksuele intimidatie, discriminatie en pestgedrag.

Ook kan het slachtoffer tips krijgen voor weerbaarheid, gegevens vinden over hulpverlening, intern en extern.

Het mooie van Report App is dat het een klein en degelijk bedrijf is met een product dat specifiek gaat over deze problematiek. Bewezen werkzaam. Daar hoeft dus eerst weer een nieuw onderzoek aan worden gewijd, wat opnieuw extra vertraging op zou leveren en veel tijd en geld kost. Terwijl de nood hoog is.

Ik zou u graag willen uitnodigen om contact te leggen met [REDACTED], die alle ins en outs kent van seksueel wangedrag, hoe je het moet aanpakken. Dat kan voorkomen. Want dat is uiteindelijk de beste oplossing.

Op naar een gezonde, veilige werkomgeving voor iedereen, zodat vrouwen en alle andere gemarginaliseerde groepen zonder angst kunnen excelleren in de fracties, de Tweede Kamer en het Presidium.

Ik blijf graag op de hoogte,
en ik wens je een heel fijn reces,

hartelijke groet
Airco Caravan

PS Lees ook nog even de vorige e-mail, hieronder, door.
Dank voor de aandacht.
GO GO GO!

Op 11 jul. 2021, om 15:36 heeft Airco Caravan [REDACTED]@aircocaravan.com> het volgende geschreven:

Geachte voorzitter van de Tweede Kamer, beste Vera,
beste [REDACTED],

ik mail u als een van de ondertekenaars van de brandbrief over seksueel geweld en intimidatie, en de afspraak met u, as. dinsdag 13 juli om 14 uur met de vertegenwoordiging van de ondertekenaars.

Een oplossing

Er is weinig tijd en ruimte om uitgebreid over structurele oplossingen te praten, daarom wil ik u informeren over een bestaand, 100% onafhankelijk platform dat praktisch is en een oplossing biedt tegen seksuele intimidatie en geweld.

Ik zou hierover graag een tweede afspraak willen maken met u en de oprichter van het platform Karin Bosman, en andere Tweede Kamerleden en fractiemedewerkers.
Handen uit de mouwen.

Seksuele intimidatie en geweld

Het grootste probleem is dat (jonge) vrouwen (en ook mannen) denken dat ze de enige zijn, en als ze al naar voren willen komen, dat ze niet geloofd worden, dat ze de schuld krijgen van wat er is gebeurd (drank, kort rokje, afijn je kent het wel), en dat ze hun prille politieke carrière meteen vaarwel kunnen zeggen. Het is een taboe, er is schaamte. Als je praat krijg je meteen een stempel. Victim blaming wordt dat genoemd. Daarbij is de juiste info vaak niet te vinden en is een vertrouwenspersoon niet onafhankelijk.

Vrouwen worden zo helemaal kapot gemaakt.

Door hun meerdere, door de Dionnen Graus van deze wereld en vervolgens door collega's, social media, dienders en rechters.

Dit moet stoppen.

Je zou een systeem willen waar het slachtoffer vóórdat het helemaal uit de hand loopt, **anoniem** informatie kan vinden over hoe te handelen, wat de opties zijn, en wat precies de regels en afspraken zijn in de Tweede Kamer en de politieke partijen. Waar een onafhankelijke vertrouwenspersoon te benaderen is en waar ook direct hulp geboden wordt bij melding, aangifte en juridische stappen. Maar wat ook helpt met weerbaarheid en preventie.

Dit platform bestaat: Report App.

Bewezen effectief, omdat het is ontwikkeld is door een slachtoffer van seksuele intimidatie, die zelf alle jarenlange ellende heeft meegemaakt van collega's en vertrouwenspersonen tot aan rechtszaken aan toe (werkelijk elke stap in het proces was om woest van te worden; de vernedering, het seksisme op alle niveaus). Karin is in 2015 met dit platform begonnen opdat anderen niet hoeven mee te maken wat zij heeft doorstaan.

Het werkt.

Bedrijven in Nederland en op de Antillen*, gaan het derde jaar in met de Report App.

• Door de anonieme data is het mogelijk om te anticiperen/voorspellen op risicofactoren. Er wordt sneller hulp gezocht via de app, bij externe en interne support. Reden hiervoor is dat het informeel melden betreft (regie bij melder), het onafhankelijk is en technisch los staat van de server van de werkgever.

• Mensen snappen veel beter dat het gaat om hoe gedrag wordt ontvangen en ervaren. Door het kunnen bijhouden van een logboek worden slachtoffers en omstanders aangemoedigd om in actie te komen.

• Content is actueel en je kan anoniem uitzoeken wat het beleid is van de organisatie. Deze documenten en infographics zijn geüploaded in de beveiligde omgeving voor de medewerker.

* o.a. Verbond van Verzekeraars, Aruba Bank, in gesprek met McDonalds, JenV, Rechtbank Leiden/Den Haag en Rotterdam

Meer is te lezen op <https://report-app.com>

Ik hoor graag spoedig van u!
hartelijke groet en tot dinsdag,

Airco Caravan

Kortom, onze vragen zullen zien op welke structurele acties er vanaf nu ondernomen gaan worden, we hopen dat onze brief u daarin ook heeft kunnen ondersteunen. Hiernaast maken wij ons grote zorgen over de vrouwen die op dit moment niet naar voren durven te komen. Wat wordt er nu gedaan om hun te

ondersteunen en welke individuele acties worden daarvoor ondernomen.

PS

Airco Caravan is mijn kunstenaarsnaam, ik ben de founder van Nasty Women Amsterdam, een chapter van de internationale grassroots beweging van (vrouwelijke) kunstenaars die als anti-Trump protest startte in New York na zijn verkiezing in 2016: Nasty Women Art Exhibition. Dmv fundraiser exposities in vele steden en landen in de VS en Europa is er ruim een half miljoen dollar opgehaald voor Planned Parenthood en andere vrouwenrechtenorganisaties. In NL hebben we met Nasty Women Amsterdam middels 2 exposities, 400 kunstenaars uit 30 landen en 500 gedoneerde kunstwerken meer dan 35.000 opgehaald voor SheDecides, Women on Waves, Dokters van de Wereld (voor ongedocumenteerde vrouwen) en Elance Academy.

*****

Airco Caravan

FB: Airco Caravan
IG: @aircocaravan
www.nastywomenamsterdam.org
www.aircocaravan.com

*****

Geachte mevrouw [redacted],

Hartelijk dank voor uw e-mail.
In reactie op de lijst van afgevaardigden die u heeft gestuurd, moet ik helaas mededelen dat het aantal personen te groot is om te komen tot een effectief gesprek. Daarnaast is het op dit moment vanwege de coronaregels niet toegestaan dergelijke groepen te ontvangen in het Kamergebouw. Ik wil u daarom vragen om vier personen af te vaardigen voor het gesprek en verneem graag van u welke personen dit zijn.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
[redacted] | www.tweedekamer.nl

Subject: Uitnodigi [redacted] przitter aangaande seksueel geweld in Tweede Kamer

Geachte mevrouw [redacted],

[redacted] k u de lijst van afgevaardigden die graag bij onze Kam [redacted] zoek komen.

[redacted]
(VVR-Clara Wichmann)
Lid Bestuur (Nederlandse Vrouwenraad)

[REDACTED] (Bovengrondse)
Airco Caravan (founder Nasty Women Amsterdam)

[REDACTED]
[REDACTED]
(Bureau Clara Wichmann)

We hebben uiteraard al in onze brief aangegeven welke mogelijkheden er zijn. Hiernaast heeft de rechter in de SGP uitspraak aangegeven dat de Staat op grond van Artikel 7 VN Vrouwenverdrag zelfs kan vergen van een partij om het beginselprogramma aan te passen. In dat licht is het wat lastig in te zien dat een rol voor de Staat aangaande het tegengaan van seksueel geweld binnen de fracties niet mogelijk is. We hopen in die zin dat we á voorbij aan die discussie á samen kunnen denken over oplossingen. Hierbij gaan we ervan uit dat de fracties door u worden aangehaakt op ons gesprek (vooraf of achteraf)

Kortom, onze vragen zullen zien op welke structurele acties er vanaf nu ondernomen gaan worden, we hopen dat onze brief u daarin ook heeft kunnen ondersteunen. Hiernaast maken wij ons grote zorgen over de vrouwen die op dit moment niet naar voren durven te komen. Wat wordt er nu gedaan om hun te ondersteunen en welke individuele acties worden daarvoor ondernomen.

Met hartelijke dank nogmaals voor de uitnodiging.

[REDACTED] roeten,

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

Altijd op de hoogte van onze laatste rechtszaken? Schrijf je [hier](#) in voor onze nieuwsbrief.

<image001.png>

www.clara-wichmann.nl

<image002.gif>

Disclaimer - De informatie verzonden met dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten, beschermd door een beroepsgeheim. Gebruik van deze informatie door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is verboden. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en / of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan en wordt u verzocht dit bericht terug te sturen en het origineel te vernietigen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie heroverweging onderzoek sociale veiligheid

Aan Voorzitter
Van [REDACTED]
datum 15 februari 2022
pagina 1/1

Er zijn vier hoofdredenen om nu pas op de plaats te maken en het onderzoek sociale veiligheid te heroverwegen als dit alleen onder ambtenaren wordt gehouden:

1. Maatschappelijke actualiteit

Machtsmisbruik staat nu maatschappelijk breed op de agenda. In de Tweede Kamer – het centrum van de macht waar alles draait om macht – moet je dit onderzoek willen uitvoeren in de volle breedte. Alleen ambtenaren onderzoeken, is een half onderzoek in een heel gebouw. Bovendien laat je ambtenaren iets zeggen over de politiek-ambtelijke verhoudingen, zonder de politieke kant daarin te kennen? De ambtenaren hebben al een onderzoek liggen voor de verhoudingen ambtenaar-ambtenaar.

2. Regeringscommissaris door regering aangesteld

Regering geeft aan dit topprioriteit te vinden en wil dat de regeringscommissaris Nederland-breed kijkt. En wij doen dan alleen een onderzoek in een deel van de organisatie? Hoe wil je als Kamer de regeringscommissaris gaan bevragen als je zelf niet in de spiegel kijkt?

3. Beeldvorming in de media is groot afbreukrisico

Recente uitingen PvdA/Volt maken onderzoek bij alleen de ambtelijke organisatie ongeloofwaardig. Dit kan ook uitgelegd worden als dat de Voorzitter niet wil zien wat er werkelijk speelt aan de politieke kant of het politieke deel van de organisatie buiten schot houdt. In de Raming wordt gesproken over “onderzoek in Kamerorganisatie”: dat wordt nu door journalisten opgevat als een breed politiek-ambtelijk onderzoek. Journalisten zijn niet geïnteresseerd in alleen een ambtelijk onderzoek.

4. Draagvlak onder medewerkers, OR, Arbocommissie en MT valt weg

Recente signalen vanuit deze gremia geven aan dat ambtenaren niet willen meewerken als de politieke kant van de organisatie niet ook meedoet.

Wat kan wel?

- Alle fracties benaderen en kijken of je een meerderheid wel mee krijgt in het onderzoek.
- Woordvoering naar journalisten helder: belangrijk onderwerp, geen concessies op willen doen. Oproepen in de communicatie dat iedereen anoniem mee kan doen: dus ook fractiemedewerkers, Kamerleden en ambtenaren.
- Systeem/cultuuronderzoek wat een meerjarige agenda geeft om juist in het centrum van de macht een goed en veilig werkklimaat te creëren.

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **RE: heroverweging onderzoek sociale veiligheid:**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date February 15, 2022 at 9:35:45 AM CET

Ik heb een notitie gemaakt van [REDACTED] aan Vz. Zit 3 x geprint in mapje 10.30

Van: [REDACTED] tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 februari 2022 07:48
Aan: [REDACTED] tweedekamer.nl>
Onderwerp: Fwd: heroverweging onderzoek sociale veiligheid:

Wil je dit stuk straks op A4 uitprinten zodat we het 1030 als soort anno kunnen overhandigen aan Vz? Van de inleidende tekst de laatste zin laten staan.

Begin doorgestuurd bericht:

Van: [REDACTED] tweedekamer.nl>
Datum: 14 februari 2022 om 17:59:40 CET
Aan: [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
Onderwerp: heroverweging onderzoek sociale veiligheid:

Ī» ĩ

Beste [REDACTED],

Hierbij stuur ik je nog even samenvattend de belangrijkste argumenten om alleen het onderzoek doorgang te laten vinden als alle bewoners van het Kamergebouw daaraan deelnemen. Er zijn vier hoofdfredenen om nu pas op de plaats te maken en het onderzoek sociale veiligheid te heroverwegen als dit alleen onder ambtenare wordt gehouden:

1. **Maatschappelijke actualiteit:**
 machtsmisbruik staat nu maatschappelijk breed op de agenda. In de Tweede Kamer â het centrum van de macht waar alles draait om macht- moet je dit onderzoek willen uitvoeren in de volle breedte. Alleen ambtenaren onderzoeken is een half onderzoek in een heel gebouw. Bovendien laat je ambtenaren iets zeggen over de politiek-ambtelijke verhoudingen, zonder de politieke kant daarin te kennen? De ambtenaren hebben al een onderzoek liggen voor de verhoudingen ambtenaar-ambtenaar.
2. **Regeringscommissaris door regering aangesteld:**
 Regering geeft aan dit top prioriteit te vinden en wil dat de regeringscommissaris Nederland breed kijkt. En wij doen dan alleen een onderzoek in een deel van de organisatie? Hoe wil je als Kamer de regeringscommissaris gaan bevragen als je zelf niet in de spiegel kijkt?
3. **Beeldvorming in de media is groot afbreukrisico:**
 Recente uitingen PvdA, Volt maakt onderzoek bij alleen de ambtelijke organisatie ongeloofwaardig. Dit kan ook uitgelegd worden als dat de VZ niet wil zien wat er werkelijk speelt aan de politieke kant of het politieke deel van de organisatie buiten schot houdt. In de Raming wordt gesproken over âonderzoek in Kamerorganisatieâ: dat wordt nu door journalisten opgevat als een breed politiek-ambtelijk onderzoek. Journalisten zijn niet geĀnteresseerd in *alleen* een ambtelijk onderzoek.
4. **Draagvlak onder medewerkers, OR, Arbocommissie en MT valt weg.**
 Recente signalen vanuit deze gremia geven aan dat ambtenaren niet willen meewerken als de politieke kant van de organisatie niet ook meedoet.

Wat kan wel?

- Alle fracties benaderen en kijken of je een meerderheid wel mee krijgt in het onderzoek;
  - Wordvoering naar journalisten helder: belangrijk onderwerp, geen concessies op willen doen. Oproepen in de communicatie dat iedereen anoniem mee kan doen: dus ook fractiemedewerkers, Kamerleden en ambtenaren.
- Ā. Systeem/cultuuronderzoek wat een meerjarige agenda geeft om juist in het centrum van de macht een goed en veilig werkklimaat te creĀren

Verstuurd vanaf mijn iPad

From ██████" <█████@tweedekamer.nl>
Subject **RE: ██████, enkele voorbeelden van integriteitsschendingen..**
To ██████" <█████@tweedekamer.nl>
Date April 8, 2022 at 4:28:58 PM CEST

Ha ██████,

Hartelijke dank voor het delen van de voorbeelden die jullie zoal hanteren. Zoals afgesproken ga ik een derde VP-I werven ter versterking en/of vervanging op termijn. De voorbeelden die je aandraagt zullen we gaan gebruiken in de voorlichting.
Alvast een fijn weekend!

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamer ██████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 ██████ | M 06- ██████ | E ██████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

---

Van: ██████ <█████@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 8 april 2022 16:19

Aan: ██████ <█████@tweedekamer.nl>

CC: ██████ <█████@tweedekamer.nl>; ██████ <█████@tweedekamer.nl>

Onderwerp: ██████, enkele voorbeelden van integriteitsschendingen..

Beste ██████,

N.a.v. ons aangenane gesprek over ontwikkelingen rond integriteit in de Kamer, zou ik nog enkele voorbeelden noemen.

Zie onderstaande onderwerpen die ik uit een relevant document heb gehaald.. J

Onderwerp: Giften

Ben jij bekend met de regels rondom het aannemen van geschenken? Heb je wel eens iets aangenomen? Wat zou er volgens jou voor risico aan het aannemen van geschenken kunnen kleven? Wat voor giften zou jij ongeacht de grens niet aannemen?

Onderwerp: Nevenwerkzaamheden

Heb jij nevenwerkzaamheden? Heb jij deze nevenwerkzaamheden gemeld in P-Direkt? Kunnen de werkzaamheden volgens jou het belang van de Kamerorganisatie raken? Zo ja, hoe zou je dat risico kunnen verkleinen?

Onderwerp: Informatie

Werk jij wel eens met vertrouwelijke informatie? Wat betreft dit doorgaans voor informatie? Wat zou het risico kunnen zijn als dergelijke informatie onbedoeld bij derden terechtkomt? Kom je wel eens in situaties waar het lastig is om informatie vertrouwelijk te houden?

Onderwerp: social media

Ben jij bekend met de gedragscode voor de digitale werkomgeving (zie Plein2)? Maak je gebruik van social media in het kader van je werkzaamheden? Post je weleens iets op social media over een onderwerp dat jouw vakgebied of de Kamer betreft?

Onderwerp: Niet-integer gedrag van een ander/(ongewenste omgangsvormen)

Ben jij weleens gepest? (Heb je weleens last gehad van seksuele intimidatie? Zo ja, heb je hier toen melding van gemaakt?) Ben je bekend met de vertrouwenspersonen?

Ben jij wel eens geconfronteerd met niet integer gedrag van collega's of personen waar je zakelijk een relatie mee hebt? Zo, ja wat betrof dit voor gedrag en heb jij hier toen iets mee gedaan?

Onderwerp: Financiële belangen

Heb je zelf effecten of aandelen die te maken hebben met het werk dat je doet? Heb je het idee dat je daardoor meer kennis hebt van die financiële belangen? Heb je een partner of familielid die financiële belangen heeft bij het werk wat je doet? Zou hij of zij voordeel kunnen hebben met jouw kennis?

Uit de Flyer:

Enkele voorbeelden van integriteitsschendingen zijn:

- belangenverstrengeling
- diefstal
- verduistering
- corruptie
- fraude
- lekken van informatie
- oneigenlijk gebruik van bedrijfsmiddelen
- schending van de geheimhoudingsplicht

Ben je als Kamerambtenaar getuige van een misstand? Of zit je met een integriteitsvraag en wil je advies vragen? Dan kun je dit melden bij je leidinggevende. Indien er redenen zijn om je leidinggevende niet aan te spreken, dan kun je bij ons terecht. Wij zijn de vertrouwenspersonen Integriteit en wij zijn er voor alle Kamerambtenaren.

Met vriendelijke groet,

██████████

██████████

██████████

From ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Subject **Re: stukken Presidium 25 mei: jaarverslag vertrouwenspersonen en sociaal jaarverslag**
To ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Date May 3, 2022 at 6:39:08 PM CEST

Hij staat daarna

Op 3 mei 2022 om 18:30 heeft ██████████. <██████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

İ»¿

Ik ga morgen na ██████████ eerst dringende post wegwerken. ██████████ dus na de herdenkingen en RVB.

Begin doorgestuurd bericht:

Van: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Datum: 3 mei 2022 om 18:23:50 CEST
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Kopie: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: **stukken Presidium 25 mei: jaarverslag vertrouwenspersonen en sociaal jaarverslag**

İ»¿

Beste ██████████

Ten behoeve van de aanlevering van de stukken aan het Presidium leg ik je hierbij 2 opleggers voor:

- De oplegnotitie betreffende het sociaal jaarverslag ambtelijke organisatie
- De oplegnotitie betreffende het jaarverslag 2021 van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen.

Kun je aan geven of de stukken aanpassing behoeven of richting het Presidium kunnen?

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamer ██████████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 ██████████ | M 06- ██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From ██████████. </o=STATENGERAAL ██████████>
 Subject **Re: Stukken sociale veiligheid**
 To ██████████. ██████████@tweedekamer.nl>
 Date October 20, 2021 at 9:23:39 AM CEST

Bewijs dat ik heb gelezen:-). Echt heel helder de notities!

Op 20 okt. 2021 om 09:01 heeft ██████████ <█████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

ï»¿ Ha,

Dank voor de oplettendheid.
Ik pas t aan.

Groet,

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 20 okt. 2021 om 08:46 heeft ██████████ <█████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

ï»¿

Dank voor stukken. Helder. Oplegger 4.2 klopt niet helemaal. Belangrijk te wijzigen stukje over onderzoek SV. Gaat juist NIET om een onderzoek âbinnen de ambtelijke organisatieâ. Dat was het WBO. Het gaat om een onderzoek naar SV in het politiek-ambtelijke werkveld. Zie de formulering van ██████████ in de oplegger WBO vorig Presidium. Dat is dus echt een groot verschil. Svp nog aanpassen, hoeft niet meer langs Vz want zij weet dit.

Op 19 okt. 2021 om 15:24 heeft ██████████ <█████████@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

ï»¿

Ha Vera,

In de bijlage opnieuw de notities, her en der wat aangepast.

Het is een ingewikkelde materie. Belangrijk is vooral dat zaken niet door elkaar gaan lopen (wat heel snel kan gebeuren). Daarom heb ik de agendapunten toch gesplitst: ze gaan wel over 1 thema (sociale veiligheid) maar inhoudelijk zijn het aparte onderwerpen (motie/toezegging Raming + inventariserend onderzoek andere parlementen).

Een aangepaste agenda is bijgevoegd.

Het Presidium moet uitvoering geven aan de aangenomen motie Leijten over werkveiligheid.

Dit betekent dat er verschillende besluiten genomen moeten worden (die staan in de notitie duidelijk als beslispunten beschreven).

Dat geldt ook voor de beslissingen die het Presidium moet nemen t.a.v. de huisregels.

Het is belangrijk dat dit goed gebeurt. Hoe meer andere onderwerpen/themaâs er bij worden gehaald

hoe verwarrender m.i. de notitie wordt. Daarom heb ik de agendapunten toch in tweeën gesplitst:

4.1 sociale veiligheid: motie Leijten en toezegging â Raming 2002 (bijgevoegd de oplegnotitie, de notitie en 2 bijlagen)

4.2 sociale veiligheid: leerpunten vergelijking andere parlementen (bijgevoegd oplegnotitie en notitie)

Dit is vooral van belang omdat bij 4.1 het Presidium besluiten moet nemen die direct aansluiten bij het dictum van de motie Leijten.

De punten uit de vergelijking met andere parlementen (en grotendeels gericht zijn op gedragsverandering) horen hier niet bij en kunnen (om verwarring te voorkomen) beter apart besproken worden (in dezelfde Presidiumvergadering).

De uitwerking van de motie en toezegging onder 4.1 vraagt op een heel aantal punten een duidelijke beslissing van het Presidium.

Misschien is het ook een idee om ██████████ een toelichting te laten geven bij agendapunt 4.1

Hieronder in rood probeer ik zo goed mogelijk de vragen te beantwoorden. Groet ██████████

Beste ██████████,

Dank voor notitie sociale veiligheid.
Ziet er gedegen uit. Fijn. Ik heb nog wel wat opmerkingen/vragen.

Algemeen

- Notitie en oplegnotitie moet meer uitstralen dat we al veel hebben, maar dat we kijken of er meer nodig en mogelijk is aanvullend.

Oplegnotitie is aangepast op dit punt. Dit is niet herhaald in de notitie omdat deze gericht is op de uitwerking motie (en dicht bij het dictum moet blijven).

Het is goed om je te realiseren dat de huidige notitie geen ambitiedocument is van jou/Presidium zoals eerder dit jaar al een paar keer op de agenda heeft gestaan, maar een inhoudelijke uitwerking van de motie Leijten. Hoe meer andere onderwerpen er bij gehaald worden hoe minder zicht de Presidiumleden krijgen op de motie (en die moet het Presidium uitvoeren).

De mogelijkheden om de motie uit te voeren worden in de huidige notitie benoemd en daar moet het Presidium keuzes in maken. De keuzes die het Presidium 27/10 maakt moeten ook weer verder worden uitgewerkt en worden uiteindelijk voorgelegd aan de Kamer.

Paragraaf 2 gaat ook over de acties die eerder dit jaar zijn genomen.

- Naar aanleiding van mijn gesprek met de vz'er van het College integriteit heb ik nog wel twee relevante stukken. Als we de huisregels aanpassen, is het dan ook wenselijk dat de TK instemt (ipv alleen Presidium)? En hangen de huisregels aan het juiste artikel in ons RvO?

Het hoofdagenda-punt voor de Presidiumvergadering van 27 oktober a.s. is een voorstel hoe de (tijdens de Raming) aangenomen motie Leijten over werkveiligheid kan worden uitgevoerd.

Het gaat niet over het College Integriteit en de daarmee samenhangende vragen.

[REDACTED]

Daarover krijg je binnenkort een aparte notitie. Ook staat er een gesprek over dit onderwerp in je agenda (met [REDACTED] en mij). Dit punt zal ongetwijfeld aan de orde komen bij de bespreking van het jaarverslag (of eerder als er een advies van het College komt i.v.m. een casus).

Dit thema komt dus verder niet in deze notitie voor.

- Er zijn niet twee redenen van dit stuk, maar drie, als ik zo vrij mag zijn:). De motie van Leijten, het verzoek Presidium om internationaal te kijken en mijn eigen ambitie om als voorzitter te kijken wat er nog meer mogelijk en nodig is. In de oplegvel staat nu beide, maar ik zou zeggen Deze ambities zijn nu gezamenlijk.....Graag dit overal verwerken (dus ook op blz 1 bij 1. Inleiding)

Zie ook de algemene opmerkingen hierboven.

(Dit punt staat op de agenda omdat de Kamer een motie heeft aangenomen die uitgewerkt moet worden (en de wijze waarop is ingewikkeld. Daarom niet te veel andere dingen er bij halen die niet direct iets met de uitwerking van de motie te maken hebben).

De inleiding van de oplegnotitie is aangepast.

- Het is in het stuk niet altijd duidelijk of het alleen slaat op medewerkers (fractie?) en/of ook Kamerleden.

De motie vraagt fractiesbeleid te maken.

In de uitwerking is per soort regeling (gedragscode of statuten etc) aangegeven op wie het betrekking heeft.

- Structuur van stuk: op blz 3 staat een nummering. Deze komt verder niet meer terug. Dat is jammer, want daardoor wordt structuur wat rommelig.

Op bladzijde drie staan de vragen die ambtelijk voorgelegd zijn aan de landsadvocaat (Het is ter informatie aan het Presidium. Het zou ook kunnen worden weggelaten, maar het lijkt mij wel informatief).

In de laatste alinea staat de beantwoording van deze vragen is verwerkt in de volgende hoofdstukken.

De nummering heb ik vervangen door aandachtsstreepjes, omdat het niet per nummering terugkomt maar integraal onderdeel is van de tekst.

Blz 3

- Wordt vraag 3 ergens beantwoord?

Zie opmerking hieronder

- Eigenlijk vind ik als ik het stuk verder lees op de blz die volgen dat de vragen 2 en 3 niet afdoende worden beantwoord. Zie onderstaand verder.

Blz 4

- Gaat om beleid voor werkveiligheid voor fractiemedewerkers en/of ook Kamerleden?

De motie vraagt dat fracties beleid moeten opstellen over werkveiligheid en dit openbaar moeten maken. Het verschilt per regeling wie je kunt aanspreken (Kamerleden, medewerkers etc).

- Hoe wordt dit gehandhaafd? Antwoord op vraag 3 van blz 3 is essentieel. Elkaar aanspreken staat er nu. Lijkt mij vaag, gaat niet werken.

Handhaving is moeilijk.

Daarom wordt er gesproken over aanspreken en niet over andere mogelijkheden.

De motie vraagt om het openbaar maken van het werkveiligheidsbeleid.

Dit gaat verder dan de wet vraagt

Het Presidium zal dus moeten besluiten via welk soort regeling ze de openbaarmaking wil regelen.

Als dit 27/10 duidelijk is, dan zal deze regeling verder moeten worden uitgewerkt en komen de vragen over de handhaving aan de orde.

De Landsadvocaat heeft al aangegeven hier niet zoveel mogelijkheden te zien.

Openbaarmaking is een soort anaming and shamingâ zodat duidelijk wordt wie wel en niet het beleid wil laten zien.

- Bij openbaarmaking staat, Kamer kan wel bepalen dat het openbaar gemaakt moet worden. Hoe? Wat doen als een fractie weigert?

De vraag die bij de verdere uitwerking van de regeling beantwoord moet worden is: hoe ver wil je gaan met de handhaving?

- ██████████.

- Opnemen bij de Raming in de âstaat van de Kamerâ en aangeven welke fractie het beleid openbaar maakt.

In de regeling die nog uitgewerkt moet worden kan opgenomen worden dat het Presidium een handavingsrol voor zichzelf ziet weggelegd.

Maar: Wil het Presidium in de positie komen om een fractie te dwingen dit beleid openbaar te maken??

Naast de vraag of je dit moet willen is het ook maar de vraag of je dat als Presidium ook echt zou kunnen?? Past dit bij de rol van het Presidium? Wil het Presidium deze rol op zich nemen?

Daarom is waarschijnlijk het meest vergaande âhet aanspreken van elkaarâ

Daadwerkelijk handhaven zal lastig worden.

Deze vraag komt concreet naar voren als het Presidium gekozen heeft voor de manier waarop ze dit wil

(of niet) verder wil uitwerken.

Het Presidium kan ook inzetten op het afleggen van verantwoording door de fracties. Dat kan dan in de

regeling worden gezet, bijv. door op te nemen dat de fracties jaarlijks over het beleid en hun

inspanningen ten aanzien van werkveiligheid verslag doen aan de Kamer. Dan kan iedereen elkaar

daarop aanspreken. Het in het openbaar aanspreken is dan je instrument.

De inhoud en de vormgeving zal afhangen van de keuze die het Presidium maakt t.a.v. de regeling waarin de afspraken worden vastgelegd.

- Regeling maken mooi, maar hoe handhaven, wat doen als een fractie nee zegt.

Zie hierboven.

- Deze snap ik niet: aanvullende afspraken/normen over de openbaarmaking? Wat wordt daarmee bedoeld? Of gewoon de openbaarmaking van het veiligheidsbeleid (dat volgens de Arbo-wetgeving er moet zijn)?

Openbaarmaking hoeft niet volgens de arbowet (staat op pagina 4). Het is dus aanvullend als de Kamer dit zou gaan doen.

De wet verplicht alleen dat werkgevers beleid over werkveiligheid moeten maken, maar ze worden niet verplicht dit openbaar te maken. De motie Leijten vraagt expliciet om dit WEL openbaar te maken (gaat dus verder dan de wet). Dat betekent dus dat de Kamer aanvullende afspraken/normen maakt over openbaarmaking

Blz 5

- Optie 1 snap ik niet. Wordt daarmee bedoeld dat de eis wordt gesteld dat ieder lid het veiligheidsbeleid openbaar moet maken. Dus iets wat geldt voor meerdere mensen moet ân lid openbaar kunnen maken?

Bij optie 1 wordt de openbaarmaking geregeld via de Gedragscode

De Gedragscode richt zich alleen op Kamerleden.

Als je de openbaarmaking van werkveiligheidsbeleid wilt regelen via de Gedragscode dan kun je alleen

Kamerleden aanspreken waarin zij bijvoorbeeld worden aangesproken te bevorderen dat het

werkveiligheidsbeleid van hun fractie wordt openbaar gemaakt.

- Het woord: aanvullende bepalingen is echt vaag wat daarmee wordt bedoeld, zie boven.

Het gaat om bepalingen over de openbaar making van het werkveiligheidsbeleid van de fracties

- Wordt bij optie 2 bedoeld dat er algemeen veiligheidsbeleid wordt opgesteld of gaat het weer alleen om de openbaarmaking?

Er worden alleen opties voorgesteld die betrekking hebben op de openbaarmaking van het beleid.

In het eerste deel van paragraaf 4 staat namelijk dat het verplichten tot een algemeen

werkveiligheidsbeleid niet nodig is omdat de wet dit al vraagt.

Het gaat in het verdere deel alleen over het tweede deel vZan de motie waarin een verplichting tot openbaarmaking wordt gevraagd.

Blz 6

- Zie opmerking boven, wat zijn 'deze bepalingen'?

Dit zijn de aanvullende bepalingen. In dit geval gaat het om aanvullende artikelen in de modelstatuten. Woord bepalingen heb ik voor dit onderdeel gewijzigd in artikelen.

Blz 8

- Ik moest even nadenken waar 5 over gaat, kijkend naar de thema's en onderwerpen? Gaat niet over de motie toch? Welke toezegging? Graag concretiseren.

Gaat over de toezegging gedaan bij de Raming.
Tekst hier nog toegevoegd ter verduidelijking.

Tekstaanpassingen vind ik mooi. Vallen pesten en discriminatie hier ook onder?

Ja valt onder fatsoen respect ongewenste omgangsvormen etc

Wordt bij de verdere uitwerking (als Presidium akkoord is) in de toelichting explicieter benoemd.

- Kunnen we ook niet iets zeggen over het doen van aangifte?

Aangifte doen is wetboek van strafrecht
Heeft hier niets mee te maken. Het gaat in deze notitie om de eigen interne regels van de Kamer.
Zaken niet vermengen.

[Redacted text block]

Blz 10

- Mooi zo'n slotbeschouwing. Maar er staat veel in wat juist belangrijk is. Maar de activiteiten worden niet concreet en vertaald in beslispunten. :

Klopt

Dit is een ander onderdeel: nl de vergelijking met andere parlementen
Dit heeft niets te maken met de motie en de toezegging (Raming).
Afdeling HR heeft een appreciatie gegeven bij de vergelijking en geeft daarbij deze aanbevelingen (voortvloeiend uit het vergelijkend onderzoek). Het meeste wordt al gedaan. Het gaat om een (nog) betere inzet.

Om de vergelijking met de andere parlementen beter tot zân recht te laten komen en de discussie daarover niet te vermengen met de ingewikkelde discussie over de motie Leijten en de huisregels lijkt het mij beter dit punt aansluitend (en dus apart) te bespreken.
Dus eerst moet het Presidium zich focussen op de motie en besluiten of en via welke regeling de motie Leijten verder uitgevoerd moet worden. En het Presidium moet besluiten nemen over de huisregels (om de toezegging bij de Raming gestand te doen).

Daarna kan het Presidium verder spreken over meer sociale en gedragsmatige aanpassingen op het gebied van sociale veiligheid aan de hand van de vergelijking tussen parlementen.
Dit is een hele andere notitie.

De slotbeschouwing heb ik aangepast.

Zowel in de inleiding als in de slotbeschouwing wordt verwezen naar agendapunt 4.2 (zodat er wel sprake is van samenhang, maar ook het onderscheid van de onderwerpen duidelijk blijft)

Zou ik wel doen. En de laatste bullet: stelling nemen, .

Dit zijn mogelijke verbeterpunten
Horen niet bij de motie en toezegging.
Staan nu bij agendapunt 4.2 als mogelijk verbeterpunten.
Het is ter bespreking. Niet besluitvormend.

Dit zijn zaken die terug kunnen komen bijv bij sociaal jaarverslag, of WBO etc.

Dan komt er opeens een stuk over leerpunten. Zijn deze verwerkt in de notitie ervoor?

Kan niet verwerkt worden in de notitie over de motie en de toezegging.

Zie hierboven: Het voorstel is dit apart te agenderen dan kan het beter afgebakend worden en is het minder verwarrend.

Dit is verwarrend. Het kan een bijlage zijn. Maar ik zou de aanbevelingen verwerken in het stuk ervoor en er beslispunten van maken. Ze komen volgens mij vooral terug bij de slotbeschouwing.

Het is ter informatie/ ter bespreking en niet besluitvormend geagendeerd
Het is ook niet rijp om hierover te besluiten.
Dit vergt een aparte doordenking
Naar aanleiding van de vergelijking met andere parlementen worden een paar mogelijke aanbevelingen gedaan die de Kamer verder kan oppakken
Er is door het PResidium gevraagd om een inventariserend onderzoek. Dat is gedaan. Hierbij wordt aangegeven wat de Kamer hiervan zou kunnen leren/waar de Kamer zich verder kan ontwikkelen.
Dat is een andere invalshoek/andere materie (vandaar ook aparte agendering).

Succes!

Vera

<0.0 Agenda Presidiumvergadering 27 oktober 2021.docx>
<4.1a Oplegger Presidiumnotities inzake sociale veiligheid 2 - kopie.docx>
<4.1b Presidiumnotitie motie-Leijten en toezegging v10.docx>
<4.1c bijlage 1 Gedragscode.pdf>
<4.1d Bijlage 2 Beleid ongewenste omgangsvormen mei 2021.pdf>
<4.2a Oplegnotitie Presidium Leerpunten sociale veiligheid concept.docx>
<4.2b 102021 Notitie leerpunten onderzoeken naar sociale veiligheid.docx>

From secretariaat.voorzitter <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **RE: Seksueel grensoverschrijdend gedrag in de TK**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date March 3, 2022 at 2:59:03 PM CET

Gedaan en afgestemd met Voorzitter. Ze wacht jullie advies af.

Gr,

Van: [REDACTED] tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 3 maart 2022 14:26
Aan: secretariaat.voorzitter <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
CC: [REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] tweedekamer.nl>
Onderwerp: Re: Seksueel grensoverschrijdend gedrag in de TK
Gevoeligheid: Vertrouwelijk

[REDACTED], ik bespreek dit maandag mondeling met [REDACTED]. Het is nu reces. Dit heeft geen enorme haast, wel enige prio. Bericht betrokkene maar dat de Vz er in de loop van volgende week op terugkomt. Ze moet voor die tijd dus niet inhoudelijk reageren. Groet, [REDACTED]

Op 3 mrt. 2022 om 14:16 heeft secretariaat.voorzitter <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

İ»¿
Beste [REDACTED],

De Voorzitter heeft onderstaande e-mail ontvangen en wil graag jullie advies over hoe hier op te reageren.
Kunnen jullie dit z.s.m. toesturen?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [REDACTED] | www.tweedekamer.nl

4242

From [REDACTED] STATEN-GENERAAL/[REDACTED]
[REDACTED]

Subject **Vergelijk internationale parlementen**

To Voorzitter Tweede Kamer [REDACTED]@tweedekamer.nl>

Date August 26, 2021 at 11:10:56 AM CEST

Beste Vera,

Zoals verzocht bijgaand een duiding van de bundel van DIA met betrekking tot sociale veiligheid.

Groet,

[REDACTED]

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Leerpunten EU parlementen inzake sociale veiligheid

Aan: Voorzitter

Van: [REDACTED] / [REDACTED]

Datum: 25 augustus 2021

[REDACTED]
T [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Met betrekking tot het onderwerp “sociale veiligheid” is op basis van een aantal documenten bekeken wat de Tweede Kamer organisatie in de aanpak van sociale veiligheid kan overnemen van andere parlementen en de aanbevelingen vanuit de Raad van Europa. De documenten betroffen:

- een rapport over “Sexual Harassment and Violence against women MP” uit 2016 van de RvE;
- een vervolgrapport uit 2018 van de IPU en de RvE samen, gericht op MP’s en personeel van Europese parlementen;
- een brochure van de RvE met aanbevelingen ook voor nationale parlementen;
- een wetenschappelijk artikel uit 2020 dat de stand van zaken inventariseert en analyseert wat nationale parlementen hebben gedaan.

In deze documenten is gekeken welke (concrete) aanbevelingen binnen de Tweede Kamer reeds zijn geïmplementeerd en welke nog niet. In de bijlage staat het volledige overzicht hiervan.

Samenvattend zou de Tweede Kamer een aantal aanbevelingen kunnen overnemen:

1. (nog) meer aandacht aan verschillende regelingen/vertrouwenspersonen (voor wie geldt wat);
2. geven van trainingen specifieke op ongewenste omgangsvormen, gericht op alle Kamerbewoners;
3. mogelijk nog explicieter stelling nemen vanuit de Tweede Kamer / Voorzitter / fracties / Management team tegen ongewenste omgangsvormen;
4. de normen ten aanzien van ongewenste omgangsvormen expliciet(er) opnemen in het reglement van Orde en de Gedragsregeling Leden Tweede Kamer.

In de onderzoeksopzet van [REDACTED] zal ook het internationale perspectief meegenomen worden.

4248

From ██████ <█████@tweedekamer.nl>
Subject **vergelijking internationale parlementen**
To ██████ <█████@tweedekamer.nl>
Date August 25, 2021 at 5:55:12 PM CEST

Beste ██████,

Bijgaand tref je de analyse wat wij – op basis van de gedeelde bundel & de adviezen van de Raad van Europa- nog kunnen verbeteren aan het sociaal klimaat van de Tweede Kamer. De analyse is opgesteld door ██████ (cc)
Graag verneem ik of de notitie zo akkoord is; stuur jij m dan door naar de VZ?

Met vriendelijke groeten,

██████████

██████████

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamer ██████, Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318█████ | M 06-█████ | E ██████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp:

Instrumenten m.b.t. ongewenste omgangsvormen en sociale veiligheid

Opgesteld door:

1. Aard van de bespreking ¹

Ter bespreking.

2. Beknopte samenvatting

Naar aanleiding van mediaberichten over onveiligheid in de werkomgeving van de Tweede Kamer van 4 juni 2021 en reacties daarop, geeft de onderliggende notitie een aantal bespreekpunten ten aanzien van de instrumenten die de Kamer heeft in het kader van sociale veiligheid en hoe deze (mogelijk) verbeterd kunnen worden.

Bespreekpunt 1: Elke fractie stelt een eigen vertrouwenspersoon aan.

In de Presidiumvergadering van 21 april 2021 is het jaarverslag van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen (vpoo's) en integriteit (vpi's) besproken. Toegelicht is dat de vpoo's werkzaam zijn voor fracties en de ambtelijke organisatie. Sommige fracties (maar niet allemaal) hebben ook eigen vertrouwenspersonen aangesteld. De grondslag hiervoor is de Arbowet die alle werkgevers verplicht beleid te voeren tegen psychosociale arbeidsbelasting waaronder ongewenste omgangsvormen. Kamerleden vallen niet onder de ARBO, maar hebben zich op grond van andere wet en regelgeving (o.a. Grondwet/RvO, Gedragscode e.d.) te onthouden van ongewenste omgangsvormen; op hun beurt mogen zij verwachten dat op de plek waar zij werken maatregelen zijn getroffen (door de aldaar werkzame werkgever(s) opdat ook zij in een veilig werkklimaat kunnen werken.

Advies:

Om zeker te zijn dat een medewerker te allen tijde een beroep kan doen op een vertrouwenspersoon (zowel binnen als buiten de fractie), wordt voorgesteld dat elke fractie, bestaande uit meer dan 5 leden, een eigen vertrouwenspersoon aanstelt. De fracties met minder dan 5 leden wordt gevraagd nadrukkelijk aansluiting te zoeken bij de vertrouwenspersonen van de Kamerorganisatie. Het aantal van 5 Kamerleden is gekozen vanuit de optiek dat een volledige vertrouwenspersoon voor slechts een kleine fractie-organisatie weinig zinvol en doelmatig is, zeker wanneer een bestaande TK-structuur bestaat die ook gebruikt kan worden door de fracties. Er bestaan geen richtlijnen voor vertrouwenspersonen in relatie tot organisatiegrootte.

Bespreekpunt 2: Het houden van een werkbelevingsonderzoek in elke fractie, waarin ongewenste omgangsvormen in de vragenlijst wordt meegenomen.

Om de ambtelijke werkomgeving en sociale veiligheid daadwerkelijk in kaart te brengen, houdt de ambtelijke organisatie een werkbelevingsonderzoek tussen 10 en 30 juni 2021. Fracties kunnen alleen zelf beslissen een dergelijk onderzoek uit te voeren binnen de eigen fractie-organisatie. Mogelijk zou gekozen kunnen worden voor een onderzoek op organisatieniveau van alle fracties tezamen, wat resulteert in een rapportage op totaalniveau en niet op het niveau van de individuele fracties.

Advies:

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informierend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Om de werkomgeving en sociale veiligheid in kaart te brengen en daarna gerichte interventies te kunnen doen, wordt geadviseerd een gevalideerd en anoniem werkbelevingsonderzoek te laten uitvoeren bij alle fracties door één onderzoeksbureau. De uitkomst van dit onderzoek is anoniem.

Bespreekpunt 3: Rol van het College van integriteit bevestigen.

De Tweede Kamer heeft op 22 september 2020 de Gedragscode integriteit en de Regeling toezicht- en handhaving integriteit vastgesteld. De Gedragscode brengt bestaande integriteitsregels samen, zodat voor Kamerleden inzichtelijk en overzichtelijk wordt welk kader voor hun handelen van toepassing is.

Kern van de Regeling toezicht en handhaving is dat een onafhankelijk College onderzoek kan doen naar aanleiding van klachten die kunnen worden ingediend met betrekking tot de integriteit van Kamerleden.

Reikwijdte Gedragscode

De gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen gedragingen die het gezag of de waardigheid van de Kamer in ernstige mate schaden. Deze geformuleerde reikwijdte van de Gedragscode betekent dat niet uitgesloten is dat klachten over ongewenste omgangsvormen door het College in behandeling worden genomen.² Het is aan het College om in concrete gevallen op basis van de ontvangen informatie en andere relevante feiten en omstandigheden te bepalen of de klacht in behandeling kan worden genomen. Klachten die zien op (mogelijke) strafbare feiten worden niet in behandeling genomen. Het College kan met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het College, de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit. Eenieder kan een klacht indienen bij het College. Dit betekent dat ook Kamerleden, ambtenaren of fractiemedewerkers een klacht kunnen indienen.

Verbeteringen Gedragscode

Het College zal aan de hand van binnenkomende klachten ervaring moeten opdoen of de Gedragscode en de daarbij behorende Regeling toezicht integriteit voldoende handvatten biedt om in voorkomende gevallen tot een zorgvuldig oordeel te komen. Mocht het College mogelijke verbeteringen voor de gedragscode constateren, dan kan het dit aangeven in het jaarverslag middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de rapportages en mogelijke aanbevelingen is dat hierdoor een soort 'jurisprudentie' ontstaat. Dit kan mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien zal hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De rapportages en aanbevelingen dragen bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen bevatten. Deze ontwikkeling zal over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat.

Artikel 15 van de Regeling toezicht en handhaving beschrijft het als volgt:

“.... Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verdere invulling krijgen, kan het daarom nodig zijn de Gedragscode aan te passen of de toelichting aan te vullen. Dat geldt ook voor het systeem van toezicht en handhaving zoals dat is neergelegd in deze regeling. Het Presidium kan daartoe van tijd tot tijd voorstellen voor herziening doen aan de Kamer. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en van het College. Gelet op de vernieuwingen die met deze regeling

² In de regelingen integriteit staan de grondslagen voor de reikwijdte uiteengezet- hieronder wordt tevens begrepen ambtelijke integriteit. Zie voor een uitleg van de omvang van ambtelijke integriteit o.a. “Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?” van P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172. Met het bijeenbrengen van de integriteitsregels in de Gedragscode is niet bedoeld een wijziging aan te brengen in de omvang hiervan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

worden voorgesteld, wordt aanbevolen om zes jaar na de inwerkingtreding – of zoveel eerder als wenselijk – een algehele evaluatie van de werking en effectiviteit van de gedragscode en het stelsel van advisering, toezicht en handhaving uit te voeren. Tevens kunnen al eerder deevaluaties plaatsvinden indien dit wenselijk wordt geacht.”

Advies:

Het Presidium onderschrijft de opvatting dat het onafhankelijke College van Onderzoek integriteit - aan de hand van individuele klachten en met inachtneming van de reikwijdte van de Gedragscode en de Regeling toezicht en handhaving - klachten over ongewenste omgangsvormen in behandeling kan nemen.

Met het bevestigen van deze taakopvatting geeft het Presidium duidelijk richting aan de wijze waarop de Gedragscode gelezen dient te worden. Deze opvatting kan mede als basis dienen voor het gesprek dat het Presidium op woensdag 23 juni 2021 heeft met de leden van het College over de werkwijze.

Het Presidium blijft van opvatting dat eenieder een klacht kan indienen bij het College van Onderzoek Integriteit, met in begrip van fractiemedewerkers en ambtenaren.

3. Formulering te nemen besluit

- Het Presidium spreekt uit dat elke fractie, bestaande uit meer dan 5 leden, een vertrouwenspersoon zou moeten aanstellen;
- Het Presidium spreekt uit dat een Kamerbreed werkbelevingsonderzoek -inclusief vragen over ongewenste omgangsvormen- in elke fractie gehouden zou moeten worden;
- Het Presidium is van mening dat het onafhankelijke College van onderzoek integriteit, aan de hand van individuele klachten en met inachtneming van de reikwijdte van de Gedragscode en de Regeling toezicht en handhaving, klachten over ongewenste omgangsvormen in behandeling kan nemen;
- Het Presidium bevestigt het feit dat eenieder een klacht kan indienen bij het College van Onderzoek Integriteit, met inbegrip van fractiemedewerkers en ambtenaren.

4. Status besluit ³

C

3

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Volgnummer Presidium:
Volgnummer

Datum vergadering:
-- -- -- --

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp:

Actualisering organisatie vertrouwenspersonen
ongewenste omgangsvormen

Opgesteld door:

HR, [REDACTED]

1. Aard van de bespreking:

Ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting:

Zowel de politieke als de ambtelijke organisatie heeft aangegeven dat werken aan een goed sociaal klimaat waarin veiligheid, gezondheid en het ontbreken van enige vorm van discriminatie en vooringenomenheid belangrijke thema's zijn voor de Tweede Kamer. Dit is een continue speerpunt en staat voor 2018 en 2019 op de agenda. Eén onderdeel daarvan is het vergroten van de bewustwording rond omgangsvormen. Dit gebeurt onder anderen door de professionaliteit, bekendheid en zichtbaarheid van de vertrouwenspersonen te vergroten. Samen met de vertrouwenspersonen is daartoe in 2018 een voorstel uitgewerkt. Samengevat houdt het voorstel in:

1. Aantal vertrouwenspersonen: het aantal interne vertrouwenspersonen wordt op termijn teruggebracht naar maximaal vier (gestreefd wordt naar twee vertrouwenspersonen uit de ambtelijke organisatie en twee uit het fractiepersoneel), aangevuld met één externe vertrouwenspersoon;
2. Verduidelijking taken en verantwoordelijkheden: de vertrouwenspersonen hebben een verantwoordelijkheid als trainer/voorlichter en behandelen casuïstiek. Om meer duidelijkheid te geven aan de werkzaamheden en verantwoordelijkheden wordt gewerkt met een vastgelegde rolbeschrijving;
3. Borgen van de kwaliteit en professionaliteit: het aannamebeleid van de vertrouwenspersonen wordt aangescherpt en het functioneren van de vertrouwenspersonen wordt ook na benoeming periodiek geëvalueerd;
4. Versteviging kennisoverdracht en samenwerking: voorgesteld wordt de kennisontwikkeling, -overdracht en samenwerking tussen de vertrouwenspersonen te verstevigen door periodiek overleg en het verplicht bijhouden van vakkennis;
5. Verhogen continuïteit, zichtbaarheid en bereikbaarheid: de vertrouwenspersonen krijgen de beschikking over een eigen werk- en spreekkamer, aangevuld met basis communicatiemiddelen zoals, folders, flyers, posters en visitekaartjes;

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Volgnummer Presidium:
Volgnummer

Datum vergadering:
-- . . . . .

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp:

Actualisering organisatie vertrouwenspersonen
ongewenste omgangsvormen

Opgesteld door:

HR, [REDACTED]

6. *Eigen budgetverantwoordelijkheid en regeling tijd*: de vertrouwenspersonen krijgen een eigen budget van (in eerste instantie) 5000 euro per jaar
7. *Eigen regeling tijd*: de interne vertrouwenspersonen worden voor maximaal 40 uur per jaar vrijgesteld van werk;
8. *Versterking van de bekendheid en zichtbaarheid vertrouwenspersonen*: naast aanpassing van het beleid en de structuur zal het onderwerp 'ongewenste omgangsvormen' in 2018-2019 verder actief op de agenda worden gezet binnen de Tweede Kamer. De activiteiten hieromtrent worden geïntensiveerd.

Voor de extra financiering van het toe te kennen eigen budget, de compensatie van de voorgestelde vrijstellingsuren en de inzet van de externe vertrouwenspersoon is beperkt budget noodzakelijk. Een voorlopige inschatting is dat een bedrag van € 17.500,- op jaarbasis volstaat. Hiervoor is met name ruimte beschikbaar binnen het budget van de Stafdienst HR.

In de verdere uitwerking van de voorstellen worden actiepunten zoals genoemd in het "Plan van Aanpak opvolging werkbelevingsonderzoek 2018" meegenomen. Hierbij kan worden gedacht aan certificering van de vertrouwenspersonen (in voorbereiding), intervisie voor diensthoofden en verdere verbetering van de informatie beleid ongewenste omgangsvormen op Plein2 (gestart).

3. Formulering te nemen besluit

Vaststelling voorstellen ter actualisering van de organisatie vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen.

4. Status besluit

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 22 mei 2019

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen (tot 10.55 uur), mevrouw Bergkamp, de heer Bosma, de heer Van der Lee, de heer Nijboer, mevrouw Van Toorenburg, de heer Voordewind, [REDACTED]

afwezig de heer Van Raak

Verslag Presidiumvergadering 22 mei 2019

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.2 Voortgangsrapportage Plan van Aanpak Werkbelevingsonderzoek

De voortgangsrapportage is een tussenstand van de acties die op dit moment plaatsvinden naar aanleiding van het werkbelevingsonderzoek. Gevraagd wordt naar de acties op het punt van de taakverdeling politiek-ambtelijk. ██████ licht toe dat actief wordt gewerkt aan het verhogen van de politiek-bestuurlijke sensitiviteit waar dat nodig is. Ook zal geïnventariseerd worden waar de problemen precies zitten en hoe groot het probleem op dit punt is binnen de ambtelijke organisatie. Het Presidium vindt het niet nodig om een code 'goed bestuur' op te nemen in de uitwerking van dit actiepunten.

5.3 Sociaal Jaarverslag

Het sociaal jaar verslag 2018 geeft een overzicht van cijfers en feiten die met personeel en organisatie te maken hebben. Het Presidium heeft behoefte aan meer analyse van en achtergrond bij de cijfers. Het is nu teveel een feitenrelaas. De quotumregeling in de Participatiewet roept de vraag op of bepaalde kwetsbare medewerkers langer in dienst gehouden kunnen worden. Hier zal nader naar gekeken worden. Het sociaal jaarverslag wordt opnieuw geagendeerd, waarbij er een uitgebreidere duiding komt bij de gegevens.

5.4 Benoeming extern vertrouwenspersoon

Het Presidium besluit mevrouw ██████ te benoemen als externe vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAAL

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 22 mei 2019 (ter publicatie)

- Het Presidium besluit een externe vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen te benoemen.

Actiepuntenlijst Presidium opgesteld d.d. 22 mei 2019

Versie: 73

	Datum verg	Actie	Verantwoordelijk	Uitv.	Uiterste datum	StavaZa
9.	23-01-2019	Werkplan en jaarverslag vertrouwenspersonen	■	HR		Voorjaar 2019

25.	22-05-2019	Sociaal jaarverslag	■			Voor zomerreces

Afgehandeld Presidiumvergadering 22 mei 2019

<u>1</u>	~~23-01-2019-~~	~~Plan van Aanpak— Werkbelevingsonderzoek—~~	■	HR		~~n.t.b.—~~

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 23 mei 2018

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Bergkamp, mevrouw Dijkema (9.50 uur – 10.15 uur), mevrouw Van Toorenburg (tot 10 uur), mevrouw Voortman, de heer Van Raak, [REDACTED]

afwezig de heer Voordewind

Verslag Presidiumvergadering 23 mei 2018

5. Kamerorganisatie

5.1 Notitie werkbelevingsonderzoek

Het werkbelevingsonderzoek heeft diverse keren op de agenda van het Presidium gestaan. Het Presidium besluit om van een Kamerbreed onderzoek af te zien omdat een groot deel van de fracties hier niet aan zal deelnemen. Een algemene en anonieme eindrapportage leidt tot onvoldoende bruikbare antwoorden. Binnen de ambtelijke organisatie zal een eigen werkbelevingsonderzoek worden gehouden. Het is aan de fracties zelf om ook een dergelijk onderzoek te doen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.2 Jaarverslag vertrouwenspersonen

Het verslag van de werkzaamheden van de vertrouwenspersonen en de Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen en van de vertrouwenspersonen integriteit 2017 wordt voor kennisgeving aangenomen. De rapportage is te algemeen en te summier, waardoor er moeilijk conclusies te trekken zijn. Er wordt gewerkt aan een voorstel waarin de vertrouwenspersonen op een andere manier worden gepositioneerd en waardoor anders wordt gerapporteerd.

Afgesproken actiepunten Presidium d.d. 23 mei 2018

1.	~~24-01-2018~~	Werkbelevingsonderzoek	Vz/ [redacted]	P&O		Start voor zomer 2018
2.	~~14-03-2018~~	Jaarverslag vertrouwenspersonen	[redacted]	P&O		April/mei 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 14 maart 2018

deelnemers Voorzitter, de heer Bosma, mevrouw Bergkamp, mevrouw Dijkema (tot 10.12 uur), mevrouw Lodders, mevrouw van Toorenburg, mevrouw Voortman, [REDACTED] [REDACTED] verslag)

afwezig de heer Van Raak, de heer Voordewind (beiden met kennisgeving)

Verslag Presidiumvergadering 14 maart 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.2 Sociaal jaarverslag 2017

Het Presidium is tevreden over het beeld dat naar voren komt uit het Sociaal Jaarverslag. Het ziekteverzuim blijkt laag. Wel wordt gewezen op 13 meldingen die zijn binnengekomen in het kader van ongewenste omgangsvormen. De Voorzitter geeft aan dat het Jaarverslag Vertrouwenspersonen binnenkort op de agenda van het Presidium komt en dan kan dit onderwerp verder besproken worden.

Actiepuntenlijst Presidium opgesteld d.d. 7 februari 2018

Versie: 52

	Datum verg	Actie	Verantwoordelijk	Uitv.	Uiterste datum	StavaZa
2.	24-01-2018	Werkbelevingsonderzoek	Vz	■		Start voor zomer 2018
10.	14-03-2018	Jaarverslag vertrouwenspersonen	■	P&O		April/mei 2018

Afgehandeld Presidium van 14 maart 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 25 april 2018

deelnemers Voorzitter, de heer Bosma, mevrouw Bergkamp, mevrouw Lodders,
mevrouw Van Toorenborg, mevrouw Voortman (tot 10.30 uur), de heer
Voordewind, de heer Van Raak, [REDACTED]

afwezig mevrouw Dijkema

Verslag Presidiumvergadering 25 april 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

- De Voorzitter doet een beroep op de Presidiumleden om draagvlak te creëren binnen de eigen fracties om mee te doen aan het onderzoek naar ongewenste omgangsvormen (#MeToo). Vanuit het Presidium worden kanttekeningen geplaatst bij het betrekken van fracties bij dit onderzoek. Ook wordt gewezen op de eigen verantwoordelijkheid van fracties.

Actiepuntenlijst Presidium opgesteld d.d. 25 april 2018

Versie: 56

	Datum verg	Actie	Verantwoordelijk	Uitv.	Uiterste datum	StavaZa
9.	14-03-2018	Jaarverslag vertrouwenspersonen	■	P&O		April/mei 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 10 november 2021

locatie Eerste Commissiekamer B67

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen (tot 10.15 uur), de heer Bosma, mevrouw Kuik, de heer Wassenberg, de heer Van Meenen (tot 10.50 uur), de heer Van Nispen, de heer Van der Lee, de heer Nijboer, [REDACTED]

Verslag Presidiumvergadering 10 november 2021

4. Kamerorganisatie

4.1 Aanbiedingsbrief College onderzoek integriteit

De Voorzitter licht de aanbiedingsbrief en de rapportage van het College onderzoek integriteit toe en geeft aan op welke punten het College is afgeweken van de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode. 4.1.1

[REDACTED] Het Presidium zal het College vragen de rapportage naar de betreffende Kamerleden te sturen. Vervolgens wordt de rapportage, ter kennisneming, doorgeleid aan de Kamer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.2 Sociale veiligheid: uitwerking motie Leijten en toezegging aanpassing huisregels

Het Presidium bespreekt de wenselijkheid van een speciale regeling 'sociale veiligheid fracties Tweede Kamer' waarin het openbaar maken van het werkveiligheidsbeleid wordt vastgelegd. Het Presidium heeft een voorkeur voor het onderbrengen van deze regels in een reeds bestaande regeling. Onderzocht is of dit ondergebracht kan worden in de Gedragscode leden van de Tweede Kamer of in de modelstatuten die horen bij de Regeling financiële ondersteuning fracties. Deze regelingen blijken hiervoor minder geschikt te zijn. Het Presidium stemt daarom in met het uitwerken van een speciale regeling, onder voorwaarde dat deze heel eenvoudig is. Als de speciale regeling is uitgewerkt wordt deze voorgelegd aan het Presidium.

Met betrekking tot de toezegging die is gedaan bij de Raming 2022 over het optreden bij herhaaldelijk ongewenst gedrag, is gekeken naar diverse documenten binnen de organisatie. Het Presidium besluit een voorstel om de Gedragscode uit te breiden met een expliciete verwijzing naar gedrag en fatsoen te bespreken bij de evaluatie van de Gedragscode en de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode leden van de Tweede Kamer. Dit geldt ook voor een eventuele aanpassing van het beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Tweede Kamer en fracties. Het Presidium ziet niets in het publiceren van een jaarlijkse rapportage waarin gegevens staan hoe vaak de Voorzitter/het Presidium fracties aanspreekt. 4.1.1

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 10 november 2021 (Openbaar)

- Het Presidium besluit de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te evalueren, nadat het eerste jaarverslag van het College aan het Presidium is aangeboden.
- Het Presidium stemt in met het uitwerken van een voorstel om te komen tot een speciale regeling 'sociale veiligheid fracties Tweede Kamer' waarin aanvullende regels worden geformuleerd gericht op het publiceren/openbaar maken van het werkveiligheidsbeleid, conform motie Leijten Kamerstuk 35752, nr. 9.
- Het Presidium besluit een voorstel om de Gedragscode uit te breiden met een expliciete verwijzing naar gedrag en fatsoen te bespreken bij de evaluatie van de Gedragscode en de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode leden van de Tweede Kamer. Dit geldt ook voor een eventuele aanpassing van het beleid om evenwijdig aan svormen medewerkers Tweede Kamer en fracties.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 16 februari 2022

locatie Dreeszaal

deelnemers Voorzitter (09.30 -10.00 uur) mevrouw Becker, de heer Bosma, mevrouw Belhaj, mevrouw Bromet (tot 10.00 uur), de heer Nijboer, de heer Van Nispen, de heer Wassenberg, [REDACTED]

afwezig mevrouw Kuik

Verslag Presidiumvergadering 16 februari 2022

3. Kamerorganisatie

3.1 Jaarverslag College van onderzoek integriteit

De leden van het College zijn aanwezig om het jaarverslag toe te lichten. Veel klachten gaan over uitingen in Kamerdebatten en de orde van de vergaderingen. Deze klachten kan het College niet in behandeling nemen. Het College beveelt aan de op de website bij het klachtformulier expliciet te vermelden dat het College niet bevoegd is als het gaat om deze uitingen en gedragingen. 4.1.1 [REDACTED]

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

3.3 Onderzoek sociale veiligheid

De voorzitter geeft aan dat bij de Raming 2022 een onderzoek is aangekondigd naar sociale veiligheid. Dit onderzoek beoogt een beeld te geven van de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende groepen Kamerbewoners, politiek en ambtelijk. Een onderzoek onder alleen ambtenaren zou een half onderzoek zijn. De Voorzitter zegt signalen te hebben ontvangen dat binnen de ambtelijke organisatie veel waarde wordt gehecht aan een breed onderzoek. Een deel van het Presidium vindt een onderzoek naar sociale veiligheid een verantwoordelijkheid van de fracties. Een nieuw element in de discussie is dat een deel van de ambtenaren en de ondernemingsraad twijfelen om mee te werken als de politieke kant van de organisatie niet deelneemt aan het onderzoek. Het Presidium bespreekt de meerwaarde van deelname van de fracties, omdat ambtenaren in het onderzoek alles kunnen aangeven over de politiek-ambtelijke verhoudingen. Besloten wordt dat het Presidium een aangepaste notitie toegestuurd krijgt waarin nader op dit punt wordt ingegaan. Ook het handelingsperspectief en informatie over de onderzoeksopzet wordt er in meegenomen. Er worden twee opties voorgelegd: alle fracties vragen mee te doen aan het onderzoek of het onderzoek uitzetten onder alle Kamerbewoners individueel. Afhankelijk van de reactie van de Presidiumleden wordt besloten of het onderwerp afdoende is behandeld.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 14 april 2021

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Kuik, de heer Nijboer, de heer Van der Lee, de heer Van Nispen, de heer Wassenberg, de heer Van Haga, de heer Van Meenen, [REDACTED]

Verslag Presidiumvergadering 21 april 2021

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.3 Sociaal Jaarverslag

Het [REDACTED] geeft een toelichting op het jaarverslag. Veel medewerkers ervaren het werken in de Tweede Kamer als 'een glazen huis' en zijn bang fouten te maken. Zij pleit voor blijvende aandacht voor werkbeleving en sociale veiligheid. Dit jaar wordt een nieuw werkbelevingsonderzoek uitgevoerd. De vraag is wat de beste timing is van een dergelijk onderzoek met het oog op de komende verhuizing. Het verzuim is in 2020 afgenomen. De eerste maanden van 2021 stijgt het verzuim; bij sommige afdelingen tot 10%. De afdeling HR kijkt samen met de betreffende diensten aan het kijken wat er gedaan kan worden aan dit hoge verzuim, wat voor een groot deel corona-gerelateerd is.

4.4 Jaarverslag ongewenste omgangsvormen en integriteit

Het hoofd HR geeft aan dat er de afgelopen periode veel geïnvesteerd is in de professionaliteit van de vertrouwenspersonen. Het jaarverslag geeft geen compleet beeld van de Kamerorganisatie omdat de meldingen die binnenkomen bij de afzonderlijke vertrouwenspersonen van de fracties hierin niet zijn opgenomen. Het Presidium vindt het niet wenselijk die gegevens hierin mee te nemen. Dat blijft een verantwoordelijkheid van de fracties.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.4 Jaarverslag Integriteitsadviseur

Het Presidium neemt de aanbevelingen uit het jaarverslag over en besluit het jaarverslag door te geleiden naar de Kamer.

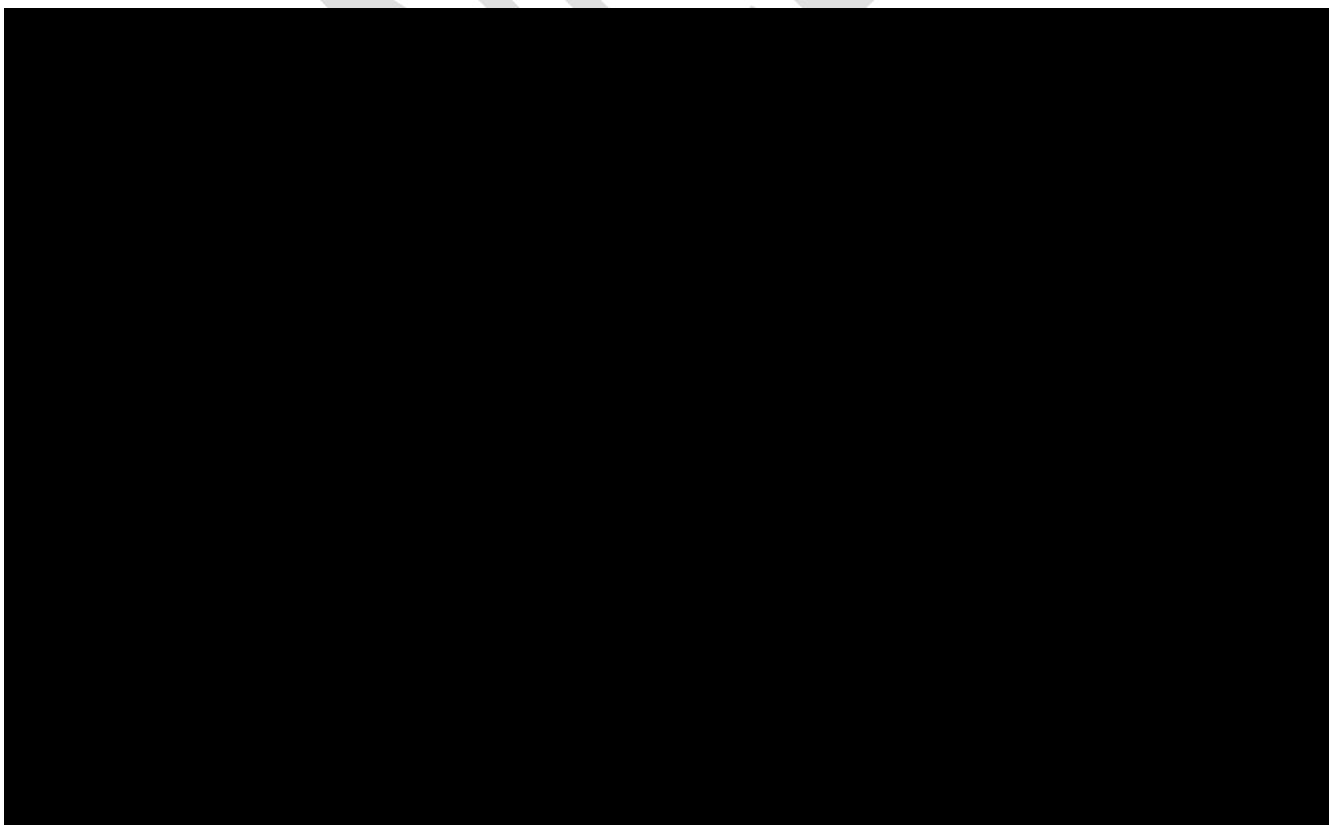
Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 21 april 2021 (openbaar)

- Het Presidium besluit het jaarverslag van de integriteitsadviseur door te geleiden aan de Kamer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 29 september 2021

locatie Eerste Commissiekamer B67

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Kuik, de heer Wassenberg, de heer Van Meenen, de heer Van Nispen, de heer Van der Lee (tot 11.15 uur), de heer Nijboer (tot 10.05 uur), [REDACTED]

Verslag Presidiumvergadering 29 september 2021

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.2 Werkbelevingsonderzoek 2021

Het [REDACTED], licht de uitkomsten van het werkbelevingsonderzoek 2021 toe. Er zijn veel verbeteringen ten opzichte van het vorige onderzoek in 2018, zoals toegenomen bevlogenheid onder medewerkers en minder burnoutklachten. Het onderzoek laat zien dat ongewenste omgangsvormen in de ambtelijke organisatie minder vaak voorkomen dan bij andere organisaties. Het Presidium bespreekt de ontevredenheid die blijkt uit het onderzoek over de afhandeling van klachten bij ongewenste omgangsvormen. Gevraagd wordt of dit onderzoek voldoende laat zien wat er leeft binnen de organisatie. [REDACTED] vertelt dat in het kwalitatieve onderzoek naar sociale veiligheid ook mensen worden benaderd die niet meer in de Kamer werken, om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen, waarbij ook de diepte wordt ingegaan. Het WBO laat verder zien dat met name diensthoofden zich zwaar belast voelen. Naar aanleiding van dit punt geeft de Voorzitter aan dat de werkdruk zowel politiek als ambtelijk hoog is. Er zijn de laatste tijd veel werkgroepen van start gegaan. De Commissie voor de Werkwijze heeft in zijn vergadering d.d. 28 september 2021 besloten een breed samengestelde werkgroep in te stellen om de motie Leijten/Arib uit te voeren. Dat vraagt zowel politieke als ambtelijke inzetbaarheid. Dit betekent dat de werkgroep Van Gent dit jaar niet meer van start gaat. Verder hebben medewerkers in het WBO aangegeven last te hebben van de onvoorspelbaarheid van de agenda/eindtijden van de vergaderingen. Er wordt op dit moment gewerkt aan een voorstel hoe om te gaan met de eindtijden. Over twee jaar wordt weer een werkbelevingsonderzoek gehouden.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 23 maart 2022

locatie Dreeszaal

deelnemers Voorzitter, mevrouw Beckers, mevrouw Belhaj, mevrouw Kuik, de heer Van der Lee, de heer Nijboer, de heer Van Nispen, de heer Wassenberg,

afwezig de heer Bosma

Verslag Presidiumvergadering 23 maart 2022

3.2 Jaarverslag adviseur integriteit

De adviseur integriteit heeft, conform haar opdracht, een geanonimiseerd jaarverslag uitgebracht over 2021. Er zijn dit jaar geen inhoudelijke dilemma's aan haar voorgelegd. De adviseur zal na het meireces uitgenodigd worden in het Presidium, waar haar gevraagd zal worden naar de werking van de Gedragscode en de rol die de adviseur inneemt in relatie tot het College. Het Presidium vindt het van belang dat de adviseur pro-actief voldoende wordt ondersteund. [REDACTED] geeft aan dat dit met haar besproken is en daar wordt ook op ingezet.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 23 maart 2022 (Openbaar)

- Het Presidium neemt kennis van het jaarverslag van de adviseur integriteit en neemt de aanbeveling over om meer informatie te verschaffen aan de Kamerleden over de registers en het Reglement van Orde c.q. over de Gedragscode van de Tweede Kamer.

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 27 oktober 2021

locatie Eerste Commissiekamer B67

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosman, mevrouw Kuik (vanaf 09.45 uur), de heer Wassenberg, de heer Van Meenen (tot 10.10 uur), de heer Van Nispen, de heer Nijboer, de heer Van der Lee (tot 10.00 uur)

■■■■■■■■■■ (■■■■■■■■■■)

Verslag Presidiumvergadering 27 oktober 2021

4. Kamerorganisatie

4.1 Sociale veiligheid: uitwerking motie Leijten (werkveiligheidsbeleid) en toezegging verbreding huisregels (Raming 2022)

De Voorzitter licht de notitie toe. De motie Leijten verzoekt het Presidium om met een voorstel te komen dat fracties verplicht een beleid op te stellen hoe zij de werkveiligheid in de fractie waarborgen en bevorderen, en te verplichten dat dit beleid openbaar moet zijn. Een verplichting om werkveiligheidsbeleid op te stellen is al in Arbo-regelgeving vastgelegd. Het Presidium is van mening dat dit niet nogmaals verplicht gesteld hoeft te worden. Handhaving van deze verplichting is niet aan het Presidium. De openbaarmaking van het werkveiligheidsbeleid – waar de motie om vraagt – gaat verder dan de Arboregeling voorschrijft. Deze verplichting tot openbaarmaking kan in een speciale regeling worden opgenomen. In deze regeling kan dan gewezen worden op de wettelijke verplichting tot het opstellen van een werkveiligheidsbeleid. Het openbaar maken van het beleid bevordert de transparantie, draagt bij aan een publieke verantwoording en fracties kunnen elkaar aanspreken op hun inspanningen. Het Presidium bespreekt de relevantie van deze openbaarmaking via een specifieke regeling. Mevrouw Tellegen werpt de voor haar principiële vraag op of het aan het Presidium is om allerlei dingen aan fracties op te

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

leggen. De Voorzitter geeft aan dat het om een aangenomen motie gaat, waarvoor het Presidium gevraagd is een voorstel te doen. Het is uiteindelijk de Tweede Kamer die hierover besluit. Het voorstel komt de volgende keer terug op de agenda.

4.1.1

Een voorstel is om de tekst van de Gedragscode uit te breiden met een expliciete verwijzing naar gedrag en fatsoen. Het Presidium besluit dit voorstel te bespreken in samenhang met het jaarverslag van het College Integriteit leden van de Tweede Kamer dat in februari verschijnt. Dit geldt ook voor een eventuele aanpassing van het beleid ongewenste omgangsvormen voor medewerkers Kamer en fracties. 4.1.1

4.2 Sociale veiligheid: vergelijking andere parlementen – leerpunten

Op verzoek van het Presidium is een inventarisatie gemaakt over de wijze waarop andere parlementen vorm geven aan het sociale veiligheidsbeleid. De Voorzitter geeft aan dat bekeken is wat de Tweede Kamer in de aanpak van sociale veiligheid kan overnemen. Veel is al geïmplementeerd binnen de Kamer. Het Presidium deelt de mening dat er al veel gebeurt op het gebied van sociale veiligheid en vindt het van belang dat dit voortdurend onder de aandacht wordt gebracht bij fracties en de Kamerorganisatie. De Voorzitter zal waar mogelijk het onderwerp sociale veiligheid voor het voetlicht brengen. Het Presidium neemt het voorstel over om trainingen, specifiek gericht op het voorkomen van ongewenste omgangsvormen, aan te bieden aan alle Kamerbewoners, waaronder ook de Kamerleden.

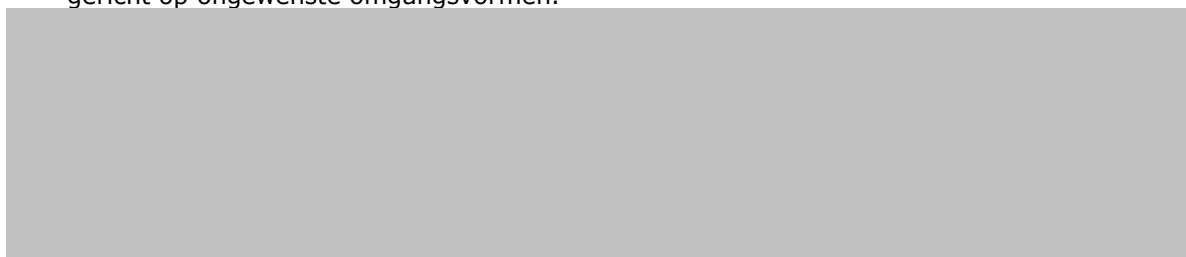

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 27 oktober 2021 (Openbaar)

- Het Presidium is akkoord met aanbieden trainingen aan alle Kamerbewoners specifiek gericht op ongewenste omgangsvormen.

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 9 juni 2021

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Kuik, de heer
Nijboer (tot 10.15 uur), de heer Van der Lee, de heer
Wassenberg, mevrouw Belhaj, [REDACTED] [REDACTED]

afwezig de heer Van Nispen

Verslag Presidiumvergadering 9 juni 2021

1. Opening

Naar aanleiding van het artikel in NRC van zaterdag 5 juni jl. bespreken de Presidiumleden de gang van zaken; uitgelegd wordt hoe en waarom dit zo is gelopen.. Er wordt een extra Presidiumvergadering ingepland om dit onderwerp verder te bespreken. De notitie over de instrumenten met betrekking tot ongewenste omgangsvormen wordt aan de Presidiumleden toegestuurd. Mevrouw Belhaj stelt voor uit te laten zoeken hoe in andere parlementen met dit soort klachten wordt omgegaan. Dit onderzoek wordt uitgezet.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 9 maart 2022

locatie Dreeszaal

deelnemers Voorzitter, mevrouw Beckers, de heer Bosma, mevrouw Belhaj, mevrouw Bromet, de heer Nijboer, de heer Van Nispen, de heer Wassenberg,

afwezig mevrouw Kuik

Verslag Presidiumvergadering 9 maart 2022

3.3 Rapportage College onderzoek integriteit

Het College van onderzoek integriteit heeft een rapportage opgesteld naar aanleiding van een klacht betreffende het niet registreren van twee nevenfuncties. Het niet registreren

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

van nevenfuncties is in strijd met de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer de Staten-Generaal. Het Presidium bespreekt de wijze waarop de Kamer vorm geeft aan het opleggen van mogelijke sancties. Op grond van de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode kan de Kamer niet beraadslagen over de rapportage en wordt alleen gestemd over de aanbevelingen uit het rapport. Het College is door de Tweede Kamer aangesteld als onafhankelijke instantie om klachten te onderzoeken en aanbevelingen te doen. De Tweede Kamer kan hierover niet in debat en geen moties indienen. Het Presidium besluit de rapportage door te geleiden naar de Tweede Kamer en de aanbevelingen van het College aan de Kamer voor te leggen. 4.1.1

. In een volgende vergadering wordt een notitie geagendeerd waarin de huidige opzet van de Regeling wordt toegelicht.

Er is een mail binnengekomen waarin het Presidium gevraagd wordt in gesprek te gaan met het College omdat uit het jaarverslag blijkt dat enkele Kamerleden geen medewerking hebben verleend aan het onderzoek. Dit punt wordt meegenomen bij de evaluatie van de Regeling.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5. Rondvraag

- De Voorzitter deelt mee dat er een anonieme brief is binnengekomen waarin melding wordt gemaakt van sociale onveiligheid in het nabije verleden binnen de Kamer. Aan [REDACTED] is advies gevraagd hoe hier mee om te gaan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 9 maart 2022 (Openbaar)

- Het Presidium besluit de rapportage van het College van onderzoek integriteit door te geleiden naar de Tweede Kamer.
- Het Presidium stemt in met het voorstel de voorgelegde conceptbepalingen houdende een verplichting tot openbaarmaking van het werkveiligheidsbeleid van fracties in het Reglement van Orde op te nemen en dit voorstel door te geleiden naar de Tweede Kamer (TK 35752, nr. 9).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 16 juni 2021 09.15 uur – 10.00 uur

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, de heer Nijboer, mevrouw Kuijk, de heer Van der Lee, de heer Van Nispen, de heer Van Meenen, de heer Wassenberg, [REDACTED]

Verslag Presidiumvergadering 16 juni 2021

1. Opening

2. Kamerorganisatie

2.1 Bespreking actualiteiten

De Voorzitter deelt mee dat ze een brief heeft ontvangen van het Bureau Clara Wichmann waarin vragen worden gesteld over de veiligheid van de werkomgeving van de Tweede Kamer. Opgemerkt wordt dat in de brief ook feitelijke onjuistheden over de positie van Kamerleden. De Voorzitter gaat met hen in gesprek.

2.1 Notitie instrumenten ongewenste omgangsvormen en sociale veiligheid

Het Presidium bespreekt de instrumenten die de Kamer heeft met betrekking tot ongewenste omgangsvormen/sociale veiligheid en de noodzaak om als fracties ook zelf een vertrouwenspersoon aan te stellen en een werkbelevingsonderzoek te houden. Het merendeel van de Presidiumleden is van mening dat het goed zou zijn als alle fracties een eigen vertrouwenspersoon hebben. De Voorzitter geeft aan dit onder de aandacht van de fracties te brengen. Een werkbelevingsonderzoek onder alle fracties roept binnen het Presidium diverse vragen op, o.a. in verband met de totaalrapportage en het doen van gerichte interventies. Gediscussieerd wordt over taakopdracht van het College van onderzoek integriteit. Afsproken is hierover met het College in gesprek te gaan om te bezien of de gedragscode voldoende helder is met betrekking tot ongewenste omgangsvormen. De Collegeleden zijn de volgende Presidiumvergadering aanwezig. Een aantal Presidiumleden benadrukt dat de Tweede kamer al veel doet aan sociale veiligheid. De heer Van Nispen stelt voor te onderzoeken of de Kamer eisen kan stellen aan fracties in het kader van het huisvestingsbeleid. De Voorzitter zegt dat zij aan alle fracties een brief gaat sturen waarin het Kamerbeleid over ongewenste omgangsvormen uitgelegd wordt en waarin staat dat de fracties samenwerking kunnen zoeken met deskundigen uit de ambtelijke organisatie. Het Presidium stemt hiermee in.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

3. Rondvraag

Er wordt geen gebruik gemaakt van de rondvraag.

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst 16 juni 2021

- Het Presidium stemt in met het versturen van een brief aan alle fracties over het beleid ongewenste omgangsvormen.
- Er wordt een inventarisatie gemaakt van de wijze waarop andere parlementen vorm geven aan het sociale veiligheidsbeleid.
- Het Presidium gaat in gesprek met de leden van het College van onderzoek integriteit over de taakopdracht van het College en de reikwijdte van de Gedragscode met betrekking tot ongewenste omgangsvormen.

- De Voorzitter voert een gesprek met diverse maatschappelijke organisaties over het thema 'een veilige werkomgeving'.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAI

Verslag Presidium

vergaderdatum 24 februari 2021

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Voordewind, de heer Van Raak, mevrouw Bergkamp, de heer Nijboer (afwezig tussen 9.45 - 10.15 uur), mevrouw Van Toorenborg, de heer Van der Lee, de heer Bosma, [REDACTED]

4276

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.4 Notitie inbedding ambtelijke ondersteuning integriteit

Het Presidium bespreekt het takenpakket van de ambtelijk secretaris integriteit. Op dit moment is het moeilijk een realistische inschatting te maken van de precieze inhoud en omvang van de werkzaamheden. Het Presidium is van mening dat, in het kader van een goed loopbaanbeleid binnen de Kamer, deze functie niet te laag moet worden ingeschaald. Op dit moment is aangehaakt bij de functiewaardering van [REDACTED]. De Voorzitter vindt het een goed idee om in de komende periode een keer te spreken over het loongebouw van de ambtelijke organisatie van de Kamer. Het Presidium besluit de functie van secretaris integriteit in te bedden bij Griffie Plenair/Bureau Wetgeving en is akkoord met een aanstelling voor een periode van twee jaar waarbinnen de definitieve functie-bepaling vastgesteld wordt. De administratieve ondersteuning is tevens ondergebracht bij Griffie Plenair.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

- 5.1.2i

Besluitenlijst Presidiumvergadering d.d. 24 februari

2021

- Het Presidium besluit de functie van secretaris integriteit in te bedden bij Griffie Plenair/Bureau Wetgeving en is akkoord met een aanstelling voor een periode van twee jaar waarbinnen de definitieve functie-bepaling vastgesteld wordt. De administratieve ondersteuning wordt tevens

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 28 oktober 2020

deelnemers Voorzitter, de heer Bosma (tot 10 uur), mevrouw Bergkamp, de heer Nijboer, mevrouw Van Toorenborg, de heer Van der Lee (tot 10 uur), de heer Van Raak, de heer Voordewind (tot 10 uur), [REDACTED] (tot 10.15 uur)

Afwezig mevrouw Tellegen

Verslag Presidiumvergadering 28 oktober 2020

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.2 Notitie ongewenste omgangsvormen / klachtencommissie vertrouwenspersonen

Aan de hand van de aanbevelingen in de jaarverslagen van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen en de klachtencommissie is de klachtenregeling ongewenste omgangsvormen herzien. Het Presidium stemt in met het verminderen van het aantal leden van de klachtencommissie naar een voorzitter, twee leden en twee plaatsvervangende leden. Het Presidium stemt in met het aanwijzen van een externe voorzitter en het aanwijzen van twee interne leden en twee interne plaatsvervangende leden waarbij het ene lid de ambtelijke organisatie vertegenwoordigt en het andere lid de fracties. Het Presidium is akkoord met het wijzigen van de opbouw van het huidige beleid wat zal leiden tot een eenvoudiger en overzichtelijker geheel. De Presidiumleden vinden het belangrijk dat het werk van de klachtencommissie breder bekend wordt gemaakt binnen de Kamerorganisatie. ■■■■ zegt toe extra aandacht te geven aan de communicatie.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 12 december 2018

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, mevrouw Bergkamp, de heer Nijboer (tot 10.45 uur) mevrouw Buitenweg (tot 10.10 uur), mevrouw Van Toorenburg, de heer Voordewind, [REDACTED]

afwezig de heer Van der Lee, de heer Bosma

Verslag Presidiumvergadering 12 december 2018

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5. Kamerorganisatie

5.1 Opvolging werkbelevingsonderzoek

Het presidium bespreekt het concept plan van aanpak dat is opgesteld als vervolg op het gehouden werkbelevingsonderzoek binnen de ambtelijke organisatie. De Presidiumleden vinden de actiepunten te algemeen en onvoldoende recht doen aan de uitkomsten van het onderzoek. Het plan dient concreet te zijn en de zorgen serieus aan te pakken. Een andere prioritering van de thema's is wenselijk, met name als het gaat om het onderwerp 'ongewenste omgangsvormen'. Niet de volgorde van het onderzoek moet leidend zijn, maar de impact van de thema's. Ook is gevraagd om meer inzicht over de onduidelijkheid die wordt ervaren in de verhouding ambtelijk/politiek. Benadrukt wordt dat open communicatie belangrijk is. De gemaakte opmerkingen worden verwerkt in het plan van aanpak. Het plan wordt opnieuw besproken tijdens de volgende Presidiumvergadering.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 23 juni 2021

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Kuik, de heer Nijboer, de heer Van der Lee (tot 10.00 uur), de heer Wassenberg, de heer Van Meene [REDACTED] [REDACTED]
[REDACTED]

Verslag Presidiumvergadering 23 juni 2021

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5. Constitutioneel

5.1 Kennismaking College onderzoek integriteit Leden Tweed Kamer

De Voorzitter heet de leden van het College van onderzoek integriteit welkom. Mevrouw Horstink, de heer Van Dijk en de heer Overeem introduceren zichzelf. De Voorzitter geeft aan dat bij de Ramingsbehandeling de vraag aan de orde is gekomen in hoeverre ongewenste omgangsvormen onder de Gedragscode vallen. Ook is een vraag of het College een taak voor zichzelf ziet weggelegd als klachten die een strafrechtelijke component hebben of hadden aan het College worden voorgelegd. De Presidiumleden informeren naar de werkwijze van het College met het oog op een duidelijke communicatie over de taakopdracht van het College. 4.1.1

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]. De voorzitter van het College concludeert dat het belangrijk is het College tijd te geven om ervaring op te doen. In februari verschijnt het eerste jaarverslag van het College, dan is er een nieuw moment om te bezien of de huidige regels voldoen. Het Presidium stemt hiermee in. Er vindt momenteel een inventarisatie plaats hoe andere parlementen omgaan met klachten over ongewenste omgangsvormen. De Voorzitter gaat ook in gesprek met diverse maatschappelijke organisaties over dit onderwerp. Naar aanleiding van de Raming komt er een voorstel met mogelijkheden om gedragsregels binnen de Kamer aan te scherpen vanuit de invalshoek 'de Kamer als huisbaas'. Verder geeft de Voorzitter aan dat zij gesprekken heeft gevoerd met HR, de externe vertrouwenspersoon en een bedrijfsmaatschappelijk werker, waaruit is gebleken dat er al langere tijd serieuze zorgen zijn over de sociale veiligheid binnen de

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Kamerorganisatie. Op basis daarvan zal zij een kwalitatief onderzoek uitzetten naar de sociale veiligheid binnen de Kamerorganisatie, dit loop naast het (kwantitatieve) werkbelevingsonderzoek.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 23 juni 2021 (openbaar)

- Het Presidium is akkoord met het uitzetten van een kwalitatief onderzoek naar sociale veiligheid binnen de Kamerorganisatie.
- Het Presidium besluit, op advies van het College van onderzoek integriteit, het College de tijd te geven om ervaring op te doen met de Gedragscode. Naar aanleiding van het jaarverslag dat in februari 2022 verschijnt wordt gezien of de huidige regels voldoen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 5 februari 2020

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma (tot 10.15 uur), mevrouw Bergkamp, de heer Nijboer, mevrouw Van Toorenburg (tot 10.00 uur), de heer Van der Lee,, [REDACTED] [REDACTED]

afwezig de heer Van Raak

Verslag Presidiumvergadering 5 februari 2020

Constitutioneel

3.1 Onafhankelijk adviseur integriteit

Mevrouw Biesheuvel is aanwezig en licht in gesprek met het Presidium toe hoe zij haar rol ziet als onafhankelijk adviseur integriteit. De Presidiumleden vragen naar de relatie tussen de functie van adviseur en het in te stellen college dat gericht is op toezicht en handhaving van integriteitsregels. Mevrouw Biesheuvel geeft aan dat zij zichzelf ziet als adviseur van Kamerleden en de Leden wijst op mogelijkheden en onmogelijkheden in een bepaald geval. Het Kamerlid beslist zelf wat het doet met het advies. Jaarlijks

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

maakt de adviseur integriteit een jaarverslag. Op deze manier ontstaat er jurisprudentie waardoor de functie een duidelijker profiel kan krijgen. Mevrouw Biesheuvel bezoekt graag de fracties om de Kamerleden te informeren over haar functie. Het Presidium is hiermee akkoord.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidium 5 februari 2020 (ter publicatie)

COMPLEET

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 20 januari 2021

deelnemers Voorzitter, mevrouw Tellegen, de heer Bosma, mevrouw Bergkamp, de heer Nijboer, Mevrouw Van Toorenburg, de heer Van der Lee, [REDACTED]

Afwezig de heer Van Raak, de heer Voordewind

Verslag Presidiumvergadering 20 januari 2021

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.2 Werving leden College onderzoek Integriteit

De tekst van de profielschets van leden van het College onderzoek integriteit wordt op een paar punten aangepast. De advertentie verschijnt zaterdag 23 januari in drie landelijke kranten en wordt op een aantal (specialistische) websites geplaatst. De Voorzitter stelt voor om het voltallige Presidium deel te laten uitmaken van de selectiecommissie. De Collegeleden worden benoemd door de Tweede Kamer op voordracht van het Presidium.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

5.3 Gedragcode Integriteit ambtelijke organisatie

Het Presidium vindt het een goede zaak dat er een gedragscode integriteit is opgesteld speciaal voor de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer. Mochten er nog aanvullende opmerkingen zijn over de gedragscode dan kunnen deze de komende week nog worden verwerkt.

De heer Van der Lee merkt op dat het opschrijven van allerlei integriteitsthema's niet er zal ook actief mee geoefend moeten worden.

5.4 Herziene Klachtenregeling ongewenste omgangsvormen

Het Presidium stemt in met de klachtenregeling Ongewenste Omgangsvormen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering d.d. 20 januari 2021

- Het Presidium stemt in met de klachtenregeling Ongewenste Omgangsvormen

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp:

Onderzoek sociale veiligheid bij de Tweede Kamer

Opgesteld door:

Voorzitter, [REDACTED]

---

1. Aard van de bespreking:

Ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting:

Bevlogen en betrokken medewerkers zijn onmisbaar voor de Tweede Kamer. Zij zijn immers de basis voor excellente dienstverlening. De Tweede Kamer wil een wendbare en lerende organisatie zijn en een aantrekkelijk werkgever. Het werkklimaat en de sociale veiligheid zijn daarom in de Ramingsbrief 2019 als een belangrijk speerpunt voor 2018 en 2019 benoemd. De maatschappelijke discussie over seksuele intimidatie en ongewenste omgangsvormen (#metoo) versterkt deze prioriteitstelling.

Om adequaat te kunnen interveniëren op het sociale werkklimaat binnen de Kamerorganisatie, is een onafhankelijk, wetenschappelijk valide en anoniem onderzoek essentieel om een goed beeld te verkrijgen van de huidige situatie (nulmeting). Dit onderzoek wordt in samenwerking met een onderzoeksbureau voorbereid en uitgevoerd onder alle medewerkers van de Tweede Kamer.

Het onderzoek

Het Presidium wordt gevraagd akkoord te geven op het doen van een onderzoek naar het-sociale werkklimaat en de fracties te verzoeken mee te werken aan dit onderzoek.

De resultaten

De Tweede Kamer (als werkgever) en de fracties (afzonderlijke werkgevers) zijn zelf eigenaar van de resultaten die in de groepsrapportage beschikbaar worden gesteld. Een gezamenlijke Hoofdrapportage (totaal overzicht en uitsplitsing "ambtelijk" en "politiek") geeft de mogelijkheid tot organisatie breed leren en ontwikkelen, en het samen binnen de Tweede Kamer creëren van een veilig sociaal klimaat. Het gaat hier alleen om het opnemen van de gemiddelde groepscores in de Hoofdrapportage. De groepsrapportages

van de dienst/fractie blijven in eigen bezit van de betreffende werkgever. Er zijn twee voorbeeldrapportages toegevoegd.

De inzichten in (causale) verbanden uit het onderzoek, maken het mogelijk gericht te interveniëren. De bijgevoegde notitie geeft zicht op de planning van de activiteiten, communicatie, wijze van betrokkenheid van management en OR en de beoogde borging van het onderzoek.

Anonimiteit

De persoonsgegevens zijn uitsluitend toegankelijk voor medewerkers van het onderzoeksbureau in het kader van de uitvoering van het onderzoek. De antwoorden van de deelnemers op de vragenlijsten worden **nooit** aan de werkgever verstrekt. Alleen als een respons is behaald van **minimaal 7 respondenten** wordt er een groepsrapportage beschikbaar gesteld middels een geaggregeerde rapportage op basis van gemiddelde scores. De individuele antwoorden op de vragenlijsten zijn daarom nooit herleidbaar tot op persoonsniveau.

3. Formulering te nemen besluit

Beslispunt

Het Presidium wordt gevraagd:

- Akkoord te gaan met het doen van een onderzoek naar het sociaal werkklimaat
- De fracties te verzoeken om zich bij dit onderzoek aan te sluiten, eventueel beperkt tot ongewenste seksuele omgangsvormen.
- De fracties te verzoeken akkoord te gaan met het opnemen van de groepsrapportages in een hoofdrapportage op kamerbreed-niveau.

4. Status besluit

Openbaar actief

Sociale veiligheid bij de Tweede Kamer

Inzet van een onderzoek naar de werkbeleving

Aanleiding

Bevlogen en betrokken medewerkers zijn onmisbaar voor de Tweede Kamer. Zij zijn immers de basis voor excellente dienstverlening. De Tweede Kamer wil een wendbare en lerende organisatie zijn en een aantrekkelijk werkgever. Het werkklimaat en de sociale veiligheid zijn daarom in de Ramingsbrief 2019 als een belangrijk speerpunt voor 2018 en 2019 benoemd. De maatschappelijke discussie over seksuele intimidatie en ongewenste omgangsvormen (#metoo) versterkt deze prioriteitstelling. Om adequaat te kunnen interveniëren op het sociale werkklimaat binnen de Kamerorganisatie, is een onafhankelijk, wetenschappelijk valide en anoniem onderzoek essentieel om een goed beeld te verkrijgen van de huidige situatie (nulmeting). Dit onderzoek wordt in samenwerking met een onderzoeksbureau voorbereid en uitgevoerd onder alle medewerkers van de Tweede Kamer (ambtelijk en politiek).

De inzichten in (causale) verbanden uit dit onderzoek, maken het mogelijk gericht te interveniëren. De bijgevoegde notitie geeft zicht op de planning van de activiteiten, communicatie, wijze van betrokkenheid van management en OR en de beoogde borging van het onderzoek.

Wettelijk kader

Het onderzoek zal, naast vragen over ongewenste seksuele omgangsvormen, ook vragen bevatten over andere vormen van uitsluiting die het sociaal klimaat negatief kunnen beïnvloeden, zoals pesten, discriminatie, etc. De Arbowet schrijft namelijk voor dat iedere werkgever beleid moet vaststellen en voeren ter voorkoming van psychosociale arbeidsbelasting (PSA). Hieronder vallen agressie en geweld, arbeidsdiscriminatie, pesten, seksuele intimidatie en werkdruk.

De werkgever dient de risico's op het vlak van PSA, gezondheid en veiligheid (dus ook fysieke veiligheidsaspecten) in kaart te brengen middels een Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E). De onderzoeksresultaten m.b.t. PSA aspecten zullen ook gebruikt worden om de huidige RI&E (uit 2013) te actualiseren.

Het onderzoek

De scope

De scope van het onderzoek betreft alle medewerkers van Tweede Kamerorganisatie. Dat betekent dat de medewerkers vanuit de ambtelijke (kamerambtenaren) en politieke (Kamerleden en fractiemedewerkers) organisatie worden uitgenodigd deel te nemen. Stagiaires nemen ook deel aan het onderzoek. Externe inhuur, zoals uitzendkrachten, zullen in principe niet deelnemen, maar kunnen desgewenst toegevoegd worden.

De inhoud: 2 mogelijkheden

Met een onderzoeksbureau wordt een **basisvragenlijst** (variant 1) voorbereid van ongeveer 40 vragen die betrekking hebben op alle aspecten binnen het psychosociaal klimaat (PSA), waaronder seksuele intimidatie, werkdruk, agressie, geweld, discriminatie en pesten. Invulling van deze vragenlijst duurt 5-10 minuten.

Optioneel kan dit onderzoek, eventueel per dienst/fractie, worden **uitgebreid** met ongeveer 40 vragen (totaal 80). Deze gaan over overige thema's die vallen onder werkbeleving (variant 2), waaronder aspecten zoals ontwikkelmogelijkheden, welzijn, mate van invloed, samenwerking, resultaatgerichtheid en leiderschap worden gemeten. Beïnvloeding van deze baan- en organisatieaspecten leiden tot een beter werkklimaat en hoger werkplezier. Hierin zullen ongewenste omgangsvormen minder goed gedijen, ontstaat een betere binding met de organisatie, lager verzuim, hogere productiviteit en meer bevlogenheid. Het geeft inzicht in problemen en

successen van de Kamerorganisatie én manieren om hieraan (verbeter)acties te koppelen. Een totaalonderzoek biedt de extra mogelijkheid tot een benchmark met vergelijkbare organisaties. Invulling van deze uitgebreidere vragenlijst duurt ongeveer 15 tot 20 minuten.

In de samenwerking met het onderzoeksbureau is de omgang met persoonsgegevens een belangrijk thema: zij moeten aantoonbaar persoonsgegevens, onderzoeksresultaten en overige informatie van klanten en respondenten op adequate wijze beveiligen, zowel in technische zin als organisatorisch. De fracties en de Tweede Kamer leveren de eigen lijsten met deelnemersgegevens zelf rechtstreeks aan bij het onderzoeksbureau.

De rapportages

De Tweede Kamer (als werkgever) en de fracties (afzonderlijke werkgevers) zijn zelf eigenaar van de resultaten die in de groepsrapportage beschikbaar worden gesteld. Aan hen zal worden gevraagd toestemming te verlenen om deel uit te maken van de Hoofdrapportages, desgewenst op afzonderlijk ambtelijk, politiek en totaalniveau. Een gezamenlijke Hoofdrapportage geeft de mogelijkheid tot organisatie breed leren en ontwikkelen, en het samen binnen de Tweede Kamer creëren van een veilig sociaal klimaat. Het gaat hier alleen om het opnemen van de gemiddelde groepsscores in de Hoofdrapportages. De groepsrapportages van de dienst/fractie blijven in eigen bezit van de betreffende werkgever. Er zijn twee voorbeeldrapportages toegevoegd (wordt nog nader bepaald)

Anonimiteit en privacy gegevens

Anonimiteit

De persoonsgegevens zijn uitsluitend toegankelijk voor medewerkers van het onderzoeksbureau in het kader van de uitvoering van het onderzoek. De antwoorden van de deelnemers op de vragenlijsten worden nooit aan de werkgever verstrekt. De werkgever ontvangt alleen gemiddelde scores per vraag die betrekking hebben op de dienst/de fractie middels een geaggregeerde rapportage.

Alleen als een respons is behaald van **minimaal 7 respondenten** wordt er een groepsrapportage beschikbaar gesteld. De individuele antwoorden op de vragenlijsten zijn daarom nooit herleidbaar tot op persoonsniveau.

Bijvoorbeeld: een dienst of fractie bestaat uit 15 personen. Zij kunnen een eigen rapportage ontvangen wanneer minimaal 7 personen de vragenlijst hebben ingevuld.

Beveiliging gegevens

Personalia en demografische gegevens worden door de Tweede Kamer en fracties via een beveiligd Extranet rechtstreeks bij het onderzoeksbureau aangeleverd. Alle gegevens worden versleuteld alvorens te worden opgeslagen of verzonden.

AVG

Het generieke doel van het onderzoek is het genereren van rapportages om inzicht te krijgen in de werkbeleving in de organisatie teneinde hier als organisatie op te kunnen acteren. Werkgevers hebben er in het algemeen belang bij om te weten wat er onder hun medewerkers leeft. Dit vloeit voort uit de wens om de kwaliteit van het management te verbeteren ('goed werkgeverschap') en in het verlengde daarvan de prestaties van de organisaties te optimaliseren. Daarom heeft de werkgever een gerechtvaardigd belang bij het stellen van de vragen en het verzamelen van antwoorden (zie artikel 6 lid 1 sub f Algemene Verordening Gegevensbescherming).

Communicatie

De aandacht voor sociale veiligheid van medewerkers vraagt om gedegen en zorgvuldige in- en externe communicatie. De **interne communicatie** geeft aandacht aan het doel en opzet van het onderzoek. Gezien de gevoeligheid van het onderwerp, besteden we intensief aandacht aan de anonimiteitswaarborging en hoe de Kamerorganisatie met de resultaten zal omgaan.

De **externe communicatie** geeft aandacht aan een balans tussen vertrouwelijke en openbare informatie met betrekking tot het onderzoek. Aangezien het onderwerp ‘sociale veiligheid op de werkvloer’ (#metoo beweging) op een brede maatschappelijke interesse kan rekenen, is een heldere en duidelijke strategie voor de externe communicatie noodzakelijk. Vooraf wordt bepaald en vastgesteld hoe wordt omgegaan met de uitkomsten en wie daar beschikking over hebben of krijgen. Het gaat dan zowel om procesinformatie (wanneer wordt het uitgevoerd, wie zijn deelnemers) als om de inhoudelijke resultaten.

In samenwerking met de Stafdienst Communicatie wordt een communicatieplan opgesteld, met aandacht voor zowel de interne als externe component.

Rol MT, Voorzitter en Presidium

Het MT, de Voorzitter en het Presidium hebben een belangrijke rol bij het duiden van **het belang** van het onderzoek. Het is belangrijk dat zij duidelijk uitdragen *dat* er een onderzoek komt, *waarom* dat er komt en *hoe* dat opgepakt wordt. Goede informatievoorziening, de mogelijkheid om mee te denken, vragen te stellen en input te leveren dragen bij aan de kwaliteit van het proces. Gezien de nog op te bouwen ervaring met het instrument “sociale veiligheid/ werkbelevingsonderzoek” is een investering in betrokkenheid en begeleiding van alle betrokkenen uit de politieke en ambtelijke organisatie van belang.

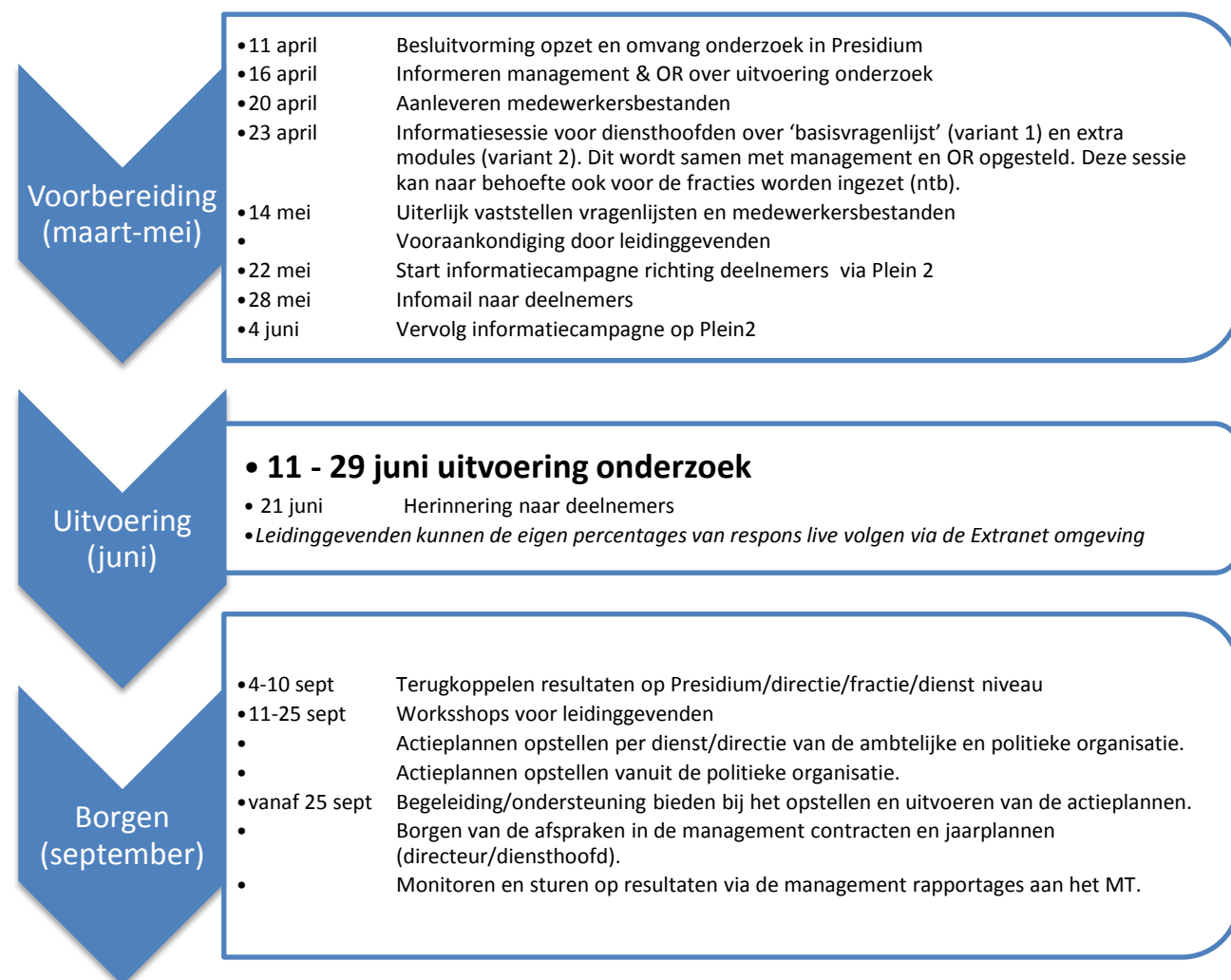
De **opvolging** van het onderzoek in acties en aandacht is een belangrijke succesfactor voor de inzet van een dergelijk instrument. Manager en medewerker zullen gezamenlijk actief met de resultaten aan de slag moeten gaan. Daarom investeren we in het leren interpreteren van de resultaten en omzetten naar (verbeter)acties middels het aanbieden van workshops.

De Ondernemingsraad zal worden geïnformeerd en worden betrokken het onderzoek.

Onderzoeksbureau

De definitieve keus voor een onderzoeksbureau is op dit moment nog niet gemaakt doch met 1 bureau is het gesprek in een vergevorderd stadium.

Planning

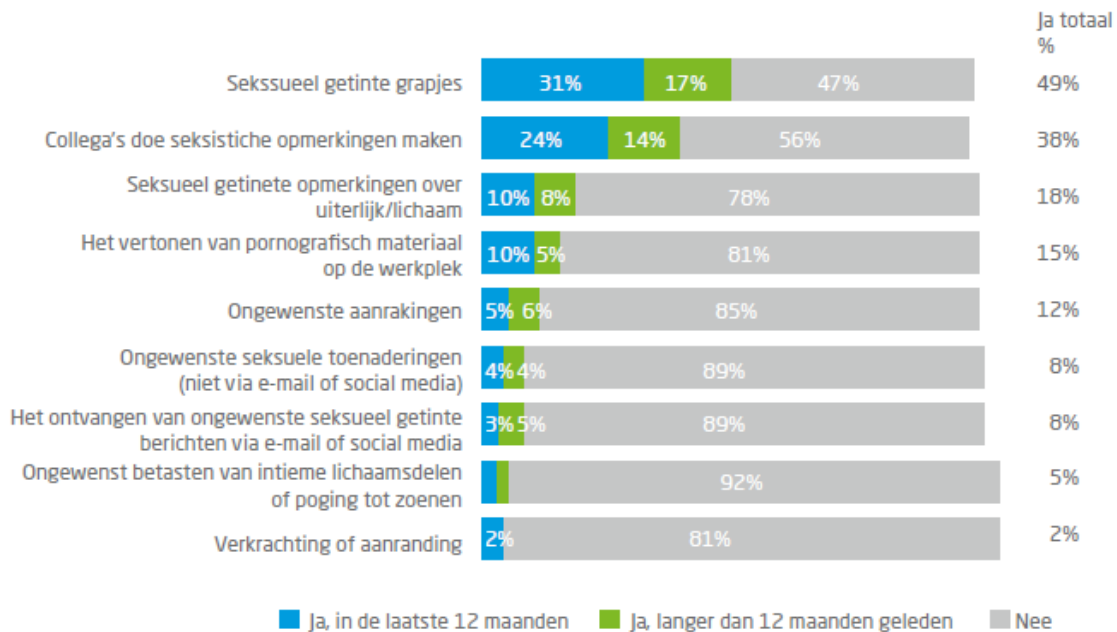
Onderdeel van een breder programma

Naast het houden van een werkbelevingsonderzoek zijn er andere manieren om de sociale veiligheid van werknemers te vergroten. Zo komt er extra aandacht voor de positie van vertrouwenspersonen binnen de Tweede Kamerorganisatie. Op die manier moet de drempel voor het melden van eventueel ongewenst gedrag zo laag mogelijk zijn. Daarom wordt er geïnvesteerd in de versterking van kennis en toegankelijkheid van vertrouwenspersonen. Ook krijgen medewerkers (opfris)trainingen op het gebied van omgangsvormen en integriteit. Bovendien komt er een communicatiecampagne over thema's rondom sociale veiligheid. De focus daarin ligt op het (beter) informeren van Kamerbewoners over de verschillende procedures en protocollen die betrekking hebben op sociale veiligheid. Het gaat dan onder meer om communicatie over het beleid met betrekking tot ongewenste intimiteiten, de Gedragscode Integriteit, de meldings- en klachtenprocedure en de aangestelde vertrouwenspersonen.

Voorbeeld van rapportage Variant 1 PSA klimaat¹

HEB JE OOIIT EEN VAN DE VOLGENDE VORMEN VAN SEKSUELE INTIMIDATIE MEEGEMAAKT TIJDENS JE WERK?

(basis: allen, n = 512)

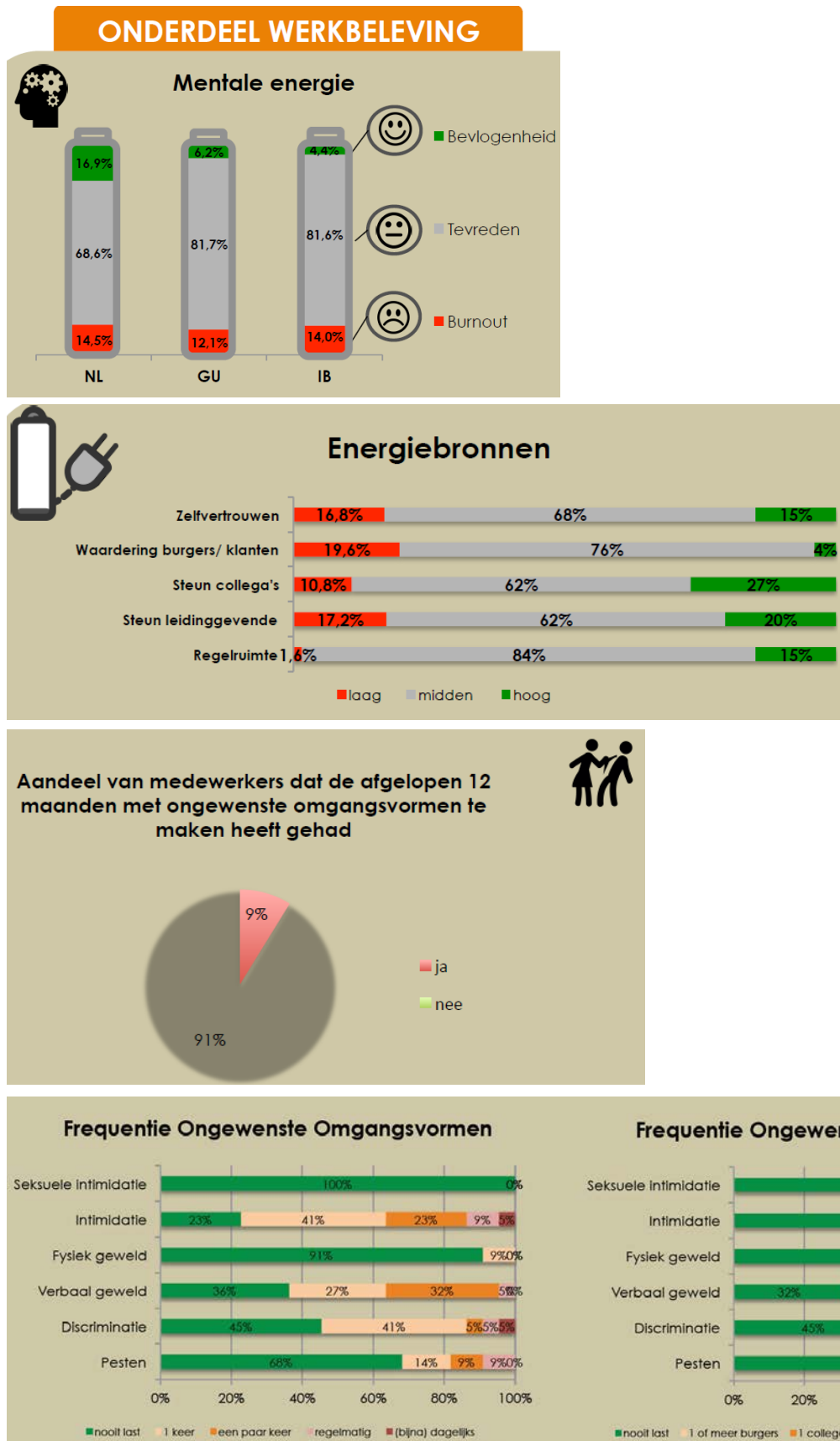

RESULTATEN ONDERZOEK

- 74% van de intimidatie vindt plaats op het werk zelf in plaats van bijvoorbeeld de kerstborrel. In de sector zorg en welzijn meldt 26% dat de intimidatie plaats vindt bij een patiënt of klant thuis.
- Voor een derde van alle slachtoffers had de intimidatie gevolgen. De meerderheid van hen vermijdt bepaalde plaatsen. Wanneer bij de vraag naar de gevolgen van intimidatie de categorie 'grapjes' wordt weggelaten, heeft maar liefst 51% van de slachtoffers last van de intimidatie.

¹ Uit de factsheet *Seksuele Intimidatie*, een onderzoek door FNV i.s.m. Totta Research, november 2017. (taalfoutjes in de afbeelding niet te wijzigen)

Voorbeeld van rapportage Variant 2 Werkbelevingsonderzoek² (maatwerkrapportage)

² Uit een voorbeeldrapportage, verstrekt door Triple i Human Capital. Maatwerk wordt in overleg met opdrachtgever geleverd naar wens en behoefte.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Jaarverslag 2017 ongewenste omgangsvormen en integriteit

Opgesteld door :

Stafdienst P & O

---

1. Aard van de bespreking ¹

Informerend

2. Beknopte samenvatting

Het verslag van de werkzaamheden van de vertrouwenspersonen en de Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen en van de vertrouwenspersonen integriteit 2017 geeft onder meer in hoofdstuk II.1 a t/m d het aantal meldingen weer dat de vertrouwenspersonen hebben ontvangen, de aard van deze meldingen, de interventies die zijn ondernomen en de tijd die aan deze meldingen is besteed. Onder hoofdstuk II.5 zijn enkele aanbevelingen gedaan. Bij de klachtencommissie en de vertrouwenspersonen integriteit zijn geen klachten binnengekomen.

Het MT is voornemens het verslag tijdens een lunchbijeenkomst met de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen, integriteit en de klachtencommissie te bespreken. Het verslag wordt zoals gebruikelijk vertrouwelijk toegezonden aan de Ondernemingsraad en de diensthoofden.

In de uitwerking van het Ramings-speerpunt "vergroten zichtbaarheid en professionalisering van de vertrouwenspersonen" zal ook de toekomstige opzet van de rapportages worden meegenomen.

3. Formulering te nemen besluit

Het Presidium neemt kennis van het jaarverslag 2017.

4. Status besluit ²

C

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

De Stafdienst Communicatie adviseert het jaarverslag ongewenste omgangsvormen en integriteit onder de diensthoofden te verspreiden via de lijncommunicatie en aan de Ondernemingsraad te sturen ter informatie. Gezien de aard van de inhoud beoordeelt Communicatie het verslag als ongeschikt voor verdere publicatie.

In samenwerking met de Stafdienst Communicatie stelt P&O een communicatieplan op om de bewustwording over het onderwerp ongewenste omgangsvormen en integriteit in de Tweede Kamer te verbeteren en de bekendheid en zichtbaarheid van de vertrouwenspersonen te vergroten.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag van de werkzaamheden van de vertrouwenspersonen, de Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen en de vertrouwenspersoon integriteit over het jaar 2017

Dit jaarverslag is van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen, van de klachtencommissie en van de vertrouwenspersonen integriteit Tweede Kamer. In het verslag zijn de gegevens geanonimiseerd.

Hoe een werknemer zich voelt op de werkvloer heeft niet alleen invloed op zijn functioneren, maar ook op zijn gezondheid. Als werkomstandigheden, zoals de psychische druk en de omgang met anderen niet goed zijn, kan er werkstress ontstaan. In de Arbeidsomstandighedenwet is vastgelegd dat de werkgever binnen het arbobeleid een beleid voert, gericht op voorkoming en indien dat niet mogelijk is beperking van de psychosociale arbeidsbelasting (PSA).

I Leeswijzer

II: Verslag vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen

- o II.1: Meldingen;
- o II.2: Deskundigheidsbevordering;
- o II.3: Mutaties in het team vertrouwenspersonen;
- o II.4: Grafiek meldingen 2012 t/m 2017.
- o II.5: Aanbevelingen vertrouwenspersonen

III: Verslag Klachtencommissie

- o III.1: Klachtenbehandeling;
- o III.2: Mutaties in de Klachtencommissie;
- o III.3: Aantal klachten 2012 t/m 2017;
- o III.4: Aanbevelingen Klachtencommissie.

IV: Verslag vertrouwenspersonen integriteit

V: Interne communicatie

II Verslag vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen

II.1 Meldingen

Hieronder wordt verslag gedaan van:

- a. het aantal meldingen bij de vertrouwenspersonen;
- b. de aard van de meldingen;
- c. de interventies;
- d. de verantwoording van de tijdsbesteding.

datum 25 april 2018

a. Aantal meldingen

In 2017 waren er 7 vertrouwenspersonen in functie en 2 vacatures. 6 Vertrouwenspersonen hebben 15 meldingen*) ontvangen. Van deze meldingen is 73% afkomstig van de Kamerorganisatie en 26% van de fracties. 1 vertrouwenspersoon heeft geen meldingen ontvangen.

Eind 2017 is de stand van zaken van afhandeling:

- 12 meldingen zijn opgelost.
- 3 meldingen zijn nog in behandeling.

b. Aard van de meldingen

De aard van de meldingen is als volgt te omschrijven:

- Seksuele intimidatie
- Pestgedrag
- Ongewenst gedrag
- Zorgen over collega
- Zorgen over eigen positie binnen de organisatie
- Relatie met leidinggevende
- Arbeidsverhoudingen
- Kwestie van integriteit

c. Interventies

De volgende interventies zijn ondernomen om melders bij te staan:

- Doorverwijzingen naar leidinggevenden, naar P&O of externe (hulpverlenende) instanties.
- Ondersteunende gesprekken, adviserende rol.
- Gesprekken met leidinggevenden.
- 2 Melders hebben aangegeven dat zij na het gesprek geen verdere, specifieke interventie wensten.

d. Verantwoording uren

De vertrouwenspersonen hebben opgave gedaan van de tijd die zij aan 15 meldingen hebben besteed. Het betreft in totaal 40,5 uur.

De tijd die is besteed aan trainingen en overleg van de vertrouwenspersonen bedraagt ca 34 uur per deelnemer.

*) 1 vertrouwenspersoon werkzaam bij een fractie heeft in 2017 de Tweede Kamer verlaten en is in 2018 teruggekeerd in de ambtelijke organisatie. In maart 2018 heeft betrokkene alsnog gerapporteerd over 2017. Dit heeft tot gevolg dat er nu 15 meldingen zijn in plaats van in het sociaal jaarverslag aangegeven 13 meldingen. Het sociaal jaarverslag was al eerder in januari van 2018 opgesteld.

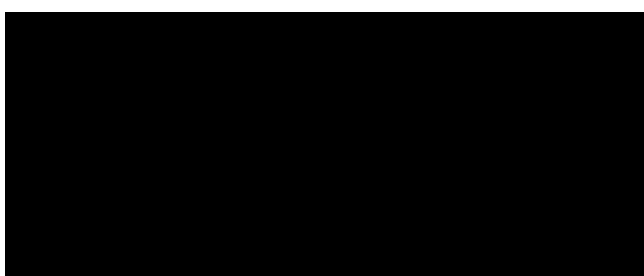
datum 25 april 2018

II.2 Deskundigheidsbevordering

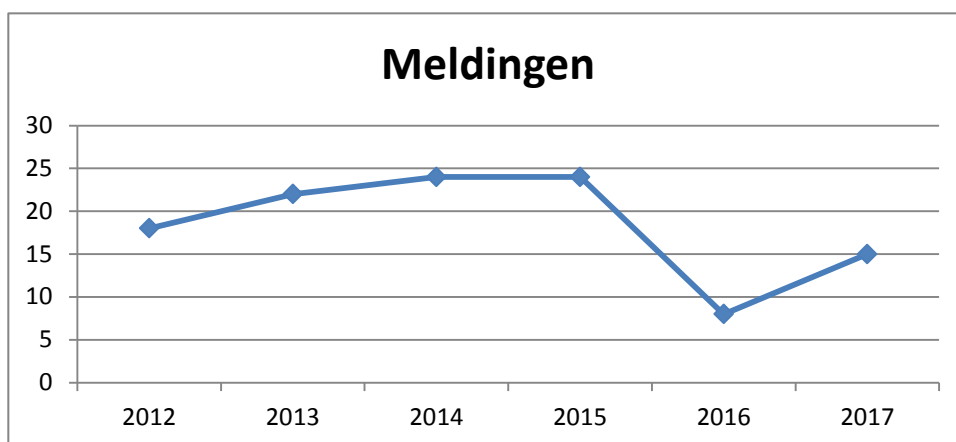
De vertrouwenspersonen hebben negen dagdelen training gevolgd waarin de thema's verdieping communicatievormen, stressmanagement, NLP interventies, Ethiek, Klokkenluidersregeling en waarnemen centraal stonden. De thema's zijn gekozen in overleg met de vertrouwenspersonen.

II.3 Mutaties in het team vertrouwenspersonen

Per 31 december 2017/maart 2018 is de stand van zaken:

II.4 Grafiek meldingen 2012 t/m 2017

II.5 Aanbevelingen/opmerkingen van de vertrouwenspersonen

- Meer bekendheid geven aan het bestaan van vertrouwenspersoon binnen de Kamer, bijvoorbeeld in de Kamerbode, of aandacht besteden aan themaweken zoals 'pesten op de werkvloer'. Geef voorlichting over wat een vertrouwenspersoon doet, kan en mag en besteed aandacht aan gewenste omgangsvormen. Ook de zichtbaarheid en vindbaarheid op de website vergroten.
- Het onderwerp structureel agenderen, bijvoorbeeld in teamoverleggen.

III. Verslag Klachtencommissie

III.1 Klachtenbehandeling

De commissie heeft geen klachten ontvangen.

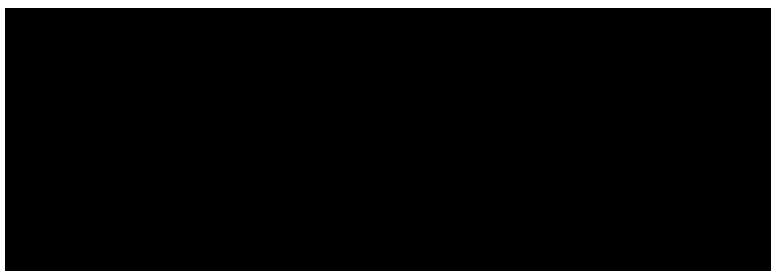

datum 25 april 2018

III.2 Mutaties in de Klachtencommissie

Er zijn in 2017 geen mutaties geweest. Per 1 december is de voorzitter teruggetreden vanwege de aanstelling als vertrouwenspersoon integriteit. De voorzittersfunctie is nu vacant. Ook bestaat er sinds mei een vacature voor een plaatsvervangend lid uit de ambtelijke organisatie.

Per 31 december 2017 is de samenstelling als volgt:

III.3 Aantal klachten 2012 t/m 2017

2012: 2

2013: 2

2014: 0

2015: 0

2016: 0

2017: 0

III.4 Stand van zaken aanbevelingen Klachtencommissie sinds 2013

Met de aanbevelingen tot wijziging van de Klachtenregeling heeft het Managementteam en de Ondernemingsraad van de ambtelijke organisatie ingestemd. Het betreft:

- het aanwijzen van een externe voorzitter van de Klachtencommissie;
- het terugbrengen van de termijn voor het indienen van een klacht van twee naar één jaar;
- het voorleggen van een verslag van de Klachtencommissie aan klager en beklaagde voor een reactie;
- een schriftelijke ontvangstbevestiging van het klaagschrift.

De aanbevelingen zijn eind 2017 nog onder besluitvorming van de ambtelijk secretarissen.

IV Verslag vertrouwenspersonen integriteit

IV.1 Meldingen

Er zijn geen meldingen van integriteitsschending ontvangen in het verslagjaar 2017.

IV.2 Mutaties in het team vertrouwenspersonen

Sinds december 2016 was er een vacature, waarin per december 2017 is voorzien.

Eén vertrouwenspersoon is sinds 2010 in functie.

datum 25 april 2018

IV.3 Aantal klachten 2012 t/m 2017

2012: 0

2013: 0

2014: 0

2015: 0

2016: 0

2017: 0

V Interne communicatie

- In de introductie van nieuw personeel wordt aandacht besteed aan het beleid opgewenste omgangsvormen als onderdeel van integriteit.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Volgnummer Presidium:
2018-131

Datum vergadering:
31 oktober 2018

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp:

Onderzoek sociale veiligheid en werkbeleving
bij de Tweede Kamer

Opgesteld door:

Stafdienst HR

---

1. Aard van de bespreking:

Ter informatie

2. Beknopte samenvatting:

Op 12 september is het Presidium geïnformeerd over het werkbelevingsonderzoek, met een apart onderdeel op sociale veiligheid, dat onder de medewerkers is gehouden tussen 10 en 30 september. De respons was 74% en is ruim voldoende om betrouwbare conclusies uit het onderzoek te trekken.

Op 31 oktober zal het Presidium door het onderzoeksbureau Triple-i Human Capital worden geïnformeerd over de resultaten op organisatieniveau en ter plekke de rapportage (hardcopy) ontvangen.

Aansluitend worden ook de diensthoofden en de Ondernemingsraad geïnformeerd, onder begeleiding van het onderzoeksbureau, en ontvangen zij een rapportage (hardcopy).

Op 1 november ontvangen alle diensthoofden en hun medewerkers de rapportages van hun eigen dienst.

In de oplegnotitie aan het Presidium dd. 12 september 2018 is aangegeven op welke manier de organisatie zal worden geïnformeerd. Dit wordt in deze notitie herbevestigd.

A. Het onderzoek; twee onderdelen

1) Het onderdeel sociale veiligheid:

De vragenlijst sociale veiligheid betreft een nulmeting naar eventuele ervaringen met seksuele intimidatie en ongewenste omgangsvormen. Ook is gevraagd of, en welke acties er vanuit de Kamer zijn ondernomen nadat een melding is gedaan en of de medewerkers bekend zijn met in/externe hulpverleners en het beleid dat er binnen de Tweede Kamer op dit gebied is. De rapportage omtrent sociale veiligheid wordt opgesteld per directie/MT lid; op die manier wordt de privacy van een melder geborgd en is er toch inzicht of directies onderling verschillen.

2) Het onderdeel werkbeleving:

De vragenlijst over werkbeleving omvat vragen over factoren die positief (ontwikkelmogelijkheden, eigen leidinggevende, mate van inspraak) en negatief (rolonduidelijkheid, onzekerheid over de toekomst e.d.) inwerken op bevlogenheid in het werk. Het onderdeel werkbeleving wordt gerapporteerd op organisatie-, dienst- en individueel niveau.

B. Rapportages: verschillende niveaus

Vanwege het vertrouwelijke karakter van het onderzoek, is vooraf bepaald hoe wordt omgegaan met de uitkomsten en wie daar beschikking over hebben of krijgen.

De rapportage op **organisatieniveau** omvat twee onderdelen : sociale veiligheid (1) en de algehele werkbeleving (2) onder Kamerambtenaren. Deze rapportage wordt gedeeld met het Presidium, het MT, de diensthoofden, de OR en aansluitend alle ambtelijke medewerkers.

De rapportage geeft de resultaten van de organisatie als geheel weer. Daarnaast worden analyses gepresenteerd en conclusies getrokken. Hierop volgt een plan van aanpak vanuit het MT, waarin interventies beschreven staan, welke aan het Presidium wordt gepresenteerd.

De rapportages op **dienstniveau** over de algehele werkbeleving (2) worden in hardcopy per dienst ter beschikking gesteld aan de diensthoofden en zijn/haar medewerkers.

Op deze manier is de drempel voor deelnemers verlaagd om mee te doen. Daarnaast handelen we hiermee in lijn met het doel van het onderzoek, namelijk inzicht te krijgen in de werkbeleving van de diensten en hen zelf handvatten te bieden om hiermee aan de slag te gaan. In de Planning & Control cyclus wordt de opvolging van acties gemonitord door het MT en de diensthoofden.

De **individuele rapportages** worden alleen aan de invuller zelf verstrekt.

Rapport	Onderdelen	Ter beschikking van
Organisatieniveau	1) Ongewenste omgangsvormen 2) Werkbeleving	Presidium, MT, diensthoofden en OR op 31 oktober Aansluitend aan medewerkers
Organisatieniveau: uitgesplitst naar 3 onderdelen	1) Ongewenste omgangsvormen 2) Werkbeleving	██████ en directeur op 31 oktober

	Per MT lid worden de totaal resultaten geduid van de diensten die onder dat MT lid vallen.	
Diensten	2) Werkbeleving	Diensthoofd + medewerkers op 1 november
Individueel niveau	2) Werkbeleving	Reeds ontvangen na invullen vragenlijst

C. Opvolging

Nadat de rapportages zijn aangeboden, zullen diensten actief met de resultaten aan de slag gaan. De onderzoeker zal in de eerste twee weken de resultaten per dienst presenteren aan de diensten. Ook worden workshops gehouden met de leidinggevenden en diensten, om te investeren in het leren interpreteren van de resultaten en omzetten naar (verbeter)acties. De afdeling Human Resource zal het MT en de Diensthoofden hierbij ondersteunen.

De organisatie brede resultaten kunnen daarnaast aanleiding geven tot herziening of versteviging van beleid en regelgeving, of het opzetten van een bewustwordingscampagne.

D. Communicatie

Algemene uitgangspunten in de communicatie:

- Wat intern wordt gecommuniceerd zijn generieke gegevens over werkbeleving en ongewenste omgangsvormen, afgezet tegen de Nederlandse benchmark. In de communicatie wordt geen onderscheid naar diensten gemaakt.
- Naar de buitenwereld (media) wordt alleen reactief informatie verstrekt. Generieke informatie die naar de organisatie wordt teruggekoppeld wordt extern bekrachtigd als daarnaar wordt gevraagd. Er worden geen aanvullende mededelingen gedaan. Het onderzoek is een interne aangelegenheid.

Er is voorzien in de volgende interne communicatie:

- De Voorzitter en [REDACTED] hebben alle Tweede Kamermedewerkers op 6 september jl. per e-mail opgeroepen om deel te nemen aan het werkbelevingsonderzoek. Zij koppelen de belangrijkste resultaten op eenzelfde manier terug, met een link naar het rapport op organisatieniveau.
- Op Plein2 komt een samenvatting van de belangrijkste resultaten te staan, met een link naar het rapport op organisatieniveau.
- In de communicatie wordt gebruik gemaakt van een infographic, waarmee de resultaten ook visueel worden weergegeven.

3. Formulering te nemen besluit

Nvt.

4. Status besluit

Vertrouwelijk

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Aanbevelingen GRECO

Opgesteld door :

██████████ werkgroep 'Integriteit leden Tweede Kamer'

---

1. Aard van de bespreking ¹

Ter bespreking

2. Beknopte samenvatting

Aanleiding:

In het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO verschijnt op 23 maart 2018 het 'Tweede Nalevingsverslag Nederland' van GRECO. De GRECO verzoekt Nederland om opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de nog openstaande aanbevelingen. Het Presidium van de Tweede Kamer heeft in juni 2018 besloten advies te vragen aan de werkgroep 'Integriteit leden Tweede Kamer'. In de opdracht aan werkgroep stelt het Presidium: "De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten."

De werkgroep heeft met inachtneming van de genoemde punten een rapport opgesteld (zie bijlage) en beschrijft daarin welke mogelijkheden voor verdere verbeteringen de werkgroep ziet en doet voorstellen om tot verdere verbeteringen te komen. De werkgroep benoemt drie aandachtspunten c.q. verbetermogelijkheid voor integriteitsregels.

1. de (her)kenbaarheid van integriteitsregels;
2. de interpretatie van integriteitsregels;
3. het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels.

Aanbevelingen:

In het licht van deze aandachtspunten geeft de werkgroep het Presidium, c.q. de Tweede Kamer, de volgende vier verbetervoorstellen in overweging:

1. Stel een leidraad vast met bijbehorende toelichting, waarin ook expliciet wordt ingegaan op de omgang met lobbyisten.

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informierend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

2. Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert.

3. Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad en aan voorstellen tot verbetering van de leidraad en de toelichting.

4. Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel aanvullingen te doen ten aanzien van toezicht en eventueel ook ten aanzien van handhaving, die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen.

3. Formulering te nemen besluit

Het Presidium bespreekt de aanbevelingen van de werkgroep "Integriteit leden Tweede Kamer"

4. Status besluit

C

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Werkgroep Integriteit

Aan: Voorzitter Presidium Tweede Kamer

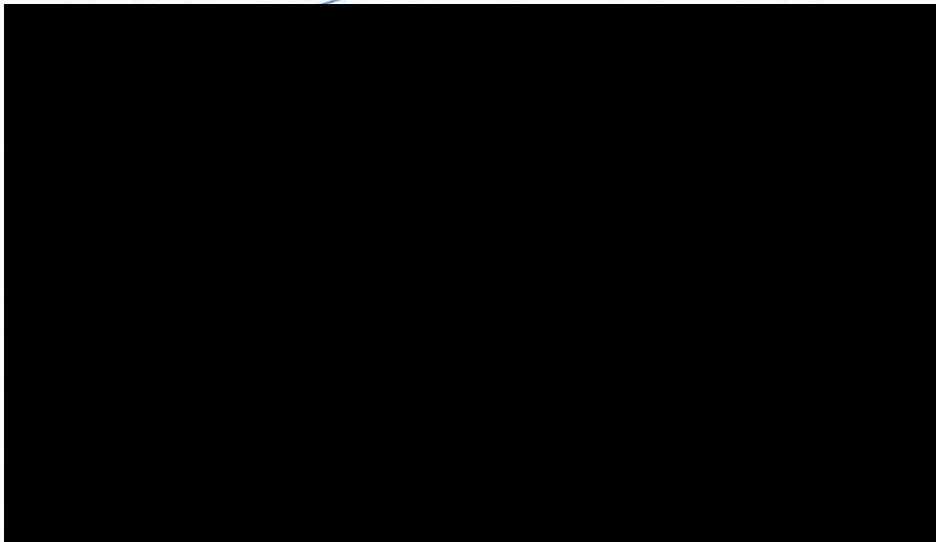
Plaats en datum: Den Haag, 14 november 2018
Betreft: Rapport werkgroep integriteit leden van de Tweede Kamer

Geachte Voorzitter,

Bij brief van 29 juni 2018 heeft u namens het Presidium de bovengenoemde werkgroep verzocht zich weer te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

Hierbij doe ik u namens de werkgroep het rapport van de werkgroep toekomen. Desgewenst ben ik graag bereid namens de werkgroep in het Presidium een toelichting op het rapport te geven.

Hoogachtend,

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

T. 070-318 [redacted]
E. [redacted]@tweedekamer.nl

4287

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Rapport Werkgroep Integriteit

14 november 2018

Inhoudsopgave

1 Samenvatting	4
1.1 Waarom dit rapport?	4
1.2 Stelsel van integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	5
1.3 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	6
1.4 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	8
2 Opdracht werkgroep	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Eerdere aanbevelingen werkgroep.....	9
2.3 Invulling van de aanbevelingen van GRECO	11
2.4 Opdracht Presidium	14
2.5 Aanpak werkgroep	14
3 Integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Het grondwettelijk kader	16
3.3 Het wettelijk kader	17
3.4 Interne integriteitsregels	19
3.5 Overige waarborgen integriteit.....	20
3.6 Conclusies	22
4 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	23
4.1 Inleiding	23
4.2 Kenbaarheid integriteitsregels.....	23
4.3 Interpretatie integriteitsregels	24
4.4 Toezicht en handhaving integriteitsregels.....	25
5 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer	27
5.1 Inleiding	27
5.2 Naar een leidraad.....	27
5.3 Naar een onafhankelijke adviseur.....	28
5.4 Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer	29
Aanzet tot een leidraad en toelichting	32
Geraadpleegde literatuur.....	37

Bijlagen

6	Bijlage 1: Chronologie (voorgeschiedenis).....	38
7	Bijlage 2: Rapporten en aanbevelingen GRECO.....	47
8	Bijlage 3: Overzichten integriteitsbepalingen.....	53
9	Bijlage 4: Internationale vergelijking.....	60

1 Samenvatting

1.1 Waarom dit rapport?

Eerdere aanbevelingen werkgroep

In 2013 roept het Presidium de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer" in het leven om te adviseren over integriteitsregels voor de Tweede Kamer. Dit leidt in oktober 2014 tot een [rapport van de werkgroep](#) met 10 aanbevelingen. In februari 2015 schrijft de werkgroep, op verzoek van het Presidium, een [nadere toelichting](#) op de toepassing van één van haar aanbeveling; het register van nevenactiviteiten.

Aanbevelingen van GRECO

De werkgroep gaat in haar rapport in op de aanbevelingen die de 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) in juni 2013 doet in haar [Evaluatierapport Nederland](#). GRECO is een orgaan van de Raad van Europa, gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. In zogenaamde evaluatierondes doet GRECO aan lidstaten aanbevelingen (*evaluation reports*). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (*compliance reports*). De vierde evaluatieronde van GRECO richt zich op integriteit van parlementen, rechterlijke macht en openbaar ministerie in de lidstaten.

In het kader van deze vierde evaluatieronde verschijnt op 23 maart 2018 het '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van GRECO. Hierover ontvangt de Tweede Kamer op 13 juni 2018 een [brief](#) van het kabinet, waarin staat vermeld dat GRECO Nederland verzoekt om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de nu nog openstaande aanbevelingen (inmiddels blijkt die datum overigens te zijn verschoven naar 30 juni 2019).

Verzoek Presidium

Naar aanleiding hiervan besluit het Presidium van de Tweede Kamer in juni 2018 opnieuw advies te vragen aan de werkgroep. Zij verzoekt de werkgroep zich *'wederom te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.'* In de opdracht aan werkgroep stelt het Presidium:

"De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten."

Invulling en uitvoering opdracht

De werkgroep ziet deze twee punten als de kern en ook de reikwijdte van haar opdracht. De werkgroep stelt daarbij vast dat zij zelf, maar ook het Presidium en de Tweede Kamer, hierover in 2014 reeds duidelijke en onderbouwde standpunten hebben ingenomen. Niettemin besluit de werkgroep zich te verdiepen in de ontwikkelingen sindsdien, te kijken naar wat in andere landen en parlementen op dit terrein gebeurt, deskundigen te raadplegen en contact te zoeken met GRECO.

Dit heeft geleid tot onderhavig rapport waarin de werkgroep achtereenvolgens:

- het huidige stelsel van integriteitsregels voor leden van de Tweede Kamer in kaart brengt en nagaat welke verbeteringen sinds haar advies uit 2014 zijn gerealiseerd;
- beschrijft welke mogelijkheden voor verdere verbeteringen de werkgroep nog ziet;
- voorstellen doet om tot verdere verbeteringen te komen.

1.2 Stelsel van integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

Puntsgewijs komt de werkgroep tot de volgende constatering.

- Er is in Nederland een systeem van regels en sancties ten aanzien van integriteit van leden van de Tweede Kamer.
- In het Nederlandse stelsel wordt sterk gehecht aan de onafhankelijke positie van een Kamerlid. Dit verklaart de grote nadruk op eigen verantwoordelijkheid van leden en een belangrijke rol voor politieke partijen bij de naleving ervan.
- Voor integriteitsschendingen met een strafrechtelijk karakter is voorzien in een systeem van vervolging (op last van de Tweede Kamer of de Kroon). Bij het in kaart brengen van de feiten voor een mogelijke vervolging kan de Tweede Kamer zelf betrokken zijn in de vorm van een commissie van onderzoek.
- Deze wettelijke procedure is zelden nodig gebleken, maar is onlangs nog gebruikt. De onderliggende wetgeving is recentelijk gemoderniseerd. Verdere verbetering van deze wet- en regelgeving wordt momenteel onderzocht door deskundigen (de commissie-Fokkens).
- In het Nederlandse systeem is v.w.b. integriteitsschendingen een belangrijke rol voor fracties c.q. politieke partijen weggelegd, die in de praktijk ook integriteitsonderzoek uitvoeren en maatregelen treffen.
- In breder perspectief zijn er daarnaast ook andere regels en mechanismen die in de Nederlandse context waarborgen bieden voor integriteit van parlementariërs. Gedacht kan worden aan de rol van de media, maar bij voorbeeld ook aan recent aangescherpte wetgeving en daaruit voortvloeiende verscherpte financiële controle op zogenaamde '*politically exposed persons*' (PEP's) en hun naaste kring. Kamerleden vallen nu ook onder het controleregime van PEP's.
- De Tweede Kamer kent een systeem van registers (voor respectievelijk reizen, geschenken en nevenfuncties).
- De Tweede Kamer kan sancties opleggen ter handhaving van een deel van de integriteitsregels.

- Hoewel er incidenten zijn, blijkt het Nederlandse systeem in de praktijk over het algemeen goed te functioneren. In vergelijking met veel andere parlementen zijn ernst en omvang van integriteitskwesties met parlementariërs relatief beperkt.
- De werkgroep concludeert al met al dat er geen reden is tot grootschalige ingrepen in dit systeem. Er zijn echter wel redenen om te kijken naar verbetermogelijkheden en aandachtspunten, die naar voren komen in de rapporten van GRECO en in de media en vakliteratuur. Ook niet (volledig) uitgevoerde eerdere aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 bieden aanknopingspunten voor verdere verbeteringen.

1.3 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

De werkgroep heeft zich op basis van eigen ervaringen, de knelpunten die GRECO schetst en zaken die in de media en literatuur naar voren worden gebracht, gericht op drie aandachtspunten c.q. verbetermogelijkheden voor integriteitsregels:

1. de (her)kenbaarheid van integriteitsregels;
2. de interpretatie van integriteitsregels;
3. het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels.

Ad 1. (Her)kenbaarheid van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat de Tweede Kamer wel integriteitsregels heeft, maar dat deze niet altijd even goed bekend zijn onder de leden (ondanks cursussen e.d.), niet op een handzame manier beschikbaar zijn en niet worden geëvalueerd en zo nodig geactualiseerd. De werkgroep acht het zinvol dat ervaringen en getrokken lessen op het gebied van integriteitsregels worden geborgd.

Ad 2. Interpretatie van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat integriteitsregels, bijvoorbeeld ten aanzien van de registers, niet alleen niet goed toegankelijk zijn en tijdig worden geactualiseerd (zie vorige punt), maar ook voor verschillende uitleg vatbaar zijn. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep inherent aan integriteitsregels. Codificatie van alle denkbare gevallen en uitzonderingen lijkt de werkgroep daarom geen zinvolle en ook geen haalbare route. Het systematisch vastleggen van enkele handvatten, het borgen van praktijkervaringen en het - desgewenst - voorzien van een gezaghebbende interpretatie en advisering door een onafhankelijke deskundige, zou naar het oordeel van de werkgroep wel behulpzaam kunnen zijn.

Ad 3. Toezicht en handhaving m.b.t integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat in de praktijk vormen van effectief toezicht bestaan (via politieke partijen, media, e.d.), maar dat de Tweede Kamer als instituut - in tegenstelling tot vele buitenlandse parlementen - hierbij op de achtergrond blijft. De werkgroep acht vergaand aanpassen van de reeds bestaande sanctiemogelijkheden of het introduceren van een nieuw 'toezichtsorgaan' voorshands echter niet nodig.

Effectiever lijkt het om eerst de door de werkgroep voorgestelde maatregelen die zich richten op verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels` aan de voorkant` te implementeren. Wel kan nagedacht worden of, in combinatie met de introductie van een onafhankelijk adviseur, de rol van de Kamervoorzitter en het Presidium op dit punt meer inhoud zou moeten krijgen. De werkgroep constateert dat aanpassingen op het terrein van toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden en gebaseerd moeten zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden enkele denkrichtingen mee.

1.4 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

In het licht van de hiervoor genoemde drie aandachtspunten voor verbetering, geeft de werkgroep het Presidium, c.q. de Tweede Kamer, de volgende vier verbetervoorstellen in overweging:

Aanbeveling 1

Stel een leidraad vast met bijbehorende toelichting, waarin ook expliciet wordt ingegaan op de omgang met lobbyisten.

Aanbeveling 2

Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert.

Aanbeveling 3

Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad en aan voorstellen tot verbetering van de leidraad en de toelichting.

Aanbeveling 4

Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel aanvullingen te doen ten aanzien van toezicht en eventueel ook ten aanzien van handhaving, die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen.

2 Opdracht werkgroep

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op de aanleiding, voorgeschiedenis, opdracht en aanpak van de werkgroep. Dat gebeurt kort en op hoofdlijnen. Voor meer toelichting, informatie of onderbouwing wordt verwezen naar de uitvoerige bijlagen.

In de bijlagen bij dit rapport wordt ingegaan op respectievelijk:

- de voorgeschiedenis (chronologisch): bijlage 1;
- de rapporten en aanbevelingen van GRECO: bijlage 2;
- de bestaande integriteitsregels: bijlage 3;
- de situatie in enkele andere parlementen: bijlage 4.

2.2 Eerdere aanbevelingen werkgroep

Op 12 maart 2013 neemt de Tweede Kamer met algemene stemmen een motie aan waarin wordt gesteld dat 'integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft en dat dat dus ook geldt voor de Tweede Kamer zelf'. Het Presidium wordt verzocht 'de wet- en regelgeving op dit punt tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering'.¹ Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep, die van start gaat nadat in juni 2013 ook het 'evaluatierapport Nederland' van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO) is ontvangen (zie paragraaf 2.4 en bijlage 2 voor een nadere toelichting op de GRECO-rapporten).

Het kabinet stuurt op 5 juli 2013 het [evaluatierapport Nederland](#) van GRECO per brief aan de Tweede Kamer² en schrijft onder meer: "GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben." Vervolgens wordt geconstateerd dat Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement evenwel een aantal aanbevelingen van GRECO heeft gekregen:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan

¹ Motie Heijnen c.s. ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#))

² [Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)

worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;

- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingsmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling."

Op 16 oktober 2014 presenteert de werkgroep - bestaande uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA) - een [rapport](#).³ Hierin worden de volgende tien aanbevelingen gedaan:

1. De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.
2. De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.
3. De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.
4. De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».
5. De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».
6. De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

---

³ [Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)

7. *De werkgroep beveelt aan om in de introductiecursussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.*
8. *De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.*
9. *De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.*
10. *De werkgroep beveelt aan dat het Presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.*

De aanbevelingen 8 en 9 worden niet overgenomen door het Presidium. Alle overige aanbevelingen worden overgenomen en zijn inmiddels ook geïmplementeerd.

2.3 Invulling van de aanbevelingen van GRECO

Na verschijning van haar evaluatierapport over Nederland in 2013, brengt GRECO in juni 2015, oktober 2016 en maart 2018 een drietal (tussentijdse) nalevingsverslagen uit. In deze verslagen worden verbeteringen - die mede naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep worden gerealiseerd - ook onderkend. Het aantal aanbevelingen met betrekking tot integriteit van leden van de Tweede Kamer neemt dan ook af.

Net als bij het rapport uit 2013, is ook bij de nalevingsverslagen de procedure dat GRECO zich richt tot de Nederlandse regering, die vervolgens per brief de Tweede Kamer informeert over het GRECO-verslag en de nog openstaande aanbevelingen; in het bijzonder waar het de rol van Tweede Kamer zelf betreft.

I. Op 19 augustus 2015 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [eerste nalevingsverslag](#) van GRECO.⁴ In dit verslag wordt onder meer het volgende geconstateerd.

- *Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.*

---

⁴ [Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI, nr. 104](#)

- GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.
- GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

II. Op 5 december 2016 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tussentijds nalevingsverslag](#) van GRECO.⁵ Geconstateerd wordt onder meer:

- *Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn.*
- *De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn.*
- *GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. (...) Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd.*

III. Op 13 juni 2018 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tweede nalevingsverslag](#) van GRECO.⁶ Geconstateerd wordt onder meer:

- *Ten aanzien van aanbeveling i betreft GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.*
- *Ten aanzien van aanbeveling iii heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de*

⁵ Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI, nr. 86

⁶ Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.

- *De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is aanbeveling iv door de Tweede Kamer geïmplementeerd.*

De letterlijke tekst van alle aanbevelingen van GRECO uit dit tweede nalevingsverslag van maart 2018 die betrekking hebben op leden van de Tweede Kamer zijn integraal opgenomen in bijlage 2.

2.4 Opdracht Presidium

Op 27 juni 2018 bereekt het Presidium het tweede nalevingsrapport van de GRECO en de brief daarover van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie en Veiligheid. De genoemde ministers stellen in hun brief: *"Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen."*

Het Presidium besluit om de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen. Het Presidium schrijft aan de werkgroep:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep 'Integriteit Leden van de Tweede Kamer', door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn."

2.5 Aanpak werkgroep

De werkgroep heeft na het zomerreces haar taak opgepakt. Vanwege het vertrek van een Kamerlid na de vorige verkiezingen is eerst gezorgd voor een voldoende brede en representatieve samenstelling van de werkgroep. De werkgroep in huidige samenstelling bestaat uit de leden: Van Oosten (VVD), tevens voorzitter van de werkgroep, Bosma (PVV), Van der Lee (GL), Van Meenen (D66), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De ondersteuning van de werkgroep wordt verzorgd vanuit verschillende diensten van de Tweede Kamer en bestaat uit de heer [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED], mevrouw [REDACTED] (Bureau Wetgeving) en de heer [REDACTED] [REDACTED] (Dienst Analyse en Onderzoek).

De werkgroep is in de maanden september en oktober een aantal malen bijeen geweest om te komen tot een goede beschrijving, analyse en aanpak van de vraagstukken die het Presidium heeft voorgelegd.

Hierbij is onder meer literatuur bestudeerd, in het bijzonder eerdere/andere rapporten van GRECO (onder andere over andere landen), wetenschappelijke literatuur over integriteit van parlementariërs en internationale vergelijkende literatuur. Dit heeft onder meer geleid tot het in bijlage 4 opgenomen overzicht van wat in enkele andere parlementen is geregeld rond integriteit van parlementsleden en hoe GRECO dat heeft beoordeeld.

Voorts heeft de werkgroep gekeken naar de situatie in Nederland, in het bijzonder na de veranderingen die sinds 2014 zijn doorgevoerd en de wijze waarop GRECO deze veranderingen heeft beoordeeld (zie ook paragraaf 2.3 en de bijlagen 1, 2 en 3).

Op 16 oktober heeft de werkgroep een gesprek gevoerd met twee deskundigen op dit terrein: prof. M.P.C.M. van Schendelen en prof. P.P.T. Bovend'Eert. Vervolgens is op 7 november in de vorm van een videoconferentie gesproken met de heer mr. J. Kleijssen⁷ van GRECO, bijgestaan door mevrouw ██████████. Op 13 november heeft de voorzitter van de werkgroep een gesprek gevoerd met mevrouw mr. W. Sorgdrager, Vertrouwenspersoon Integriteit voor leden van de Tweede Kamer. De werkgroep is deze personen erkentelijk voor hun geleverde bijdragen, zowel mondeling als schriftelijk. Hiervan is bij de opstelling van dit rapport dankbaar gebruik gemaakt.

---

⁷ Dhr. J Kleijssen is werkzaam bij de Raad van Europa als Director of Information Society - Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law

3 Integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

3.1 Inleiding

De Tweede Kamer beschikt momenteel over diverse regels met betrekking tot integriteit, waarbij het begrip integriteit breed dient te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de integriteitsregels die voor Kamerleden gelden en de daarbij reeds aanwezige systemen van toezicht en handhaving.

3.2 Het grondwettelijk kader

Er zijn verschillende wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van wettelijke integriteitsregels. In bijlage 3 zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer. De overzichten omvatten niet alleen de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren, maar ook het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvOTK). Aan de basis van dit stelsel van integriteitsregels staat de Grondwet. Aan de basis van toezicht en handhaving van deze integriteitsregels staan de (strafrechtelijke) bepalingen en sancties die in de wetten hieromtrent zijn opgenomen. Onderstaand worden deze geschetst.

De Grondwet gaat uit van individuele leden van de Staten-Generaal en kent geen fracties en geen politieke partijen. Hierdoor worden dan ook aan individuele leden allerlei rechten toegekend zoals het recht van amendement, het recht om inlichtingen te vragen en het recht van initiatief. Tevens wordt in de Grondwet benadrukt dat een lid stemt zonder last. Leden hebben daarmee een vrij mandaat. Vanuit constitutioneel perspectief is de positie van een individueel Kamerlid daarmee onafhankelijk en sterk.

Met deze onafhankelijke en sterke positie komen ook enkele plichten, zoals aan elk publiek ambt plichten zijn verbonden. Met de eed, of de verklaring en belofte, die leden afleggen wanneer zij lid van de Tweede Kamer worden, zweren of beloven de leden onder andere het volgende:

"Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd."

"Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen."

Het Nederlandse stelsel gaat er derhalve van uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en als dat zo is het aanbod ook moeten weigeren. Het is hierbij niet relevant of het aanbod afkomstig is van een lobbyist of anderszins. Leden dienen altijd de afweging te maken of een aanbod is bedoeld om hen in de uitoefening van het ambt te beïnvloeden. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijke bepaling dat leden van het parlement stemmen zonder last. Vervolgens wordt door middel van openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden aannemen. In deze registers staat niet alleen wat leden hebben ontvangen, maar ook van wie zij dit hebben ontvangen.

3.3 Het wettelijk kader

Er zijn verscheidene wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van de bestaande integriteitsregels. Wat betreft handhaving van integriteitsregels is voorzien in wettelijke bepalingen die het mogelijk maken om (vermeende) integriteitschendingen te onderzoeken en te vervolgen indien zij begaan zijn door Kamerleden.

Voor wat betreft bovengenoemd onderzoek en mogelijke vervolging speelt de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) een belangrijke rol.⁸ Deze wet biedt de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrijf. Dit systeem biedt de leden van de Kamer daarmee dus de wettelijke mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat, in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal, een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meened.⁹ Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, kan niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping ingevolge artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meened als bedoeld in artikel 207 Sr, aangezien de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal ook geldt voor toekomstige handelingen.¹⁰ De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit óf door een besluit van de Tweede Kamer. Om als Kamer tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De relevantie van de Wmv is tot nu toe overigens beperkt gebleven. De afgelopen tien jaren zijn er enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een

---

⁸ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?",

⁹ "De Grondwet". A.K. Koekoek, 2000, p. 350

¹⁰ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

commissie van onderzoek.¹¹ De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgen en de vraag kan worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin kan ten principale gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is, die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

Overigens bestaat ook de mogelijkheid dat bij koninklijk besluit opdracht wordt gegeven tot vervolging. Hiervoor is door de minister van Justitie en Veiligheid een protocol opgesteld.¹² In dit protocol is geregeld dat indien bij de Minister, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad (hierna: PG) aangifte wordt gedaan van een vermeend ambtsmisdrijf, gepleegd door een Kamerlid of een andere politieke ambtsdrager als bedoeld in de Wmv, de minister de PG kan verzoeken om de aangifte te onderzoeken. De minister kan dan naar aanleiding van de bevindingen van de PG besluiten dat een opsporingsonderzoek geïndiceerd is, waarna de PG dit opsporingsonderzoek ter hand neemt. De uitkomsten daarvan worden medegedeeld aan de minister. Vervolgens neemt de Kroon de beslissing of wel of niet een last tot vervolging aan de PG wordt gegeven.

In een recente casus over de schenking van een appartement aan een Kamerlid, is voor de eerste maal gebruik gemaakt van dit nieuwe protocol. Dit is mede relevant omdat GRECO in haar laatste rapport deze casus in een voetnoot aanhaalt (zie ook bijlage 1 en bijlage 2). In relatie tot deze voetnoot kan nog worden opgemerkt dat de heer Kleijssen in het gesprek met hem het opnemen van de voetnoot over de schenking van een appartement heeft toegelicht. GRECO meent, kort samengevat, dat met het oog op bescherming van het aanzien van en het vertrouwen in het parlement substantiële ophef over de integriteit van leden moet en kan worden voorkomen door het stellen van integriteitsregels en het inrichten van een daarbij behorend systeem van toezicht en handhaving. De werkgroep betwijfelt of dit het geval is. Ook wanneer er een geheel dichtgetimmerd systeem zou bestaan op het gebied van integriteit, toezicht en handhaving kunnen en zullen naar het oordeel van de werkgroep de media eventuele geruchten over integriteitsschendingen van Kamerleden publiceren, waardoor in veel gevallen substantiële ophef zal ontstaan.¹³ Dit is overigens ook juist het recht en de rol van de media: het naar eigen inzicht kunnen publiceren van (kritische) berichten over het functioneren van Kamerleden.

---

¹¹ Kamerstukken II, 32 158: Aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie; Kamerstukken II, 34 452: Aanklacht tegen Minister-President; Kamerstukken II, 34 340: Onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichten- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

¹² Kamerstukken II, 2017-2018. 34 340 nr. 15, bijlage.

¹³ In een recent artikel van prof. Van Schendelen wordt aangehaald dat media deze rol in toenemende mate spelen. Zie: M.P.C.M. Van Schendelen, "Is regulering van lobbyen nodig, nuttig of symboliek?" in Res Publica, 2018-3, p. 275-281

In deze casus heeft de PG na een oriënterend onderzoek geconcludeerd dat er geen feiten en omstandigheden zijn die aanleiding geven voor een verdenking van een ambtsdelict.¹⁴ Hieruit blijkt dat het protocol werkt en daarmee de Wmv sinds kort effectiever kan worden ingezet. Het vervolgen van politieke ambtsdragers, waaronder Kamerleden, wegens ambtsdelicten is daarmee geen theoretische aangelegenheid meer.

Het Presidium heeft de werkgroep gevraagd *'zich te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen'* (zie ook paragraaf 2.4). Wat dit laatste punt betreft constateert de werkgroep dus dat de Wmv recentelijk is gewijzigd en gemoderniseerd, en ook in de praktijk kan (en wordt) ingezet.¹⁵

Daarnaast is vermeldenswaard dat begin juli van dit jaar de Commissie-Fokkens is ingesteld door de Ministers van Justitie en Veiligheid en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatsecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze commissie heeft tot taak *"te adviseren over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten"*. Het kabinet verwacht dat deze commissie voor januari 2020 hierover zal rapporteren.¹⁶

Naar aanleiding van de vraag op dit punt van het Presidium, stelt de werkgroep vast dat er dus inmiddels geen sprake meer is van *'aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen'*, maar dat inmiddels zelfs sprake is van verbeterde en gemoderniseerde wetgeving. Op verdere verbetering en modernisering wordt, in opdracht van de regering, door deskundigen gestudeerd. De werkgroep geeft het Presidium in overweging om deze ontwikkelingen, via de minister, ook expliciet onder de aandacht van GRECO te brengen.

3.4 Interne integriteitsregels

Afgeleid van de hiervoor beschreven (grond)wettelijke kaders, heeft de Tweede Kamer ook eigen regels en bepalingen met betrekking tot integriteit vastgesteld (zie ook bijlage 3). Bepalingen rond integriteit zijn opgenomen in het RvOTK. In paragraaf 2.2 is uiteengezet dat het merendeel van de aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zich richtte op aanpassingen van het RvOTK.¹⁷ Deze aanbevelingen zijn inmiddels ook overgenomen, en positief gewaardeerd door GRECO (zie paragraaf 2.3). Zoals hiervoor

---

¹⁴ Nieuwsbericht Rijksoverheid, ['Geen opsporingsonderzoek na aangiften over schenking appartement'](#), d.d. 13 juli 2018

¹⁵ Kamerstukken II, 2017-2018, 34871. De wetswijziging is op 19 september jl. in werking getreden.

¹⁶ Kamerstukken II, 2017/18, 343 40, nr. 16

¹⁷ Van de tien aanbevelingen van de werkgroep waren de nummers 2, 3,4 en 5 gericht op aanpassing van het RvOTK.

beschreven, wordt het begrip integriteit door de Tweede Kamer breed opgevat. In het RvOTK is voor een deel van de integriteitsbepalingen ook een systeem van toezicht en handhaving opgenomen.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK, die zijn opgenomen in bijlage 3 bij dit rapport, dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer dit lid een beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel instemming betuigt aan, dan wel aanspoort tot, onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om deze persoon het woord te ontnemen (sanctie). In zo'n geval mag dat lid, respectievelijk die minister, niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval (sanctie). Conform artikel 62 staat een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikelen 58 tot en met 60.

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding, dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan het Presidium de Kamer voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

Ten slotte bestaat tegenwoordig de vertrouwenspersoon integriteit voor de leden. Deze persoon, aangesteld door het Presidium, kan door leden geheel vertrouwelijk en informeel geraadpleegd worden wanneer een lid worstelt met een mogelijke integriteitskwestie. Deze vertrouwenspersoon brengt geen verslag uit over de voorgelegde kwesties, waardoor er geen sprake is van een vorm van "jurisprudentievormende" openbare uitleg van de integriteitsregels.

3.5 Overige waarborgen integriteit

Integriteit is een onderwerp dat breed leeft in de Nederlandse samenleving. Naast de instrumenten die binnen de Kamer kunnen worden ingezet als waarborg voor integriteit, bestaan daarbuiten ook mechanismen om de integriteit van Kamerleden te waarborgen. Zoals de werkgroep stelde in haar eerdere rapport, speelt de politieke partij van een lid een grote rol. Bij vrijwel elke politieke partij wordt in de aanloop naar de kandidaatsstelling voor de kieslijst nadrukkelijk aandacht besteed aan de integriteit van de mogelijke kandidaat. Ook kennen enkele politieke partijen integriteitscommissies die eventuele integriteitskwesties kunnen onderzoeken.

Voor verkozen leden in de Kamer vervult ook de fractie vaak een rol bij integriteitsvraagstukken. In het verleden hebben fracties zelfs sancties aan fractiegenoten opgelegd wanneer er mogelijk sprake was van een schending van de integriteit. Dit staat echter wel op gespannen voet met het verbod van last uit de Grondwet.

Daarnaast spelen in Nederland de media, zoals al eerder genoemd, een belangrijke rol. Vanuit hun onafhankelijke positie berichten zij over mogelijke integriteitsschendingen. Er zijn de afgelopen jaren verschillende media geweest die onderzoek hebben verricht naar bijvoorbeeld de registers van de Tweede Kamer. Het is inmiddels standaard dat enige tijd na het aantreden van een nieuwe Kamer een dergelijk onderzoek wordt verricht. De (onbedoelde) disciplinerende werking die hierdoor van de media uitgaat moet niet onderschat worden.

Voor de leden hebben de onderzoeken naar hun integriteit, uitgevoerd door hun eigen politieke partij of de media, doorgaans grote impact. Een dergelijk onderzoek of de uitkomst daarvan gaat immers gepaard met veel negatieve media-aandacht. Alleen de aankondiging al van een integriteitsonderzoek of de melding van een mogelijk integriteitsprobleem kan schade betekenen voor de reputatie van het betreffende lid. In een aantal gevallen is dit voor leden aanleiding geweest om hun zetel op te geven, zelfs wanneer later bleek dat er geen sprake was van integriteitsschendingen. Deze mechanismen oefenen derhalve door hun mogelijke gevolgen een grote druk uit op de leden om de integriteitsregels zo veel en zo goed mogelijk na te leven. De werkgroep wil in dit verband ook wijzen op de preventieve en correctieve werking die uit kan gaan van wetgeving die weliswaar niet primair ziet op integriteitsschendingen, maar indirect wel extra waarborgen kan bieden om deze te voorkomen. Zo is recentelijk in de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) een aantal bepalingen opgenomen die ondernemingen verplichten in bepaalde gevallen cliëntenonderzoeken te doen en ongebruikelijke transacties te melden. Het doel van het cliëntenonderzoek is de beoordeling van het risico dat een onderneming neemt bij het aangaan van een relatie met een cliënt. Voor de categorie van zogenaamde politically exposed persons (PEP's) - waaronder ook Kamerleden vallen - gelden sinds kort aangescherpte eisen in dit verband. Voor PEP's en hun directe verwanten geldt dat er vanaf 25 juli van dit jaar een verscherpt cliëntenonderzoek moet plaatsvinden. Voor een financiële instelling geldt dat zij beleid, procedures en maatregelen moet hebben die haar in staat stelt om ongebruikelijke transacties te herkennen en deze ongebruikelijke transacties te melden bij de Financial Intelligence Unit (FIU-Nederland). FIU-Nederland is, op basis van de Wwft, de aangewezen organisatie waar meldplichtige instellingen ongebruikelijke transacties dienen te melden. De FIU-Nederland analyseert deze gegevens om misdrijven te voorkomen en op te sporen. Het kan dus zijn dat een transactie van een lid wordt gemeld en dat het lid derhalve nader wordt onderzocht.

3.6 Conclusies

De bestaande regels omtrent integriteit van leden van de Tweede Kamer zijn naar mening van de werkgroep veelomvattend. Leden van de Kamer zijn zich er doorgaans ook van bewust dat hun handelen aan de gestelde standaarden dient te voldoen. Ook concludeert de werkgroep dat er systemen van toezicht en handhaving zijn op het gebied van integriteit. De werkgroep stelt vast dat sinds het verschijnen van haar vorige advies in 2014 veel zaken zijn verbeterd, zowel op basis van haar eigen adviezen (bijvoorbeeld: aanpassingen RvOTK, integriteitscursussen, Vertrouwenspersoon Integriteit) als op basis van andere ontwikkelingen (bijvoorbeeld: modernisering Wmv, wetgeving inzake PEP's). Niettemin ziet de werkgroep ook dat het bestaande systeem van integriteitsbevordering onder Kamerleden op onderdelen verduidelijkt, versterkt en aangescherpt kan worden. In de volgende hoofdstukken worden deze mogelijke verbeterpunten nader besproken, respectievelijk worden hiervoor enkele aanbevelingen gedaan.

4 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is beschreven welke integriteitsregels van toepassing zijn op leden van de Tweede Kamer en welke toezichts- en handhavingsmechanismen hiervoor bestaan. De werkgroep concludeert op basis daarvan dat dit stelsel in de Nederlandse context goed functioneert, maar dat er verbeteringen mogelijk zijn. Aandachtspunten en mogelijkheden tot verbetering staan in dit hoofdstuk centraal.

In paragraaf 2.2 zijn de tien aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 opgenomen. In hoofdstuk 3 is al uiteen gezet dat de aanbevelingen 2 tot en met 5 betrekking hadden op aanpassing van het RvOTK en dat deze zijn geïmplementeerd. In dit hoofdstuk komen de overige aanbevelingen van de werkgroep aan de orde. Voor deze aanbevelingen geldt namelijk dat ze nog niet (volledig) zijn overgenomen of geïmplementeerd. Dat biedt naar het oordeel van de werkgroep ook een aangrijpingspunt om te komen tot verdere verbeteringen.

De eerdere aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zagen op:

- het toegankelijk maken van integriteitsregels voor leden en het publiek (aanbeveling 1);
- attendering van leden op de volledigheid van de registers (aanbeveling 6);
- uitleg en toelichting van de integriteitsregels aan leden (aanbeveling 7);
- uitwisseling van ervaringen met de regels, ze jaarlijks evalueren en deze, zo nodig, te herzien of aan te vullen (aanbevelingen 8 en 9);
- instellen van een vertrouwenspersoon integriteit (aanbeveling 10).

4.2 Kenbaarheid integriteitsregels

Naar aanleiding van aanbeveling 1 van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de [Regeling Integriteit](#)¹⁸ opgesteld. Het document bestaat uit een verzameling van regels en toelichtingen op die regels. Het is echter geen handzaam en eenvoudig leesbaar en raadpleegbaar naslagwerk. De ervaring van de leden van de werkgroep is dat leden grotendeels bekend zijn met de integriteitsregels, maar veelal niet op de hoogte zijn van de (extensieve) toelichting op de regels zoals deze zijn opgenomen in -onder meer- dit document. Het doel dat de werkgroep in haar vorige rapport met deze aanbeveling voor ogen had, is wat dat betreft nog niet geheel behaald.

---

¹⁸ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

Daarnaast heeft GRECO opgemerkt dat hoewel er veel integriteitsregels bestaan, in geen van die regels nadrukkelijk aandacht is voor de omgang met lobbyisten. In het vorige rapport heeft de werkgroep gesteld dat het ondoenlijk is alle contacten met derden te melden of te registreren. Dit standpunt heeft de werkgroep nog steeds. In het dagelijkse werk van de leden is het van groot belang dat zij kennis kunnen nemen van alle informatie die hen helpt in hun grondwettelijke taken van wetgeving en controle. Leden hebben dan ook doorlopend contacten met allerlei externen. Veel van deze contacten kunnen echter o.m. uit het oogpunt van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van deze externen niet openbaar gemaakt worden. Dit kunnen immers belangengroepen uit onverwachte hoek zijn, of klokkenluiders, maar ook burgers die opkomen voor hun situatie. Deze contacten lopen via allerlei kanalen. Zowel via telefoon, email en/of brieven als in persoon kunnen leden van de Tweede Kamer benaderd worden.

Deze benaderbaarheid zonder bekendmaking vindt de werkgroep een groot goed binnen onze democratische rechtstaat. Daaraan doet niet af dat Kamerleden zich over het algemeen bewust zijn van hun mogelijke beïnvloeding als gevolg van deze contacten, zeker wanneer het contacten met een lobbyorganisatie betreft. Over het algemeen leiden de algemene integriteitsregels die zien op contacten met derden ook niet tot problemen.

Uit de aanbeveling van GRECO inzake lobbyisten blijkt echter dat de beschreven werking van de algemene integriteitsregels voor de buitenwereld niet altijd even duidelijk is. Door de heer Kleijssens is in het gesprek van 7 november bovendien bevestigd dat GRECO geen register eist waarin alle contacten dienen te worden opgenomen. Deze punten in overweging nemende meent de werkgroep dat het zinvol is om te onderzoeken of in gedragsregels nadrukkelijker en explicieter aandacht kan worden besteed aan specifiek lobbyorganisaties. De werkgroep doet hiervoor in hoofdstuk 5 een voorstel.

4.3 Interpretatie integriteitsregels

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep in 2014 is het RvOTK aangepast. Dit geeft enerzijds meer scherpheid aan de integriteitsregels. Anderzijds leidt het ook tot vragen en de wens tot nadere uitleg en interpretatie bij leden. Zo besluit het Presidium begin 2015 om de werkgroep opnieuw te benaderen en duiding te vragen van het inmiddels gewijzigde artikel 150a over de registratie van *'belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd'* (zie ook bijlage 1).¹⁹ De werkgroep reageert op dit verzoek per brief en geeft de Kamer een vuistregel mee.

Terugkijkend stelt de werkgroep nu vast dat deze gang van zaken illustreert dat integriteitsregels naar hun aard vaak om interpretatie vragen, maar dat uitleg nooit

---

¹⁹ Zie: Brief van de werkgroep aan het Presidium van 24 februari 2015 (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16)

volledig te vatten is, ook niet in dikke handboeken. Gezaghebbende interpretatie van integriteitsregels op basis van concrete vragen kan dus van nut zijn. En ook het publiceren en vastleggen van deze nadere duiding kan daarbij zinvol zijn.

Naar aanleiding van aanbeveling nummer 10 van de werkgroep is een vertrouwenspersoon integriteit ingesteld. Deze positie wordt momenteel bekleed door mevrouw mr. W. Sorgdrager. Bij de vertrouwenspersoon kunnen leden terecht voor een advies, maar in vertrouwelijkheid. De werkgroep constateert dat hiermee in een behoefte tot duiding kan worden voorzien, maar alleen op het niveau van een individueel lid. Bovendien hoeft een lid geen gebruik te maken van een ontvangen advies. De advisering door de vertrouwenspersoon is immers niet openbaar. Hierdoor kan het betreffende lid in voorkomende gevallen, bijvoorbeeld als er in de openbaarheid twijfels rijzen, niet naderhand terugvallen op het ontvangen advies. Daarnaast kunnen ook andere leden niet profiteren van een gegeven advies, in de zin dat een soort van 'jurisprudentie' kan worden opgebouwd. De werkgroep acht het daarom verstandig om de invulling van de 'figuur vertrouwenspersoon' aan te passen en deze te versterken en te verbreden.

4.4 Toezicht en handhaving integriteitsregels

In hoofdstuk 3 is beschreven hoe het toezicht en de handhaving van de integriteitsregels op dit moment is geregeld. Zo worden leden door hun eigen fractie of door de media ter verantwoording geroepen wanneer er sprake (lijkt) te zijn van een integriteitsschending.

Het stelsel zoals dat thans functioneert, lijkt op het eerste gezicht voldoende te zijn. Bij nadere bestudering blijkt echter dat het toezicht en de handhaving zoals dat wordt uitgevoerd door de fracties op twee punten kan worden becommentarieerd. Als een fractie wegens een ernstige integriteitsschending een lid een schorsing oplegt, kan dit lid gewoon blijven deelnemen aan het Kamerwerk. Een fractie kan immers een Kamerlid niet verbieden deel te nemen aan bepaalde vergaderingen, wat de Kamer in bepaalde gevallen wel kan.²⁰ In het uiterste geval kan bovendien het betreffende lid uit de fractie stappen en zelfstandig doorgaan als Kamerlid. De effectiviteit van dit toezicht is derhalve beperkt.

Daar komt bij dat Kamerleden volgens de Grondwet een vrij mandaat hebben en aldus onafhankelijk zijn. De Grondwet kent geen fracties of partijen, ook al zijn deze al vele tientallen jaren geaccepteerd binnen ons stelsel. Als onderdeel van een fractie en een partij zijn leden onderworpen aan een zekere gezagsverhouding (autoriteit), waarvan fractiediscipline een uitvloeisel is, maar deze gezagsverhouding heeft geen

---

²⁰ Het presidium kan bijvoorbeeld de Kamer voorstellen om een lid dat de geheimhouding van een vergadering niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies. (artikel 145 RvOTK)

grondwettelijke basis. De onafhankelijke positie van het Kamerlid heeft dat echter wel, gewaarborgd door onder andere het verbod van last dat tevens wordt gezien als een grens aan de fractiediscipline.²¹

De partij is degene die bepaalt of een Kamerlid zich opnieuw kandidaat mag stellen voor een bepaalde partij, dus de facto of de betrokken persoon Kamerlid kan blijven (bij een gunstige verkiezingsuitslag). Dit kan in grote mate het (stem)gedrag van Kamerleden beïnvloeden- afwijken van de fractiediscipline wordt immers doorgaans niet gewaardeerd- wat duidelijke spanning oplevert met het verbod van last.²² En ook sancties opleggen, wat bepaalde fracties hebben gedaan bij (vermoedens van) schendingen van de vertrouwelijkheid in het kader van de fractiediscipline, staat op gespannen voet met het lastverbod.²³ Tegen deze achtergrond kan dan ook de vraag gesteld worden of constitutioneel gezien niet juist de Kamer als toezichhoudende en sanctionerende instantie zou moeten optreden, om daarmee het verbod van last meer te respecteren.²⁴

Voorts constateert de werkgroep dat momenteel leden op grond van het RvOTK een sanctie opgelegd kunnen krijgen voor bijvoorbeeld onheuse gedragingen en dat voor integriteitsschendingen die een strafbaar feit vormen, een strafrechtelijk traject gevolgd dient te worden. Er kunnen zich echter ook situaties voordoen, waarin het RvOTK niet voorziet in een sanctie en tevens een strafrechtelijk traject niet is aangewezen. In al die gevallen bestaat er geen formele sanctiemogelijkheid.

Ten slotte wil de werkgroep hierbij nogmaals benadrukken dat de registers een belangrijke basis vormen voor de transparantie die de Kamer beoogt te geven omtrent het handelen van haar leden. Het belang ervan voor het aanzien van de Kamer en voor de politiek als geheel is groot. Wanneer echter het stelsel van toezicht en handhaving in ogenschouw wordt genomen, moet worden geconstateerd dat op het (juist) invullen van de registers geen toezicht of handhaving bestaat door degene die wel de regels daartoe heeft gesteld: de Kamer. Wanneer bijvoorbeeld een lid een bepaalde gift niet volledig juist opneemt in het register, is dit naar mening van de werkgroep geen strafbaar feit, maar kan dit voor het aanzien van de Kamer wel degelijk schade opleveren, mede doordat dit een integriteitsschending betekent die geen sanctie kent.

Deze constatering brengen de werkgroep tot een aantal aanbevelingen, die in het volgende hoofdstuk worden omschreven en toegelicht.

---

²¹ A.A.L. Beers, commentaar op artikel 67, in: "De Grondwet", red. A. Koekoek

²² P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 131

²³ E.J. Janse de Jonge, Commentaar op artikel 67 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknecht (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2018 (www.Nederlandrechtsstaat.nl). En idem noot 4.

²⁴ In 1848 is door de Grondwetgever benadrukt dat het aan de Kamer zelf was om (in plaats van de strafrechter) toezicht te houden op het gedrag van Kamerleden. C.A.J.M. Kortman "Constitutioneel recht", 2016, p. 231 Er wordt in deze paragraaf tevens opgemerkt dat het toezicht tekortkomingen vertoont. Zie hiervoor ook P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 151

5 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven wat de stand van zaken is omtrent integriteitsregels voor de leden van de Tweede Kamer en waar mogelijkheden zitten voor verbetering. In dit hoofdstuk gaat de werkgroep in op deze mogelijkheden en doet zij verbetervoorstellen.

5.2 Naar een leidraad

De werkgroep heeft in paragraaf 4.2 geconstateerd dat met het oog op de (her)kenbaarheid van de integriteitsregels en de uitleg daarvan winst te boeken is. Er is hiervoor ook gekeken naar enkele andere parlementen. In bijlage 4 zijn de uitkomsten daarvan opgenomen. De werkgroep constateert dat de meeste parlementen al enkele jaren één centraal document hebben waarin de regels staan opgesomd, dat wordt vergezeld door een toelichting waarin uitleg over deze regels wordt gegeven. De toelichting op de regels wordt daarbij regelmatig geactualiseerd op basis van praktijkervaringen en uit casuïstiek getrokken lessen. Als voorbeeld kan de *Code of conduct* met de *Guide to the rules* worden aangehaald van het Britse Lagerhuis. Dit stuk bestaat uit een aantal regels die richtinggevend zijn voor de integriteit van de parlamentsleden, waarbij in de zogenaamde *Guide to the rules* wordt uitgelegd hoe deze regels in de praktijk moeten worden toegepast.

Gezien het streven naar meer (her)kenbaarheid van de regels, ligt het wat de werkgroep betreft voor de hand om ook voor de Tweede Kamer tot een soortgelijke leidraad te komen, die wordt vergezeld van een toelichting waarin de uitleg over de regels is opgenomen. Deze leidraad met toelichting kan in de visie van de werkgroep leiden tot verbeterde kennis van de regels bij de leden zelf, maar ook voor meer duidelijkheid zorgen bij externen als lobbyisten en burgers die in contact treden met een Kamerlid. Daarnaast kunnen ervaringen, lessen en nieuwe inzichten desgewenst periodiek worden meegenomen in een geactualiseerde toelichting. Hiermee wordt als het ware een levend document gecreëerd, dat naar verwachting kan bijdragen aan een beter begrip van de integriteitsregels. De constatering in het vorige hoofdstuk dat ook expliciet aandacht dient te worden besteed aan lobbyisten, kan worden meegenomen in de betreffende toelichting.

De werkgroep doet de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 1

Stel een leidraad vast met bijbehorende toelichting, waarin ook expliciet wordt ingegaan op de omgang met lobbyisten.

Om deze aanbeveling kracht bij te zetten, heeft de werkgroep aansluitend aan dit slothoofdstuk een aanzet opgenomen voor een dergelijke leidraad en bijbehorende toelichting.

5.3 Naar een onafhankelijke adviseur

In hoofdstuk 4 is naar voren gekomen dat het nuttig kan zijn om de positie van de huidige vertrouwenspersoon verder te versterken en uit te breiden. De advisering omtrent integriteitsregels kan voor een lid van groot belang zijn. Indien een lid in opspraak raakt op het gebied van het naleven van integriteitsregels, is betrokkene voor de uitleg van de casus momenteel geheel afhankelijk van hetgeen hierover in de media wordt gesteld en wat het lid daar zelf tegenover kan en wil stellen. De werkgroep is echter van mening dat indien dit lid desgewenst het advies van de vertrouwenspersoon openbaar zou kunnen maken, op deze wijze een onafhankelijke zienswijze op de casus bekend zou kunnen worden. Van het advies zou een vorm van beschermende werking kunnen uitgaan.

Dit betekent echter wel iets voor de positie van de vertrouwenspersoon en voor het advies. Naar het oordeel van de werkgroep zou deze positie verder geformaliseerd moeten worden in de richting van een meer actieve adviseur met een onafhankelijke positie. De adviezen van de adviseur zijn in eerste aanleg vertrouwelijk en worden schriftelijk gedaan. De enige die een aan een lid gericht advies openbaar kan maken is het lid zelf. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden wanneer in de media berichten verschijnen over het handelen van het lid. Op dat moment kan het desbetreffende lid het advies openbaar maken, waaruit blijkt dat dit handelen van tevoren is voorgelegd aan de onafhankelijke adviseur. De onafhankelijke adviseur moet derhalve met gezag adviezen kunnen opstellen. De werkgroep wijst erop dat dit er in de praktijk toe kan leiden dat leden die het advies niet zouden vragen of opvolgen, juist daardoor in een penibeler situatie terecht kunnen komen. Het voordeel is echter dat er een zekere bescherming tegen onterechte beschuldigingen van kan uitgaan, die tegelijkertijd zowel een juiste naleving van de leidraad kan bevorderen alsook het aanzien van parlement kan verbeteren.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 2

Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert.

De werkgroep ziet voorts een rol voor de onafhankelijke adviseur bij een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad. De onafhankelijke adviseur dient wat de werkgroep betreft jaarlijks verslag uit te brengen aan de Kamer, waarin wordt ingegaan op de advisering die in het afgelopen jaar is gegeven. In het jaarverslag moet deze advisering niet tot een persoon herleidbaar zijn. Het jaarverslag kan hiermee een hulpmiddel zijn om te komen tot eenduidige uitleg van de leidraad in de praktijk. Ook kan de onafhankelijke adviseur in het jaarverslag voorstellen doen voor verbeteringen van de (uitleg van) integriteitsregels in de leidraad en de toelichting.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 3

Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad en aan voorstellen tot verbetering van de leidraad en de toelichting.

5.4 Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

In de vorige paragrafen heeft de werkgroep voorstellen gedaan ter verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels (de 'voorkant'). De werkgroep acht dat effectiever en nuttiger dan in te zetten op extra toezicht of verzwaarde sancties (de 'achterkant'). Daarnaast heeft de werkgroep de verwachting dat implementatie van de aanbevelingen die zij nu doet, de urgentie wegneemt tot het nu treffen van verdergaande maatregelen op het gebied van toezicht en handhaving. De werkgroep beveelt aan om eerst in de praktijk te beproeven of haar voorstellen het gewenste effect sorteren en dit - over bijvoorbeeld 3 jaar - te evalueren. Alsdan kan beoordeeld worden of er hiaten in het systeem van toezicht en handhaving zijn gebleken.

Niettemin ziet de werkgroep binnen het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans functioneert, ook mogelijkheden voor verbeteringen. Zoals eerder gesteld, zijn voor verschillende situaties al vergaande sancties mogelijk. Bijvoorbeeld de mogelijkheid voor het Presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant constateert de werkgroep dat de Tweede Kamer nog niet de mogelijkheden benut om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels, terwijl integriteitsschendingen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek schaden.

De werkgroep heeft meerdere mogelijkheden in ogenschouw genomen om verdergaande vormen van toezicht op naleving van integriteitsregels vanuit het

instituut Tweede Kamer te organiseren. Zij heeft daarbij ook naar andere landen gekeken. De werkgroep komt tot de conclusie dat op dit punt een rol voor de Voorzitter denkbaar is. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter nu ook al de orde in de Kamer. Deze rol zou invulling kunnen krijgen door het informeren, en zo nodig aanspreken, van leden bij signalen van integriteitsschending. De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins die een mogelijke integriteitsschending van een Kamerlid betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel en vertrouwelijk gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over aard en ernst van de ontvangen signalen, vanuit de verantwoordelijkheid die beiden hebben met betrekking tot het aanzien van de Kamer en de politiek. Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee gediend kan zijn. Een degelijke verdergaande rol van de Kamervoorzitter zou in de toekomst een aanvulling op dit punt van de profielschets voor de Voorzitter vergen.

Een verdergaande stap zou zijn dat ook formeel toezicht wordt gehouden. Mogelijk kan deze rol worden neergelegd bij het Presidium, omdat het Presidium nu ook al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich voorstellen dat zelfs relatief beperkte aanpassingen van het stelsel van toezicht en handhaving, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en misschien een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende effectief zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling van een integriteitsschending - of soms alleen al de suggestie er van - in de praktijk al verregaande gevolgen kan hebben voor leden.

De werkgroep constateert echter ook dat aanpassingen op het terrein van toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden. Ze moeten daarbij gebaseerd zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden deze denkrichtingen mee, als aanvulling op haar concrete voorstellen om vooral maatregelen 'aan de voorkant' te treffen. Overwogen kan worden overwogen om in de verdere uitwerking van maatregelen afstemming te zoeken met de Eerste Kamer. Daar is bijvoorbeeld al meer ervaring met een zwaardere rol voor de Kamervoorzitter bij integriteitsvraagstukken en oriënteert men zich nu ook op dit onderwerp. Vormen van kennisdeling of samenwerking tussen beide Kamer(voorzitter)s zouden - uiteraard met behoud van ieders eigen staatsrechtelijke positie - verder verkend kunnen worden. De werkgroep komt al met al tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel aanvullingen te doen ten aanzien van toezicht en eventueel ook ten aanzien van handhaving, die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de

Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen.

Aanzet tot een leidraad en toelichting

I. Leidraad

Leidraad leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Doel van de leidraad

Het doel van de leidraad is om de kenbaarheid van de integriteitsregels en de bekendheid met de inhoud daarvan te vergroten en om de toepassing van de integriteitsregels verder te internaliseren.

Reikwijdte

Deze leidraad ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen het handelen als privépersoon dat het ambt raakt.

Gedragsregels

Het Kamerlid is zich ervan bewust dat hij een publiek ambt uitoefent dat rechten en plichten met zich meebrengt. Dit leidt tot de volgende gedragsregels.

1. Het Kamerlid oefent zijn ambt uit in onafhankelijkheid en in het algemeen belang.
2. Het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.
3. Het Kamerlid voldoet aan de registratieverplichtingen die het ambt hem oplegt.
4. Het Kamerlid gebruikt in het ambt verkregen informatie niet voor persoonlijke belangen en waarborgt, indien van toepassing, het vertrouwelijke karakter ervan.
5. Het Kamerlid handelt conform de regels van de Kamer.

II. Toelichting

Gedragsregels 1 en 2

De leden dienen bij de aanvaarding van hun ambt eden of verklaringen en beloften af te leggen. Uitvloeisel hiervan, en van het bepaalde in de Grondwet, is dat een Kamerlid te allen tijde onafhankelijk is en dient te handelen in het algemeen belang. Dit betekent dat indien een Kamerlid te maken krijgt met persoonlijke belangen naast het algemeen belang, altijd gekozen moet worden voor het algemeen belang. Het lid zal hier dan proportionele gevolgen aan moeten verbinden. In ieder geval is het een Kamerlid niet toegestaan giften of gunsten aan te nemen die zijn bedoeld om het handelen van het betreffende lid te beïnvloeden.

In relatie tot lobbyisten dienen leden zich altijd bewust te zijn van hun onafhankelijke positie en de taken die de Grondwet hen opdraagt. Lobbyisten zijn voor vele leden belangrijk voor een zekere mate van informatievoorziening, tegelijkertijd moet wel altijd een mate van afstand worden bewaard tot lobbyisten. Een lid moet zich dan ook bij een aanbod van een lobbyist (niet zijnde informatie) onthouden van het doen van beloftes over bepaald handelen.

Gedragsregel 3

De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten en –inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden, waaronder lobbyisten, zijn betaald, en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Deze informatie wordt op aangegeven van het Kamerlid door de Griffie Plenair opgenomen in de daartoe bijgehouden registers, die voor een ieder ter inzage liggen. De Griffie Plenair attendeert de leden halfjaarlijks op de noodzaak van het actueel houden van hun informatie in de registers en de mogelijkheid om omissies te corrigeren.

Met deze belangen zijn niet alleen financiële belangen bedoeld. Hierbij wordt verwezen naar een aanbeveling van de OVSE die luidt: *“the rules should [...] include a clause requiring legislators to declare any other interest that might reasonably be thought to influence their actions, speeches or votes”*. Bij die “andere belangen” kan bijvoorbeeld worden gedacht aan:

- (a) eerdere functies. Van weinig betekenis is of men daaruit inkomsten genoot, omdat het van belang kan zijn dat voor de buitenwereld bekend is welke beroepsmatige achtergrond een lid heeft, zodat kritisch gevolgd kan worden of het lid zich niet gedraagt als belangenbehartiger van een beroepsgroep,
- (b) aan een terugkeergarantie of andere bijzondere regelingen die werkzaamheden na de beëindiging van het Kamerlidmaatschap betreffen, of
- (c) aan een meerderheidsbelang in een vennootschap.

Er wordt bewust geen uitputtende lijst gepresenteerd. Het is aan het lid zelf om te bepalen of een specifieke omstandigheid redelijkerwijs als relevant voor het functioneren kan worden beschouwd. In geval van twijfel kan een lid de vertrouwenspersoon integriteit hierover consulteren.

De volgende vuistregel kan in dit verband worden gegeven: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een lid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is immers te bewijzen. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander "redelijkerwijs" als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie.

Daarnaast doen de leden er goed aan zich rekenschap te geven van het feit dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van hun opereren als lid. Daarbij wordt wel de kanttekening geplaatst dat het om verschillende redenen niet altijd mogelijk is om alle belangen in de privéomgeving van de leden in beeld te brengen. In de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen. In de tweede plaats hebben privébetrekkingen van de leden uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van de leden. De maatschappij is echter niet blind voor het sociale krachtenveld waarin de leden zich bevinden en van de invloed die dat kan hebben op hun handelen en functioneren. Vanuit die optiek zal het individuele lid een afweging moeten maken.

Ook hierbij is het wellicht verstandig het perspectief van een willekeurige toeschouwer te kiezen en zich af te vragen of het beroep op bescherming van een belang van de desbetreffende derde, afgewogen tegen het belang van een transparante melding, gehonoreerd zou moeten worden. Hiervoor is de volgende vuistregel geformuleerd: denk bij "familie- of relatiesfeer" primair aan degenen waarmee een duurzame huishouding wordt gevoerd, denk bij de "belangen" die dan eventueel vermeld zouden kunnen worden bijvoorbeeld aan een verantwoordelijke positie die die persoon inneemt op het beleidsterrein waarop men woordvoerder is en houdt de vermelding anoniem.

Met "voordelen met een hogere waarde dan 50 euro" wordt bedoeld op bijvoorbeeld een aanbod van een concert of een diner. Ook deze voordelen dienen te worden geregistreerd.

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat zeker bij het aannemen van giften of gunsten van lobbyisten, de registratie hiervan juist en spoedig moet worden gedaan, om enige schijn van belangenverstrengeling te voorkomen.

Gedragsregel 4

De geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of plenaire vergadering met gesloten deuren, dient in acht te worden genomen door allen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken hieromtrent kennis dragen, totdat de geheimhoudingsplicht door de commissie of de Kamer wordt opgeheven. De geheimhoudingsplicht geldt echter niet ten aanzien van hetgeen een commissie in haar verslag over een besloten commissievergadering vermeldt.

Schending van de geheimhouding van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of in een plenaire vergadering met gesloten deuren, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.

De vertrouwelijkheid van stukken dient door een ieder in acht genomen te worden. De voorschriften omtrent vertrouwelijke stukken zijn in juni 2010 vastgelegd in de Regeling vertrouwelijke stukken. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of tot uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bevat verder nog een aantal handhavingsbepalingen voor het geval dat de vertrouwelijkheid niet in acht wordt genomen bij de beraadslaging over een onderwerp.

Gedragsregel 5

Ingeval een spreker zich onheus gedraagt, wordt hij/zij door de Voorzitter in eerste instantie teruggeroepen tot de behandeling van het onderwerp dan wel vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen. Indien het lid van deze gelegenheid geen gebruik maakt, kan de Voorzitter hem/haar het woord ontnemen en vervolgens besluiten tot uitsluiting van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft. Ieder ander lid – dat geen spreker is – kan direct worden uitgesloten van verdere bijwoning van de vergadering indien hij/zij zich onheus gedraagt. De voorzitter van een commissievergadering heeft dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter, met

dien verstande dat een uitsluiting ingevolge artikel 60 slechts geldt voor de openbare vergaderingen van die commissie gedurende de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

Geraadpleegde literatuur

Beers, A.A.L. (2000). Commentaar op artikel 67, in: "De Grondwet", red. A.K. Koekoek

Bovend'Eert, P.P.T., Kummeling H.R.B.M. (2010). Het Nederlandse parlement.

Bovend'Eert, P.P.T. (2018). "*Zakelijke belangen van Kamerleden: op afstand plaatsen?*", in : De Hofvijver, 27 augustus 2018.

Bovend'Eert, P.P.T. (2016). "*Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement? - Op weg naar een volwaardig systeem van integriteitsregels en integriteitshandhaving*", in: Nederlands Juristenblad (NJB 2016/2172).

Braun, C (2017). "*De zin en onzin van een transparantie lobby*", in: Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij 44 (2017): p. 79-90. Themagedeelte over lobbyen en politieke beïnvloeding.

Janse de Jonge, E.J. (2018). Commentaar op artikel 67 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknecht (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2018 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).

Koekoek, A.K. (2000). De Grondwet.

Schendelen, M.P.C.M. van (2018). "*Is regulering van lobbyen nodig, nuttig of symboliek?*" in Res Publica, 2018-3, p. 275-281.

6 Bijlage 1: Chronologie (voorgeschiedenis)

- Deze bijlage bevat een chronologisch overzicht van Kamerstukken, documenten, mediaberichten e.d. rond het thema ‘Tweede Kamer en integriteitsregels’.
- Aangehaalde documenten zijn steeds voorzien van doorklikbare hyperlinks.
- Letterlijke citaten uit documenten zijn in de tekst steeds gemarkeerd.

1. Maart 2013: motie Heijnen c.s.²⁵

Op 6 maart 2013 wordt de motie Heijnen c.s. ingediend ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#)) en op 12 maart 2013 met algemene stemmen aangenomen. De motie luidt:

*De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
overwegende dat de integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft;
overwegende dat dit voor alle bestuursorganen geldt en dus ook voor de Tweede Kamer zelf;
verzoekt het Presidium, de wet- en regelgeving tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering,
en gaat over tot de orde van de dag.*

Heijnen
Litjens
Van Toorenburg
Klein

Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep om ‘de bestaande regelgeving over de (handhaving van de) integriteit van Kamerleden tegen het licht te houden en zo nodig verbetervoorstellen te doen.’ Met de daadwerkelijke instelling van de werkgroep wordt gewacht tot het uitkomen van het rapport van de ‘Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa’ (GRECO). Dit rapport zal in juni 2013 verschijnen (zie hierna).

De werkgroep bestaat uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De werkgroep wordt ambtelijk bijgestaan door de heer [REDACTED] ([REDACTED]) en de heer [REDACTED] ([REDACTED]).

2. Juni 2013: Rapport van GRECO over Nederland

Op 21 juni 2013 verschijnt het [Evaluatie Rapport Nederland](#) van de GRECO²⁶. Op 5 juli 2013 sturen de ministers Opstelten en Plassterk hierover een brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)):

²⁵ Deze chronologie heeft maart 2013 als startpunt, omdat toen besloten werd tot instelling van de werkgroep. In de Tweede Kamer is echter al sinds 1969 aandacht voor integriteit en belangenverstrengeling. Sinds 1976 bestaat de lijst van nevenfuncties die ook vanaf dat moment openbaar is. Sinds 1984 bestaat ook het tevens openbare reizenregister.

²⁶ *Evaluation Report Netherlands. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors.* Dit landenrapport verschijnt in het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO (zie ook bijlage 2).

“Het afgelopen jaar is Nederland geëvalueerd door de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (hierna GRECO). Onderwerp van de evaluatie was de preventie van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht. Met deze brief wordt u geïnformeerd over de conclusies van de evaluatie en ontvangt u het, nog naar het Nederlands te vertalen, [Engelstalige evaluatierapport GRECO](#). Op 21 juni 2013 is voor Nederland het evaluatierapport met aanbevelingen vastgesteld.”

(...)

“GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben. Bovendien werd de Nederlandse organisatie van het evaluatiebezoek – waar ook uw Kamer en de Griffie van uw Kamer bij betrokken waren – meermaals geprezen. Evenwel ontving Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht de volgende aanbevelingen:

Parlement:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;
- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingsmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.” (...)

3. Juni 2014: Rapport werkgroep met 10 aanbevelingen

De door het Presidium ingestelde werkgroep biedt op 25 juni 2014 zijn rapport aan de Kamervoorzitter aan. Op 16 oktober 2014 wordt dit rapport door het Presidium aan de Kamer aangeboden ([Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)).

Terugkijkend constateert de werkgroep dat er in het verleden vaak is stilgestaan bij het thema integriteit van Kamerleden en dat decennialang de algemene conclusie steeds was dat:

- ‘er geen behoefte bestond aan een gedragscode (naast de grondwettelijke eden/beloften en de wettelijke bepalingen ter zake van nevenfuncties (incompatibiliteiten) en ambtsmisdrijven, en naast de bepalingen in het Reglement van Orde over taalgebruik, geheimhouding en bij te houden registers over geschenken, reizen en nevenfuncties);
- het primair de politieke partijen en Kamerfracties zijn die toezichhoudend en handhavend kunnen optreden, vanuit hun eigen normenkader, dat aanvullend kan zijn ten opzichte van de zojuist genoemde algemene regelingen’.

De werkgroep schrijft:

“De motie Heijnen is door veel soortgelijke moties voorafgegaan, met name in de jaren 1997 en 2004. De moties, om een gedragscode of algemeen toetsingskader vast te stellen en/of een toetsingscommissie in het leven te roepen en om een nadere regeling te treffen voor toelaatbare nevenfuncties en voor het melden van aandelenbezit, werden echter alle verworpen. Er bleek ook geen meerderheid voor het idee om het presidium of de Voorzitter een rol te geven in het toetsen van handelingen van Kamerleden. Behalve het uitbreiden van het aantal registers (naast de al bestaande registers voor nevenfuncties en geschenken werd ook een register voor reizen ingesteld) wilde de Kamer het aan de fracties en politieke partijen laten om eventueel nadere regels te stellen en om preventief dan wel sanctionerend op te treden.” (p. 5)

De werkgroep borduurt voort op deze lijn en doet in zijn rapport de volgende tien aanbevelingen:

Aanbeveling 1

De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.

Aanbeveling 2

De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Aanbeveling 3

De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.

Aanbeveling 4

De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».

Aanbeveling 5

De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».

Aanbeveling 6

De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

Aanbeveling 7

De werkgroep beveelt aan om in de introductiecurssussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.

Aanbeveling 8

De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

Aanbeveling 9

De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.

Aanbeveling 10

De werkgroep beveelt aan dat het presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

Het Presidium vat het rapport van de werkgroep in de brief aan de Tweede Kamer als volgt samen:

“De werkgroep stelt niet voor tot een gedragscode te komen omdat dit «slechts» een notificatie zou zijn van bestaande en op basis van de 10 aanbevelingen enigszins te verscherpen regelgeving.

Het presidium heeft alle aanbevelingen tot de zijne gemaakt met uitzondering van aanbeveling 8 en 9. Het presidium ziet daar de meerwaarde niet van. Dit geldt ook voor de aanbeveling uit het GRECO rapport om een gedragscode in te stellen. Het presidium onderschrijft de opvatting van de werkgroep dat dit geen meerwaarde heeft.

Het presidium stelt de Kamer voor de overige aanbevelingen van de werkgroep over te nemen. Voor wat betreft de aanbevelingen 2, 3, 4 en 5 worden er voorstellen aan de Kamer voorgelegd voor een aanpassing van het Reglement van Orde. Aanbeveling 6 leidt tot een aanpassing van de instructie van de Griffie Plenair. Na instemming van de Kamer zullen de overige aanbevelingen in uitvoering worden genomen. Het presidium stelt tenslotte voor de benoeming van een vertrouwenspersoon Integriteit aan het presidium te delegeren.”

De aanbevelingen van het Presidium worden [op 4 november 2014](#) door de Kamer aangenomen.

4. Februari 2015: Verduidelijkende brief van de werkgroep

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 ([Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16](#)) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt inmiddels (sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep) als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn echter vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid. Desgevraagd door het Presidium verschaft de werkgroep nadere duiding. Daarbij verwijst de werkgroep ook terug naar de toelichting in het eerdere rapport, waarin onder andere de volgende passage is opgenomen:

“De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid.” (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

“Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om óf die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie”.

5. Augustus 2015: Eerste nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In juni 2015 bespreekt de GRECO de opvolging door Nederland van de aanbevelingen uit het GRECO-rapport van 2013 aan de hand van het [eerste nalevingsverslag](#). Ten aanzien van de aanbevelingen met betrekking tot integriteit Kamerleden informeren de ministers Plasterk en Van der Steur de Tweede Kamer hierover per brief ([Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104](#)) als volgt:

1. Opstellen van een gedragscode voor beide Kamers (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.

2. Heroverwegen van de regels t.a.v. opgeven van bezit van aandelen/belangen + heroverwegen kring van personen voor wie deze regels gelden (geïmplementeerd)

GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.

3. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitregels (niet geïmplementeerd)

GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

4. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitsbewustzijn (niet geïmplementeerd)

GRECO betreurt dat de Eerste Kamer heeft besloten om geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen en stelt tevens vast dat beide Kamers hebben besloten niet te voorzien in periodieke trainingen. Tot slot heeft GRECO kennis genomen van het voornemen tot benoeming van een vertrouwenspersoon voor de Tweede Kamer, maar moest worden geconstateerd dat de benoeming op de dag van behandeling van het rapport nog niet was geformaliseerd. Deze aanbeveling blijft daarmee vooralsnog niet geïmplementeerd.

6. December 2016: Tussentijds nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In oktober 2016 bespreekt de GRECO opnieuw de voortgang van de implementatie door Nederland van de aanbevelingen. Dit aan de hand van een door GRECO opgesteld '[Tussentijds Nalevingsverslag Nederland](#)'. De ministers Plasterk en Van der Steur informeren de Tweede Kamer hierover op 5 december 2016 per brief ([Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86](#)). Over de aanbevelingen 1, 3 en 4 heeft de GRECO nog opmerkingen die de ministers als volgt verwoorden in hun brief:

GRECO ziet ruimte voor verbetering ten aanzien van de volgende, niet of gedeeltelijk geïmplementeerde aanbevelingen:

i. Opstellen van regels ten aanzien van omgang met lobbyisten (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Oorspronkelijk was deze aanbeveling breder en zag deze op het opstellen van een openbare gedragscode voor Kamerleden waarin aandacht werd geschonken aan preventie van belangenverstremgeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen. Met eerder genomen maatregelen zijn deze onderwerpen voldoende geadresseerd. Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts»)

zinnig zijn. De GRECO heeft kennis genomen van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug «Lobby in het daglicht: luisteren en laten zien» (Kamerstuk 34 376), maar concludeert dat dit initiatief nog in een beginfase verkeert. Om deze reden handhaaft de GRECO haar eerdere standpunt.

iii. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitregels (niet geïmplementeerd)

De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn. Om deze reden handhaaft de GRECO ook op dit punt haar eerdere standpunt: de aanbeveling is niet opgevolgd.

iv. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitbewustzijn (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Ten aanzien van deze aanbeveling is vooruitgang geboekt. GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. GRECO is kritisch over het feit dat de Eerste Kamer heeft besloten geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen, maar deze rol heeft toegewezen aan de voorzitter. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd (was in 2015: niet geïmplementeerd).

7. Juni 2018: Tweede nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

Op 13 juni 2018 ontvangt de Kamer een brief van de ministers Ollongren en Grapperhaus over de implementatie van de GRECO-aanbevelingen ([Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15](#)). Dit naar aanleiding van het 23 maart 2018 verschenen '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO.

De ministers schrijven onder andere:

“In de plenaire vergadering van de Groep van Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) die plaatsvond van 19 tot en met 23 maart 2018, is gesproken over de implementatie van de aanbevelingen van de GRECO aan Nederland ter preventie van corruptie en het bevorderen van integer gedrag bij het parlement, de rechtspraak en het Openbaar Ministerie. (...) Hierin stelt de GRECO vast dat Nederland van de zeven aanbevelingen in totaal drie naar tevredenheid heeft geïmplementeerd. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk geïmplementeerd en twee zijn niet geïmplementeerd.”

“De GRECO is van mening dat er ten aanzien van de aanbevelingen aan het parlement weinig vooruitgang is geboekt.

*Ten aanzien van **aanbeveling i** betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.*

Ten aanzien van **aanbeveling iii** heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.

De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is **aanbeveling iv** door de Tweede Kamer geïmplementeerd. De GRECO constateert ten aanzien van de Eerste Kamer dat integriteit weliswaar een aandachtspunt is in bijeenkomsten van de Commissie van Senatoren, maar dat er geen specifieke en periodieke trainingen zijn voor alle Kamerleden. Voorts heeft de GRECO twijfel over de rol van de voorzitter van de Eerste Kamer als vertrouwenspersoon.

Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen.”

Een maand na de verschijning krijgt het 2^e nalevingsrapport van GRECO veel aandacht in media die zich richt op een voetnoot waarin gerefereerd wordt aan het appartement van het Kamerlid Pechtold (zie boxtekst hieronder).

In het 2^e nalevingsrapport rapport GRECO staat op pagina 4 en 5 het volgende (letterlijke tekst):

“GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak ^[voetnoot] bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.”

[tekst van de voetnoot]: “Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2”

Door verschillende media wordt deze passage opgepakt. Onderstaand enkele weblinks naar voorbeelden:

[Appartement Pechtold voorbeeld van mager toezicht integriteit \(NOS\)](#)

[Appartement Pechtold voorbeeld van gebrek aan integriteitstoezicht \(FD\)](#)

[Corruptiebestrijders Europa vallen over penthouse-gift Pechtold \(De Telegraaf\)](#)

[Corruptiewaakhond tikt Nederland op vingers om appartement Pechtold \(Elsevier Weekblad\)](#)

[Raad van Europa wil duidelijkere regels geschenkenregister Tweede Kamer \(NRC\)](#)

8. Juni 2018: Presidium vraagt werkgroep opnieuw advies uit te brengen

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het 2^e nalevingsrapport van de GRECO en besluit de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen.²⁷ In een interne brief aan de leden van de werkgroep schrijft het Presidium:

“Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep “Integriteit Leden van de Tweede Kamer”, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn. ■■■■■ heeft de heer ■■■■■ aangewezen als griffier van de werkgroep.”

---

²⁷ Dit besluit wordt ook openbaar gemaakt, zie onder meer: <https://nos.nl/artikel/2238710-tweede-kamer-onderzoekt-eigen-integriteitsregels.html> en <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/werkgroep-bekijkt-bestaande-integriteitsbepalingen-0>

7 Bijlage 2: Rapporten en aanbevelingen GRECO

In deze bijlage een overzicht van:

- A. de rapporten van GRECO die betrekking hebben op Nederland
- B. de passages uit het laatste GRECO-rapport (maart 2018) die betrekking hebben op integriteit van Kamerleden

A. GRECO

De 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. De GRECO ziet onder meer toe op de naleving van de [Richtsnoeren voor de bestrijding van Corruptie](#) en de uitvoering van het Actieprogramma tegen Corruptie. Dit door middel van wederzijdse evaluaties onder lidstaten.

Deze evaluatierondes leiden tot rapporten aan lidstaten met aanbevelingen (Evaluation Reports). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (Compliance Reports).

Er zijn inmiddels vier evaluatierondes geweest en een vijfde ronde is recent gestart. De aanbevelingen rond integriteit van Kamerleden zijn onderdeel van de vierde evaluatieronde.

In de vierde evaluatieronde, die is gestart op 1 januari 2012, richt zich op corruptiepreventie met betrekking tot de leden van het Parlement, de rechterlijke macht en het openbaar ministerie. Gekeken wordt naar onder meer: de borging van ethische beginselen en gedragsregels; de regeling van belangenconflicten; incompatibiliteiten; openbare registers van bezittingen, neveninkomsten en belangen; de handhaving van de regels inzake belangenconflicten, alsmede (vergroting van) bewustzijn rondom deze onderwerpen.

Met betrekking tot Nederland zijn in het kader van deze vierde evaluatieronde de volgende rapporten verschenen:

Rapport GRECO i.h.k.v. de vierde evaluatieronde	Vastgesteld	Gepubliceerd	Tweede Kamer door regering geïnformeerd
Evaluatie Rapport NL	21 juni 2013	28 juli 2013	5 juli 2013 Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78
Eerste Nalevingsverslag	19 juni 2015	augustus 2015	19 augustus 2015 Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104
Tussentijds Nalevingsverslag	21 oktober 2016	december 2016	5 december 2016 Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86
Tweede Nalevingsverslag	23 maart 2018	juni 2018	13 juni 2018 Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

B. Bevindingen GRECO met betrekking tot Kamerleden

Onderstaand de letterlijke tekst uit het tweede nalevingsverslag NL van GRECO (d.d. 23 maart 2018) wat betreft passages die betrekking hebben op integriteit Kamerleden.

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers – in navolging van deze aanbeveling – hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot “contact met derden, zoals lobbyisten” betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: “*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*” (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument “*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*” het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van

mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpakt.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag

van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde 'peer-supervision'. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak² bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. *GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en advisereren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstremming in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstremming.*

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse nalevingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had

toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk "leiding" aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training, voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke training over integriteit kwesties geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten

aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

8 Bijlage 3: Overzichten integriteitsbepalingen

Deze bijlage bevat:

- A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden zoals opgenomen in het rapport van de werkgroep uit 2014
- B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden (zoals opgenomen in de 'Regelingen Integriteit' van de Tweede Kamer uit 2015)
- C. Overzicht van de huidige registers en reglementen

A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden (opgesteld door werkgroep, 2014)

De werkgroep heeft in haar eerdere rapport in 2014 reeds in kaart gebracht welke (wettelijk) regeling zien op integriteit van leden van de Tweede Kamer. Onderstaand een overzichtstabel, gevolgd door een overzicht van regelingen (zie ook rapport werkgroep 2014; [Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#))

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
	Reglement van Orde
	Wet op de schadeloosstelling
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Reglement van Orde
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

1. De grondwettelijk voorgeschreven eden of beloften

Ingevolge artikel 2 van de *Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal*, leggen leden van de Staten-Generaal bij de aanvaarding van hun ambt eden of beloften af. Deze luiden:

«Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen.

Ik zweer (beloof) trouw aan de Koning, aan het Statuut voor het Koninkrijk en aan de Grondwet.

Ik zweer (beloof) dat ik de plichten die mijn ambt mij oplegt getrouw zal vervullen.

Zo waarlijk helpe mij God almachtig!»

(Dat verklaar en beloof ik!»).

Handelingen die in strijd zijn met deze eden of beloften zijn strafrechtelijk vervolgbaar als ambtsmisdriven. Opdracht tot die vervolging moet overigens gegeven worden door regering of de Kamer zelf (dit is geregeld in de Wet op de ministeriële verantwoordelijkheid).

2. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer

Leden dienen ingevolge het RvO opgave te doen van nevenactiviteiten inclusief daaruit genoten inkomsten, van buitenlandse reizen op uitnodiging van derden en van geschenken boven 50 euro.

«Artikel 150a. Registers

- 1. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964, verminderd met de eindheffingsbestanddelen, bedoeld in artikel 31 van die wet of winst uit onderneming in de zin van afdeling 3.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001. Op uiterlijk 1 april na ieder kalenderjaar waarin de inkomsten zijn genoten vermelden de leden opnieuw hun inkomsten over dat kalenderjaar.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen op uitnodiging van derden vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland.
- 3. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden de door hen ontvangen geschenken met een hogere waarde dan 50 euro vermelden, uiterlijk één week na ontvangst van het geschenk.
- 4. De drie registers liggen voor een ieder ter inzage.
- 5. ██████████ is belast met de publicatie, twee maal per jaar, van de opgaven in het register voor de nevenfuncties».

Het RvO bevat geen sanctiebepalingen bij het niet doen van een opgave.

Daarnaast bevatten hoofdstuk XII A en B van het RvO bepalingen omtrent het in acht nemen van vertrouwelijkheid van vergaderingen en van documenten, als tot die vertrouwelijkheid is besloten.

«Artikel 143. Geheimhouding besloten commissievergadering

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering wordt geheimhouding in acht genomen, met uitzondering van hetgeen de commissie in haar verslag vermeldt.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de commissie haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de commissie in een besloten commissievergadering worden opgeheven.

Artikel 144. Geheimhouding plenaire vergadering met gesloten deuren

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een plenaire vergadering met gesloten deuren wordt geheimhouding in acht genomen.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de Kamer haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de Kamer, met gesloten deuren vergaderend, worden opgeheven.

Artikel 145. Schending van de geheimhouding

- 1. Het presidium kan de Kamer voorstellen om een lid, dat de geheimhouding, bedoeld in de artikelen 143 en 144, niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies.
- 2. Het presidium kan de Kamer eveneens voorstellen om een lid, als bedoeld in het eerste lid, voor ten hoogste de verdere duur van de zitting uit te sluiten van de kennisneming van vertrouwelijke stukken.
- 3. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt niet gedaan dan nadat het presidium het betrokken lid in de gelegenheid heeft gesteld te worden gehoord.
- 4. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt in stemming gebracht bij de aanvang van de eerste vergadering na de dag waarop het presidium tot het doen van het voorstel heeft besloten. Over dit voorstel wordt niet beraadslaagd.
- 5. Een besluit van de Kamer ingevolge dit artikel wordt door de Voorzitter onverwijld ter kennis gebracht van het betrokken lid.

Artikel 146. Vertrouwelijke stukken

- 1. De vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk wordt door een ieder in acht genomen.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden van bij de Kamer dan wel bij de commissies ingekomen vertrouwelijke stukken.
- 3. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden voorschriften gegeven omtrent de aanwijzing en de behandeling van vertrouwelijke stukken. In ieder geval worden in deze regeling voorschriften gegeven over het registreren, het ter inzage leggen, het inzien, het verspreiden en het vermenigvuldigen van vertrouwelijke stukken.

Artikel 147. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk.

In het geval een lid de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk niet in acht neemt, is artikel 145 van overeenkomstige toepassing».

Hierbij zijn dus wél sanctiebepalingen van toepassing.

Ook bevat het RvO een bepaling als het gaat om het gebruik van enkele onheuse gedragingen (die nader omschreven worden in het tweede lid van artikel 58) inclusief sanctiebepalingen.

«Artikel 58. Waarschuwing; terugneming van woorden

- 1. Indien een spreker van het onderwerp in beraadslaging afwijkt, roept de Voorzitter hem tot de behandeling van het onderwerp terug.
- 2. Indien een lid of een Minister beledigende uitdrukkingen gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming betuigt met dan wel aanspoort tot onwettige handelingen, wordt hij door de Voorzitter vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen.

Artikel 59. Ontneming van het woord

- 1. Wanneer een spreker van de gelegenheid, bedoeld in artikel 58, tweede lid, geen gebruik maakt dan wel voortgaat van het onderwerp af te wijken, beledigende uitdrukkingen te gebruiken, de orde te verstoren, de geheimhouding niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming te betuigen met dan wel aan te sporen tot onwettige handelingen, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen.
- 2. In de vergadering waarin een lid het woord is ontnomen, mag dat lid niet meer aan de beraadslaging over het in behandeling zijnde onderwerp deelnemen.

Artikel 60. Uitsluiting van de vergadering

De Voorzitter kan een spreker op wie artikel 59 is toegepast en ieder ander lid dat zich schuldig maakt aan gedragingen als in dat artikel zijn bedoeld, uitsluiten van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft».

3. De Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer

De bovengenoemde bepaling in het RvO omtrent de bekendmaking van inkomsten uit nevenactiviteiten is ook opgenomen in artikel 5 van de Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer:

«1. De Kamerleden maken hun nevenfuncties en de inkomsten uit hun nevenfuncties openbaar. Zij leggen uiterlijk op 1 april na het kalenderjaar waarin de nevenfuncties zijn

vervuld en de inkomsten zijn genoten een opgave ter inzage bij de griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

2. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van [artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964](#), verminderd met de eindheffingsbestanddelen bedoeld in [artikel 31 van die wet](#).

3. Het eerste en tweede lid zijn van overeenkomstige toepassing op de in Nederland gekozen vertegenwoordigers in de Vergadering bestaande uit de vertegenwoordigers van de volkeren van de in de Europese Gemeenschappen verenigde staten».

4. Onverenigbare functies

De Grondwet (art. 57) en de Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement (art. 1) bepalen dat men niet lid kan zijn van een van beide Kamers en tevens bepaalde functies kan uitoefenen. Men zou deze bepalingen onder andere vanuit integriteitsstandpunt kunnen beschouwen en wel als een algemene preventieve maatregel.

Artikel 57 Grondwet:

- 1. Niemand kan lid van beide kamers zijn.
- 2. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn Minister, Staatssecretaris, lid van de Raad van State, lid van de Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman of substituut-ombudsman, of lid van of procureur-generaal of advocaat-generaal bij de Hoge Raad.
- 3. Niettemin kan een Minister of Staatssecretaris, die zijn ambt ter beschikking heeft gesteld, dit ambt verenigen met het lidmaatschap van de Staten-Generaal, totdat omtrent die beschikbaarstelling is beslist.
- 4. De wet kan ten aanzien van andere openbare betrekkingen bepalen dat zij niet gelijktijdig met het lidmaatschap van de Staten-Generaal of van een der kamers kunnen worden uitgeoefend.

Artikel 1 Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement

- 1. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn:
  - a. Nationale ombudsman of substituut-ombudsman;
  - b. plaatsvervangend procureur-generaal bij de Hoge Raad.
- 2. De volgende ambten kunnen niet gelijktijdig worden uitgeoefend met het lidmaatschap van de Staten-Generaal:
  - a. commissaris van de Koning;
  - b. militair ambtenaar in werkelijke dienst;
  - c. ambtenaar bij de Raad van State, de Algemene Rekenkamer of het bureau van de Nationale ombudsman;
  - d. ambtenaar bij een ministerie, alsmede de daaronder ressorterende instellingen, diensten en bedrijven;

- e. lid van de Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen of de Sociale verzekeringsbank, genoemd in de [Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen](#);
- f. lid van de commissie van toezicht, bedoeld in [artikel 64 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002](#);
- g. Rijksvertegenwoordiger voor de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.
- 3. Onder ambtenaar, bedoeld in het tweede lid, onder *c* en *d*, wordt mede verstaan degene die op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht werkzaam is.
- 4. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn dienstplichtige in werkelijke dienst of tewerkgestelde erkend gewetensbezwaarden.

B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden

(uit: [‘Regelingen Integriteit’](#), 2015)

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

C. Overzicht huidige registers en reglementen

I. Openbare registers

Via de website van de Tweede Kamer zijn [drie openbare registers](#)²⁸ voor iedereen raadpleegbaar:

- [Register nevenfuncties](#)²⁹
- [Geschenkenregister](#)³⁰
- [Reizenregister](#)³¹

²⁸ https://www.tweedekamer.nl/kamerleden_en_commissies/openbare_registers

²⁹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/nevenfuncties_10-08-2018.pdf

³⁰ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/geschenken_10-08-2018.pdf

³¹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/reizen_10-08-2018.pdf

De toelichting op de website op deze openbare registers is als volgt:

De Griffie plenair houdt een register bij waarin Kamerleden de door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan €50 vermelden, uiterlijk 1 week na ontvangst van het geschenk of het voordeel.

Daarnaast houdt de Griffie plenair een register bij van buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald, uiterlijk een week na terugkeer in Nederland.

Tot slot beheert de Griffie plenair een register waarin de Kamerleden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten vermelden, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd. Uiterlijk 1 week na aanvaarding daarvan.

Alle registers zijn openbaar.

II. Reglementen

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de [Regelingen Integriteit](#)³² opgesteld.

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van het:

- [Reglement van Orde](#)³³
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)³⁴

Ook is op de website van de Tweede Kamer informatie opgenomen voor en over [lobbyisten](#)³⁵. Waaronder de meest actuele versie van het [lobbyregister](#)³⁶ (ten tijde van verschijning van dit rapport de versie 30 oktober 2018)

---

³² https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

³³ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/alleen_rvo_met_cover_juni_2018.pdf

³⁴ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/rvo_regeling_vertrouwelijke_stukken_1.pdf

³⁵ https://www.tweedekamer.nl/contact_en_bezoek/lobbyisten

³⁶ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_d.d._30_oktober_2018.pdf

9 Bijlage 4: Internationale vergelijking

In deze bijlage wordt, op basis van GRECO-rapporten, ingegaan op de situatie ten aanzien van integriteitsregels bij enkele andere parlementen: Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Verenigde Staten en het Europees Parlement.

Onderstaand wordt voor Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Zweden, de Verenigde Staten³⁷ ingegaan op:

- een korte beschrijving van de situatie m.b.t. integriteitsregels voor parlementariërs
- de waardering in de GRECO evaluatierapporten voor die regelingen
- integriteitsschendingen die naar voren zijn gekomen (o.b.v. openbare bronnen)

Vervolgens wordt de situatie van het Europees Parlement kort beschreven. Dit aan de hand van openbare bronnen. Dit parlement valt namelijk (nog) niet onder GRECO, waardoor een eventuele waardering van GRECO over deze regelingen niet is opgenomen. Deze bijlage afgesloten met een samenvattend schema.

In de vergelijking is telkens aangegeven op welke kwesties een lidstaat aanbevelingen heeft gekregen. Dit vooral gericht op die thema's die ook in de aanbevelingen aan Nederland (c.q. de Tweede Kamer) nog open staan: gedragsregels (i.h.b. contacten met lobbyisten) en de controle en handhaving van gedragsregels. Indien van toepassing, wordt vermeld hoe een lidstaat een aanbeveling heeft uitgevoerd en welke waardering GRECO daarvan heeft gegeven.

1. Duitsland

GRECO heeft de evaluatie voor Duitsland op 28 januari 2015 openbaar gemaakt. Er is voor Duitsland voornamelijk alleen een eerste nalevingsrapport uitgebracht door GRECO dat op 6 juli 2017 openbaar is gemaakt. Duitsland heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.³⁸

1.1 Evaluatie GRECO

Duitsland beschikt sinds 1972 over een (gedetailleerde) gedragscode die ook regelmatig wordt herzien. GRECO merkt hierover op dat de gedragscode nog niet voorziet in alle regels die te maken hebben met belangenverstremming en raadt ook aan hiermee verder te gaan.³⁹ Daarnaast worden opmerkingen gemaakt over

---

³⁷ GRECO kent een systeem waarbij ook landen buiten het Europese gebied lid kunnen worden. De VS zijn op 20 september 2000 lid geworden en doen derhalve ook mee aan de evaluatierondes.

³⁸ Alle aanbevelingen van de besproken landen zijn opgenomen in bijlage 1.

³⁹ GRECO geeft aan dat bijvoorbeeld nog onvoldoende duidelijk is welke belangen van directe familie moeten worden gemeld.

lobbyisten. Er bestaat een regeling voor lobbyisten, die te vrijblijvend is volgens GRECO. Ook ontbreken gedragsregels voor de leden in relatie tot lobbyisten.

In het eerste nalevingsrapport wordt opgemerkt door GRECO dat er een discussie is geweest die er bijvoorbeeld toe heeft geleid dat lobbyisten alleen onbeperkte toegang tot de Bondsdag hebben als zij zijn geregistreerd. Ook hebben burgers dankzij een rechterlijke uitspraak altijd toegang tot de ontstaansgeschiedenis van wetten. Toch merkt GRECO op dat een deel van de zorgen nog niet is weggenomen. Zo ontbreken bijvoorbeeld de gedragsregels voor leden wanneer zij te maken hebben met lobbyisten en is de transparantie inzake de externe rapportages nog steeds onvoldoende gewaarborgd. Deze aanbeveling beschouwt GRECO derhalve als gedeeltelijk geïmplementeerd.

Duitsland beschikt over een toezichts- en sanctiemechanisme. Wanneer de Voorzitter constateert dat er een kleine overtreding heeft plaatsgevonden, kan deze het betrokken lid een reprimande geven. Bij grotere overtredingen wordt het Presidium betrokken. Het Presidium kan een openbare verklaring over de overtreding afgeven. Daarna kan het Presidium, nadat het betrokken lid wederom is gehoord, een boete opleggen met een maximum van rond de € 50 000.⁴⁰ De Voorzitter en het Presidium hebben de onderzoekstaak ten aanzien van het toezicht belegd bij twee ambtelijke functionarissen binnen de afdeling die gaat over de schadeloosstelling van de leden. GRECO merkt hierover op dat op papier dit mechanisme er goed uitziet, maar beveelt aan (zie aanbeveling IV) om maatregelen te treffen om de effectiviteit van het toezicht en de handhaving te garanderen, onder andere door de capaciteit uit te breiden.

In het eerste nalevingsrapport merkt GRECO op dat de capaciteit van het betreffende Bureau in de Bondsdag is uitgebreid met een persoon. Hoewel GRECO daar op zich voorstander van is, wordt tevens opgemerkt dat GRECO verwachtte dat de Bondsdag een bredere aanpak zou hebben gehanteerd bij de uitvoering van deze aanbeveling. GRECO kan daarom niet anders dan concluderen dat deze aanbeveling niet is uitgevoerd.

Daarnaast is het mogelijk om de immuniteit van een lid op te heffen waardoor hij strafrechtelijke vervolgd kan worden. De Bondsdag besluit daarover op voorstel van de zogenaamde Eerste commissie, de commissie voor Verkiezingen, Immuniteiten en Reglement van Orde. Op de website van de Bondsdag worden deze besluiten van de Bondsdag gepubliceerd. Dit is de afgelopen jaren enkele malen voorgekomen.

1.2 Overige bronnen

---

⁴⁰ Regel 8 van Verhaltensregeln für Mitglieder des Deutschen Bundestages en artikel 44a Abgeordnetengesetz

De Duitse media hebben naar aanleiding van het eerste nalevingsrapport meerdere artikelen gepubliceerd.⁴¹ In geen van deze artikelen wordt verwezen naar daadwerkelijke integriteitsschendingen. Los van deze publicaties zijn er enkele artikelen te vinden over mogelijke integriteitsschendingen. Zo loopt momenteel in Duitsland een strafrechtelijke onderzoek naar mogelijke omkoping van leden door een bedrijf in de wapenindustrie.⁴² Ook is er een artikel dat uitermate kritisch is over de toepassing van anti-corruptie maatregelen. Dit artikel is echter geschreven naar aanleiding van het aannemen door het Duitse parlement van een wetsvoorstel met anti-corruptie maatregelen voor onder andere de leden. Hierin wordt gewezen op het feit dat de implementatie van een verdrag ruim 10 jaar op zich heeft laten wachten.⁴³

Ten slotte is er een bericht over een Duits lid dat mogelijk geld heeft aangenomen van de Azerbeidjaanse delegatie, toen zij nog lid was van de Duits delegatie van de Parlementaire assemblee van de Raad van Europa (PACE). Haar fractie heeft haar niet meer voorgedragen voor het lidmaatschap van de delegatie.⁴⁴ Op 24 april 2018 heeft een onderzoekscommissie van de PACE geconcludeerd dat zij de integriteitsregels ernstig heeft geschonden.⁴⁵ Op 29 juni 2018 heeft de commissie van de PACE die gaat over het Reglement van Orde, Immunititeiten en institutionele zaken geoordeeld dat dit lid voor het leven geen toegang meer heeft tot de gebouwen van PACE.⁴⁶

2. Verenigd Koninkrijk

GRECO heeft de evaluatie voor het Verenigd Koninkrijk (hierna: VK) op 6 maart 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 19 januari 2015 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor het VK de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 10 november 2017. Het VK heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

2.1 Evaluatie GRECO

---

⁴¹ Zie bijvoorbeeld: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/korruption-euoparat-stellt-bundestag-mieses-zeugnis-aus-a-1205989.html> of <https://www.n-tv.de/politik/Schlechte-Noten-fuer-Anti-Korruptionskampf-article20417104.html>

⁴² <https://de.sputniknews.com/panorama/20180522320828071-heckler-und-koch-korruption/>

⁴³ <https://www.zeit.de/2014/27/abgeordnetenbestechung-gesetz> Deze wet gaat over omkoping van leden van het parlement s volgt op het VN anticorrupctie verdrag. In Nederland is dit neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

⁴⁴ De Azerbeidjaanse omkoping van leden van de Parlementaire assemblee is mede ontdekt door het lid Omtzigt. Het onderzoek naar de omkoping is momenteel nog gaande en ligt in handen van een speciale onderzoekscommissie van de parlementaire assemblee. <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/untersuchungsbericht-zur-arbeit-des-euoparats-mit-aserbajdschan-hinweise-auf-korruption-15556728.html?printPagedArticle=true#void>

⁴⁵ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=7142&lang=2&cat=401>

⁴⁶ <http://website-pace.net/documents/19895/4896422/20180629-FindingsIBAC-EN.pdf/62fb4ef3-b563-42d2-8a44-cdae0af6245e> Dit besluit treft niet alleen het Duits lid, maar ook 11 andere leden van PACE.

Het parlement van het VK heeft al sinds 1695 resoluties aangaande het gedrag van leden. Echter sinds 1996 heeft het House of Commons daadwerkelijk een zogenaamde Code of Conduct.⁴⁷ Deze gedragscode wordt ondersteund door een gedetailleerde Guide to the rules. Hierin staat gedetailleerd beschreven wat wel en niet gemeld moet worden en welke gedragingen niet zijn toegestaan.⁴⁸ In relatie tot de omgang met lobbyisten was tot voor kort niets tot weinig specifiek opgenomen.

In de twee nalevingsrapporten constateert GRECO dat het House of Commons in de Code of Conduct gedragsregels heeft opgenomen met betrekking tot de omgang met lobbyisten. Er is nu opgenomen dat geschenken en zogenaamde "hospitality contacts" moeten worden geregistreerd door het betreffende lid. Tevens moet een lid in het register opnemen welke familieleden actieve lobbyisten zijn. Ook is expliciet opgenomen dat deze regels ook gelden voor de medewerkers van de leden.⁴⁹ Naar aanleiding hiervan heeft GRECO geconcludeerd dat de aanbeveling volledig is geïmplementeerd.

Voor het handhaven van gedragsregels kent het VK feitelijk twee systemen. Ten eerste wordt opgemerkt dat leden van het parlement geen strafrechtelijke immuniteit genieten en dat bovendien een strafrechtelijke procedure wordt geprefereerd boven de interne disciplinerende procedure. Ten tweede kent het VK een systeem van onafhankelijke Parliamentary Commissioners for Standards. De onderzoeksbevoegdheid tot het doen van onderzoek naar een mogelijke schending van de Code of Conduct en daarmee samenhangende Guide is belegd bij de Parliamentary Commissioner for Standards⁵⁰. Deze Commissioner doet onderzoek naar het gedrag van leden uit eigener beweging of naar aanleiding van klachten. De Commissioner onderzoekt dan aan de hand van onder andere getuigenverklaringen en ander bewijs of er sprake is van een schending. In sommige gevallen, kleine schendingen, wordt de zaak direct door de Commissioner zelf afgedaan bijvoorbeeld als blijkt dat het betrokken lid iets niet wist en excuses heeft gemaakt. In andere gevallen wordt het onderzoek, inclusief de conclusie dat er een schending heeft plaatsgevonden, doorgeleid naar de Committee on Standards and Privileges. Deze commissie bekijkt het onderzoeksrapport en trekt haar conclusies in een eigen rapport. Beide rapporten worden op hetzelfde moment openbaar gemaakt. In het rapport van de commissie kan dan ook zijn opgenomen welke sancties dienen te worden opgelegd. Het House of Commons heeft de mogelijkheid om de volgende sancties op te leggen: (officiële) reprimande (waaronder tevens kan vallen het verplicht

---

⁴⁷ In deze Code of Conduct wordt verwezen naar de zogenaamde Nolan-principes, daterend uit 1996, maar er wordt ook nog steeds verwezen naar de resolutie uit 1695.

⁴⁸ Voor deze notitie wordt over de Code of Conduct en de Guide to the rules alleen deze basale informatie gegeven. De focus ligt op de punten die voor Nederland openstaan.

⁴⁹ In het VK zijn leden verantwoordelijk voor het inhuren van medewerkers, niet de fractie.

⁵⁰ Deze Commissioner is een onafhankelijke functionaris, die alleen onderzoek doet. Deze kan geen sancties opleggen. De Commissioner wordt voor een termijn van vijf jaren bij resolutie aangewezen door het House of Commons.

tijdens de plenaire vergadering excuses maken), schorsing van het lid zonder behoud van schadeloosstelling of het wegsturen van leden. Tevens kan teveel betaald geld worden teruggevorderd. Voor het opleggen van sancties⁵¹ dient er instemming van het House of Commons te zijn. Over het algemeen wordt voor het nemen van disciplinaire acties jegens een lid een resolutie aangenomen door het House of Commons.

Over de onderzoeken van de Commissioner wordt voorts opgemerkt dat de bevindingen altijd openbaar worden, ook als het slechts een kleine schending betreft die door de Commissioner is afgedaan.⁵² Alle documentatie hierover, inclusief bewijsvoering, is te vinden op de website van het Britse parlement.

GRECO merkt in de nalevingrapporten op dat de aanbeveling om het sanctieregime nader te beschouwen op onder andere effectiviteit, is uitgevoerd. Er heeft door een sub-commissie van de Committee on standards een evaluatie plaatsgevonden van het bestaande regime. Uit die evaluatie bleek dat het sanctieregime voldoende en effectief was. Ook werd het voorstel gedaan om de samenstelling van de commissie te veranderen in die zin dat naast zeven leden ook zeven personen die niet lid waren van het parlement (zogenaamde *lay members*) onderdeel werden van de commissie. Dit is vervolgens door het House of Commons ingevoerd. Volgens GRECO draagt dit bij aan de onafhankelijkheid van de betreffende commissie. Tevens wijst GRECO op de nieuwe disciplinaire sanctie van het starten van een zogenaamde *recall petition*.⁵³

GRECO heeft in het tweede nalevingsrapport geconcludeerd dat alle aanbevelingen zijn geïmplementeerd en heeft de evaluatieronde voor het VK afgesloten.

5.2.2 Overige bronnen

De Britse politiek wordt geplaagd door veel schandalen, waaronder meerdere integriteitsschendingen als het verkeerd of onrechtmatig declareren van kosten, niet opgeven van financiële belangen of beïnvloeding door lobbyisten door middel van betaling.⁵⁴ In veel gevallen heeft de betrokken politicus direct ontslag genomen of is het aangekomen op een onderzoek en sanctie door respectievelijk de Commissioner en het House of Commons.

3. Zweden

---

⁵¹ De mogelijkheid om leden weg te sturen is sinds 1922 slechts drie keer gebruikt.

⁵² <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/complaints-and-investigations/allegations-the-commissioner-has-rectified/>

⁵³ Indien een lid een ernstige schending heeft begaan, kan het House of Commons een petitie starten, de facto om het lidmaatschap af te nemen. De kiezers zijn degenen die hierbij het mandaat daadwerkelijk kunnen afnemen. Indien de kiezers instemmen met het verlies van lidmaatschap, vindt er voor deze zetel een nieuwe verkiezing plaats in dat district (by-election).

⁵⁴ Zie voor een (niet complete) lijst ook https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_scandals_in_the_United_Kingdom

GRECO heeft de evaluatie voor Zweden op 12 november 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 29 januari 2016 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor Zweden de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 24 oktober 2017. Zweden heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

3.1 Evaluatie GRECO

Voor het evaluatierapport van GRECO beschikte de Riksdag⁵⁵ niet over een gedragscode. Wel bestonden er enige verboden nevenfuncties en nevenactiviteiten. Naar aanleiding van het GRECO rapport heeft de Riksdag een speciale werkgroep aan het werk gezet, bestaande uit de eerste ondervoorzitter en een lid van elke fractie. Deze werkgroep heeft een gedragscode opgesteld met bijbehorende gids met gedetailleerde richtlijnen, die inmiddels is aangenomen door de Riksdag.⁵⁶ In de gedragscode zijn alle aanbevelingen van GRECO grotendeels meegenomen. In de evaluatie die leidde tot de aanbevelingen omtrent de gedragscode was ook aandacht gevraagd voor de omgang met lobbyisten. Hierop wordt niet meer specifiek ingegaan. De gedragsregels zijn alleen in het Zweeds beschikbaar, waardoor een goed begrip van de regels moeilijk is. Wel is duidelijk dat in de regels is vastgelegd dat leden giften en belangen moeten melden en dat in de bijbehorende richtlijnen ook staat hoe ze moeten omgaan met giften en gunsten en met aangeboden steekpenningen.

Ook is een systeem van toezicht geïmplementeerd met de betreffende gedragsregels. De Voorzitter, de ondervoorzitters en de fractievoorzitters hebben de taak om naleving van de gedragsregels te bewaken. GRECO heeft geoordeeld dat hiermee een licht systeem van toezicht was ingesteld. GRECO geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar een aparte commissie die het toezicht houdt, gezien de duidelijke politieke invloed in het systeem. Bovendien bevatten de gedragsregels geen duidelijke sancties. Hoewel GRECO vaststelt dat hiermee deze aanbeveling slechts ten dele is geïmplementeerd, wordt de evaluatieronde voor Zweden daarmee afgesloten.

3.2 Overige bronnen

Aangezien de gedragsregels pas sinds 1 januari 2017 in werking zijn, is het lastig om nu al de werking ervan en het toezichtstelsel te beoordelen. Er is nog weinig informatie over beschikbaar. Uit overige bronnen wordt duidelijk dat leden van de Riksdag kunnen worden vervolgd voor bepaalde integriteitsschendingen. Zo is in 2014 een lid vervolgd voor belangenverstremming die hij niet had gemeld.⁵⁷

---

⁵⁵ Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat Zweden een unicameraal parlement is.

⁵⁶ <http://www.riksdagen.se/globalassets/01.-aktuellt/201617/en-uppforandekod-for-ledamoterna.pdf>

⁵⁷ <https://www.svd.se/par-asling-i-blasvader>

4. Verenigde Staten

GRECO heeft de evaluatie van de Verenigde Staten op 17 januari 2017 openbaar gemaakt. Er is nog geen nalevingsrapport gepubliceerd. De VS hebben aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

4.1 Evaluatie GRECO

De VS worden door GRECO geroemd om hun erkenning van, en omgang met, het gevaar van corruptie. De VS hebben al jarenlang gedragsregels en een bijbehorend toezicht- en handhavingssysteem. Aangezien lobbyorganisaties een grote rol spelen in het Amerikaanse parlement, zijn van oudsher dan ook gedetailleerde regels opgesteld omtrent het gedrag van leden in omgang met lobbyisten. Zo mogen leden nooit een geschenk aannemen van een lobbyist, mag een lobbyist geen reis organiseren voor een lid die wordt betaald door een externe, mag een lobbyist een lid niet vergezellen op een reis die wordt betaald door een externe en mogen de medewerkers van een lid waarvan de partner lobbyist is, geen lobby-contacten hebben met die bewuste partner.

De VS kennen voorts een Lobbying Disclosure Act, waarmee wordt geregeld dat alle lobbyisten zich moeten registreren. Ook moeten lobbyisten elk kwartaal een rapport indienen waarin is opgenomen welke lobbyactiviteiten zij hebben ondernomen. Hoewel dit op papier transparant is, blijkt uit de praktijk dat leden van het parlement veelvuldig worden belobbyd en dat hierbij ook vaak een kant en klare tekst voor een wetsvoorstel wordt aangeleverd.⁵⁸

GRECO merkt hier op dat leden bij de indiening van een wetsvoorstel niet zijn verplicht om informatie te verschaffen over de totstandkoming ervan. Dus ook niet over de invloed van lobbyisten of welke lobbyisten betrokken waren. Het parlement vertrouwt hierbij geheel op de informatie die lobbyisten onder de eerdergenoemde Lobbying Disclosure Act moeten openbaren. GRECO beveelt hier aan om de transparantie over de totstandkoming van nieuwe wetten te vergroten op dit punt, mede omdat hiermee meer van het gedrag van het betrokken lid ten opzichte van lobbyisten naar voren komt.⁵⁹ Daarnaast wijst GRECO op het fenomeen van de "revolving doors", inhoudende dat leden zich na hun lidmaatschap laten registreren als lobbyisten en vervolgens lobbyactiviteiten ontplooiën. Gezien het feit dat de lobbysector zo'n grote rol speelt in de politieke omgeving zijn volgens GRECO een zogenaamde afkoelingsperiode (een bepaalde tijd waarin een lid geen lobbyactiviteiten mag ontplooiën) en een strikt toegangsbeleid voor deze oud-leden belangrijk.

---

⁵⁸ Er worden jaarlijks duizenden wetsvoorstellen, groot en klein, ingediend. De wetgevende macht ligt namelijk bij het parlement.

⁵⁹ Conform de uitgangspunten van de vierde evaluatieronde, ligt de focus op het gedrag van de leden zelf en dient het U.S. Congress hierop actie te ondernemen.

Over toezicht en handhaving wordt allereerst opgemerkt dat leden van het U.S. Congress geen immuniteit hebben en gewoon in een strafrechtelijke of privaatrechtelijke procedure kunnen worden betrokken. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de Amerikaanse Grondwet wordt uitgesloten dat leden in rechte worden aangesproken op hun activiteiten in het parlement, hetgeen een individueel recht is. Dit betekent in de praktijk dat een lid mag bepalen of hij bijvoorbeeld bepaalde documenten vrijgeeft in geval van een strafrechtelijke procedure. Ondanks dit recht uit de Grondwet, kan tegen een lid altijd een disciplinaire procedure worden gestart die kan leiden tot sancties. De uitvoering van een dergelijke procedure, inclusief onderzoek en sanctieoplegging, ligt in handen van een Ethics Committee. Deze commissie bestaat uit een gelijk aantal leden van de meerderheid en minderheid.⁶⁰ De commissie wordt ondersteund door een ambtelijke, politiek neutrale staf, waarvan het merendeel bestaat uit advocaten. Een Ethics Committee heeft voorts volledige onderzoeksbevoegdheden - zo mogen zij vorderingen uitdoen en verhoren afnemen. Een onderzoek kan starten doordat een lid een klacht indient, een klacht wordt ingediend door een externe met ondersteuning van een lid, uit eigener beweging, als een lid wordt veroordeeld voor een misdrijf, het House of Representatives een resolutie aanneemt die een onderzoek autoriseert dan wel opdraagt of als het Office of Congressional Ethics een door hen uitgevoerd onderzoek doorstuurt.

Voor het schenden van de gedragsregels, waar ook onder valt het opzettelijk niet opgeven van geschenken, belangen of neveninkomsten, kunnen verregaande sancties worden opgelegd. Een Ethics commissie kan in lichte gevallen een berisping geven, hetgeen niet als een disciplinaire maatregel wordt gezien. Er kunnen echter door het House of Representatives op voorstel van de Ethics Committee de volgende sancties worden opgelegd: een officiële afkeuring van het gedrag van het betreffende lid, een boete, het afnemen of beperken van bepaalde rechten in het Huis en zelfs het afnemen van het lidmaatschap.⁶¹

Gezien de kritiek op dit systeem - zowel vanuit de politiek als vanuit derden - die zich met name richt op de onafhankelijkheid van de Ethics Committee, heeft GRECO aanbevolen om maatregelen te overwegen die de effectiviteit van het systeem van toezicht en handhaving verbeteren.

4.2 Overige bronnen

---

⁶⁰ Er bestaat ook een Office of Congressional Ethics, een onafhankelijk instituut dat in leven is geroepen na meerdere corruptieschandalen waarin het optreden van de Ethics Committee achterbleef naar oordeel van bepaalde leden. Deze OCE wordt meer gezien als een instantie die vooronderzoek kan doen voor de Ethics Committee.

⁶¹ De bevoegdheid voor beide Kamers van het U.S. Congress om het lidmaatschap af te nemen is geregeld in de Amerikaanse Grondwet. Dit gebeurt echter zelden. Het komt aan de andere kant vaak voor dat leden hun lidmaatschap opzeggen vanwege een lopende onderzoek van de Ethics Committee.

Ook het Amerikaanse parlement kent vele schandalen, waaronder integriteitsschendingen.⁶² Zo is recent een lid veroordeeld vanwege handelen met voorkennis, waarbij hij de kennis had opgedaan in het kader van zijn parlementaire werk.⁶³ Ondanks dergelijke veroordelingen, is er evenwel veel kritiek op de werking van de Ethics Committee, zowel binnen als buiten het House of Representatives. Er wordt door meerdere bronnen gesteld dat de Ethics Committee te politiek is en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Dit ondanks het feit dat deze commissie bestaat uit een politiek uitgebalanceerde groep. Uit onderzoek blijkt overigens ook dat het vertrouwen van burgers in het U.S. Congress afneemt.⁶⁴

5. Europees Parlement

5.1 Gedragsregels en systeem

Het Europees Parlement beschikt over een gedragscode met bijbehorende uitvoeringsvoorschriften. Onder de gedragscode vallen niet alleen regels omtrent het aannemen en melden van giften of het melden van belangen, maar ook regels omtrent oud-leden en lobbyactiviteiten. Ook bijvoorbeeld het op uitnodiging van een derde aanwezig zijn bij een door die derde georganiseerd evenement is gereguleerd.

Het EP beschikt ook over een systeem van toezicht en handhaving. De Voorzitter, belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode, kan het raadgevende comité voor het gedrag van leden, verzoeken om vermeende schendingen te onderzoeken. Indien deze een overtreding constateert wordt dit gemeld aan de Voorzitter met eventueel advies over de op te leggen sanctie. De Voorzitter besluit uiteindelijk over de op te leggen sanctie bij overtreding.

De sancties zijn neergelegd in artikel 166, leden 3 tot en met 5, van het Reglement van Orde van het EP en bestaan uit:

- (a) *een berisping;*
- (b) *het verlies van het recht op de verblijfsvergoeding voor een duur van twee tot dertig dagen;*
- (c) *onverminderd de uitoefening van het stemrecht ter plenaire vergadering, en in dit geval onder voorbehoud van strikte naleving van de gedragsregels, tijdelijke uitsluiting van deelname aan alle of een deel van de werkzaamheden van het Parlement gedurende een periode van twee tot dertig vergaderdagen van het Parlement of een van zijn organen, commissies of delegaties;*

---

⁶² Zie voor een lijst: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_federal_political_scandals_in_the_United_States

⁶³ <https://newrepublic.com/article/150557/congress-makes-corruption-easy>

⁶⁴ <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S2053-769720170000029002>

(d) een voor maximaal een jaar geldend verbod voor het lid om het Parlement te vertegenwoordigen in een interparlementaire delegatie, een interparlementaire conferentie of een interparlementair forum.

(e) in geval van een schending van de vertrouwelijkheid, een voor maximaal een jaar geldende beperking van het recht van toegang tot vertrouwelijke of gerubriceerde informatie.

De onder b) tot en met e), bedoelde maatregelen kunnen worden verdubbeld bij herhaling van de overtreding of wanneer het lid weigert te voldoen aan een overeenkomstig artikel 165, lid 3, genomen maatregel.

Voorts kan de Voorzitter de Conferentie van voorzitters voorstellen het lid te schorsen of uit het door hem beklede ambt of een of meer door hem beklede ambten te ontheffen overeenkomstig de in artikel 21 neergelegde procedure.⁶⁵

Een sanctie wordt door de Voorzitter gepubliceerd op de website van het EP, waar de melding van de opgelegde sanctie minstens een jaar zichtbaar blijft. Dit volgt uit regel 166 van het Reglement van Orde van het EP.

5.2 Overige bronnen

Hoewel dit niet direct uit de sanctiemogelijkheden blijkt, heeft de onder b) genoemde sanctie (i.c. verlies van verblijfsvergoeding) de facto het karakter van een boete. Zo moest in 2015 een lid dat, in strijd met de regels, voor een ander lid stemmen had uitgebracht, zijn verblijfsvergoeding voor vijf dagen inleveren wegens stemfraude. Dit kwam neer op een bedrag van € 1530.⁶⁶ Een van de meer in het oog springende kwesties was het "Cash-for-Laws" schandaal in 2011. Daarin werden verschillende leden van het EP door journalisten, die voorwendden dat zij lobbyisten waren, geld geboden voor bepaald stemgedrag. Daar het onderzoek naar mogelijke corruptie door de betrokken leden werd tegengewerkt door de toenmalige voorzitter van het EP, zijn geen van de leden gesanctioneerd.⁶⁷

---

⁶⁵ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20180731+RULE-166+DOC+XML+V0//NL&language=NL&navigationBar=YES>

⁶⁶ <https://nos.nl/artikel/2075858-pvv-europarlementarier-gestraft-voor-stemfraude.html>

⁶⁷ https://www.europa-nu.nl/id/vjykggfc2fro/gedragsregels_voor_europarlementariers#p3

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Voordracht benoeming externe vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen

Opgesteld door :

Stafdienst HR

---

1. Aard van de bespreking ¹

Ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting

Conform besluitvorming in het Presidium op 23 januari 2019 is ter versterking van de groep vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen een externe vertrouwenspersoon aangezocht. Na een gesprek met de Ondernemingsraad en de (interne) vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen wordt mw. [REDACTED] voor benoeming voorgedragen.

Mw. [REDACTED] heeft een ruime staat van dienst als in- en externe vertrouwenspersoon bij diverse organisaties, ook binnen de Rijksector. De voordracht van mw. [REDACTED] wordt door de Ondernemingsraad en de interne vertrouwenspersonen ondersteund.

Ter informatie is een overzicht bijgevoegd waarin aangegeven staat welke vertrouwenspersonen de Kamerorganisatie heeft.

Financiële consequenties

De inzet van mw. [REDACTED] wordt gefinancierd uit het ARBO budget van de Stafdienst HR.

3. Formulering te nemen besluit

Het Presidium besluit mw. [REDACTED] te benoemen als externe vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen.

4. Status besluit ²

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

C

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Organisatie vertrouwenspersonen Tweede Kamer

Overzicht van vigerend beleid

De Tweede Kamerorganisatie kent vertrouwenspersonen integriteit (VPI's) en vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen (VPOO's).

De juridische grondslag is voor beide typen vertrouwenspersonen verschillend, evenals de onderwerpen waarvoor men bij de vertrouwenspersonen terecht kan. De VPI's komen voort uit de Ambtenarenwet. De VPOO's kennen hun oorsprong in de Grondwet en Arbeidsomstandighedenwet.

Schematisch weergegeven:

	Integriteit	Ongewenste omgangsvormen	Parlementaire Integriteit
Grondslag	Ambtenarenwet	De Grondwet, Arbeidsomstandighedenwet (artikel 3.2)	
Nadere uitwerking	Gedragcode Integriteit (en ARGS/ARAR)	Beleid ongewenste omgangsvormen	
Vastgesteld door	[REDACTED]	Het Presidium	Het Presidium
Reikwijdte	Ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer	Kamerleden, fracties en ambtenaren werkzaam bij de Tweede Kamer	Kamerleden
Onderwerpen	- schending van wettelijke voorschriften en beleidsregels - gevaarlijk handelen voor de gezondheid, veiligheid of het milieu - risico's voor het goed functioneren van de Tweede Kamer - imagoschade	- (seksuele) intimidatie - agressie en geweld - stalken - pesten, treiteren - discriminatie	
Vertrouwenspersonen	[REDACTED]	[REDACTED]	2015-2018: was mw Sorgdrager. Voordracht periode 2019 e.v. in Presidium

--	--	--	--

Zoals uit het schema blijkt, zijn medewerkers van fracties en Kamerleden niet gebonden aan de gedragscode integriteit. De ambtenarenwet ziet immers niet op Kamerleden of medewerkers van de fracties.. Deze wet bindt slechts de ambtelijke organisatie. In 2015 is een mogelijkheid gecreëerd voor Kamerleden om ingeval van integriteitsvraagstukken ook een beroep te kunnen doen op een vertrouwenspersoon, te weten: Mw. W. Sorgdrager.

De grondslag van het beleid voor ongewenste omgangsvormen uit de Grondwet en de Arbeidsomstandighedenwet bindt alle werkgevers in Nederland. Hierdoor strekt de reikwijdte zich uit over alle geledingen van de Kamerbewoners.

Voordracht externe VPOO

Indien het Presidium instemt met de voordracht van mw. [REDACTED] wordt het team VPOO's uitgebreid met een externe VPOO. Het toevoegen van een externe VPOO is een van de verbeterpunten die zijn afgesproken in de notitie 'Actualisering organisatie vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen' en is erop gericht nog een extra keuzemogelijkheid te bieden om ongewenste omgangsvormen bespreekbaar te maken. Melders van misstanden op het gebied van ongewenste omgangsvormen zijn vrij in hun keuze om een van de VPOO's te benaderen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Integriteit Kamerleden / motie-Van der Molen c.s. (Kamerstuk 35 166, nr. 20)

Opgesteld door :

Voorzitter

1. Aard van de bespreking

Ter besluitvorming.

2. Aanleiding

De werkgroep-Van Oosten heeft in november 2018 vier aanbevelingen gedaan omtrent de versterking van het integriteitsbeleid van de Kamer. De eerste drie aanbevelingen zijn door het Presidium overgenomen. Met de motie-Van der Molen c.s., die naar aanleiding van het debat over de Raming met algemene stemmen is aangenomen, werd het Presidium gevraagd vóór 1 december 2019 ook de laatste aanbeveling van de werkgroep-Van Oosten uit te werken en een voorstel te doen voor versterking van toezicht en handhaving van de integriteitsregels.¹

In haar procedurevergadering van 19 december jl. heeft de commissie Binnenlandse Zaken besloten het Presidium te vragen de Kamer te informeren over de uitvoering van deze motie.²

Gedragscode en benoeming onafhankelijk adviseur integriteit (=reeds door Presidium besloten)

Ter uitwerking is op 28 november 2019 een voorstel aan de Kamer voorgelegd voor een gedragscode voor leden van de Tweede Kamer.³ Deze gedragscode betreft de tekst van de leidraad die de werkgroep-Van Oosten had opgesteld, voorzien van enkele verduidelijkingen. De gedragscode vormt een beknopte samenvatting van de geldende integriteitsregels, bedoeld om de kenbaarheid en praktische bruikbaarheid te verhogen. De Kamer moet deze gedragscode nog vaststellen.

Ter verdere uitwerking heeft het Presidium per 1 januari 2020 een onafhankelijk adviseur integriteit benoemd.⁴ De adviseur, mevrouw Biesheuvel-Vermeijden, kan Kamerleden op verzoek vertrouwelijk adviseren over de uitleg van de integriteitsregels in hun eigen functioneren als Kamerlid. Het kan bijvoorbeeld gaan om dilemma's rondom nevenfuncties, belangen of geschenken. Kamerleden kunnen een schriftelijk advies van de adviseur desgewenst openbaar maken. De adviseursfunctie vormt een versterkte voortzetting van het model van de vertrouwenspersoon integriteit.

Uitwerking motie-Van der Molen c.s.: voorstel college van onderzoek integriteit (=in afwachting van besluitvorming door Presidium)

In de Presidiumvergaderingen van 27 november 2019 en 18 december 2019 is ter uitwerking van de motie-Van der Molen c.s. tweemaal het voorstel besproken voor een onafhankelijk college van onderzoek, dat klachten over de naleving van de gedragscode voor Kamerleden kan onderzoeken.⁵

¹ Kamerstuk 35 166, nr. 20.

² Brief van de griffier van de commissie Binnenlandse Zaken van 9 januari 2020 (zie bijlage).

³ Kamerstuk 35 351, nr. 1.

⁴ Brief van het Presidium inzake benoeming onafhankelijk adviseur integriteit d.d. 28 november 2019.

⁵ Zie de Presidiumnotities 2019-366 (27 november 2019) en 2019-389 (18 december 2019).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Bij de uitwerking van dit voorstel zijn diverse deskundigen, onder meer op constitutioneel terrein, geraadpleegd. Het voorstel bevat diverse waarborgen voor een zorgvuldige behandeling.

De adviseur en het voorgestelde college van onderzoek zijn complementair aan elkaar: de adviseur denkt *vooraf* met Kamerleden in vertrouwelijkheid mee over integriteitsvragen, het college van onderzoek kan *achteraf* beoordelen of de integriteitsregels in een concreet geval juist zijn toegepast.

3. Voorliggende opties

In de bijlagen is het op 18 december jl. geagendeerde voorstel opgenomen. Naar aanleiding van de gedachtewisselingen in het Presidium wordt hieronder een aantal verdere opties voorgelegd. Het Presidium wordt verzocht hierover een besluit te nemen.⁶

A. Hoger beroep/mogelijkheid nadere zienswijze toevoegen

Op verzoek van een aantal leden van het Presidium zijn reeds twee opties voor een beroepsmogelijkheid uitgewerkt en in de Presidiumvergadering van 18 december jl. besproken.

Alternatief 1: Het instellen van een tijdelijk college van beroep voor een nadere toetsing

Nadat het College van onderzoek tot een rapportage is gekomen, kan het betreffende Kamerlid binnen twee weken een vervolgpprocedure opstarten. In dat geval wordt een tijdelijk college van beroep ingesteld door de Kamer; de leden worden voorgedragen door het Presidium. Het tijdelijk college toetst op basis van de rapportage en andere relevante feiten of omstandigheden of het College van onderzoek in redelijkheid tot haar oordeel kon komen. Het Kamerlid wordt opnieuw gehoord en kan een nadere zienswijze indienen.

Alternatief 2: Het Kamerlid kan een nadere zienswijze indienen

Een andere, lichtere mogelijkheid is dat het Kamerlid een aanvullende zienswijze naar aanleiding van een rapportage van het College van onderzoek kan indienen bij het Presidium. De zienswijze wordt in beginsel openbaar gemaakt, maar kan ook (deels) vertrouwelijk aan de leden ter inzage worden gelegd. Dit biedt het Kamerlid een mogelijkheid om eventuele bedenkingen of aanvullingen, die nog niet in de rapportage waren verwerkt, kenbaar te maken.

Vraag: wenst het Presidium een van deze voorzieningen toe te voegen? Zo ja, welk alternatief heeft de voorkeur?

B. Sanctiestelsel schrappen of uitstellen, eerst ervaring opdoen

Het voorstel bevat mogelijkheden voor sancties wanneer het college een overtreding van de gedragscode vaststelt. Het gaat om een aanwijzing, berisping of schorsing. Het college van onderzoek kan – optioneel - een sanctie aanbevelen. De Kamer beslist over de oplegging van een sanctie.

Overwogen kan worden om het sanctiestelsel te schrappen uit het voorstel. Het college van onderzoek kan wel aanbevelingen doen aan het Kamerlid over de naleving van de gedragscode. Op deze manier kan eerst enige jaren ervaring worden opgedaan met deze nieuwe vorm van toezicht. Met de rapportages van het college van onderzoek en de eventuele aanbevelingen wordt de naleving van de gedragscode in de praktijk eveneens bevorderd. Daarmee wordt aangesloten bij het model dat de Eerste Kamer hanteert: de Huishoudelijke Commissie, die sinds medio 2019

⁶ De toelichting zal daarnaast op enkele punten worden verduidelijkt. Zo wordt benadrukt dat het college alleen nader onderzoek doet als een klacht naar haar oordeel substantieel genoeg is. Ook zal worden verduidelijkt dat de regeling geen terugwerkende kracht heeft en dus alleen van toepassing is op gedragingen die na de inwerkingtreding van de regeling plaatsvinden.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

toezicht houdt op naleving van de gedragscode van de Eerste Kamer, kan ook alleen aanbevelingen doen.

Dit betekent dat de Kamer zich in individuele zaken niet meer hoeft uit te spreken over een eventuele sanctie. Desgewenst kan de Kamer na enkele jaren, op basis van een evaluatie van het stelsel, besluiten de regeling alsnog aan te vullen met een sanctiestelsel.

En andere modaliteit is om het sanctiestelsel wel op te nemen, maar de inwerkingtreding daarvan uit te stellen tot na een evaluatie van het nieuwe toezichtmodel. Dat zou bijvoorbeeld na vier jaar kunnen plaatsvinden.

Vraag: wenst het Presidium de sancties in het voorstel te schrappen? Of de inwerkingtreding van dat deel van het voorstel uit te stellen tot na een evaluatie (bijvoorbeeld na vier jaar)?

4. Formulering te nemen besluit

- Het Presidium besluit een voorstel voor een regeling inzake toezicht integriteit ter besluitvorming aan de Kamer voor te leggen.
- Het Presidium verzoekt de commissie voor Binnenlandse Zaken de behandeling van het voorstel op zich te nemen, in samenhang met het reeds aan de Kamer gezonden voorstel voor een Gedragscode Leden Tweede Kamer der Staten-Generaal.

5. Status besluit ⁷

C

7

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

BIJLAGE 1

Brief van het Presidium ter aanbieding van een voorstel voor een regeling toezicht en handhaving integriteit

N.B. Het betreft de aanbiedingsbrief zoals eerder voorgelegd. Afhankelijk van de gekozen opties (zie oplegnotitie) wordt de brief zo nodig aangepast.

Hierbij bieden wij u een voorstel voor een regeling inzake toezicht en handhaving integriteit aan. Het voorstel bouwt voort op de vierde aanbeveling van de werkgroep Integriteit Leden van de Tweede Kamer, die in november 2018 rapport uitbracht aan het Presidium.⁸ Met de motie-Van der Molen c.s.,⁹ die met algemene stemmen is aangenomen, werd het Presidium verzocht een voorstel aan de Kamer voor te leggen en daarin maatregelen voor toezicht en handhaving nader uit te werken. Daarnaast heeft de Staatscommissie parlementair stelsel in haar rapport een paragraaf gewijd aan de registratie van geschenken, nevenfuncties en andere belangen, en het belang van adequaat toezicht daarop.¹⁰

Duidelijk is dat de Kamer als instituut op dit punt stappen moet maken. In de samenleving wordt kritischer gekeken naar het optreden van Kamerleden. Zij komen daardoor vaker, al dan niet terecht, in opspraak. Daarbij komt dat Kamerleden een publiek ambt vervullen, waaraan rechten en plichten verbonden zijn. Integriteitsschendingen kunnen het gezag en de waardigheid van het parlement schaden. Het versterken van het systeem van toezicht en handhaving door de Kamer is daarom van belang. Tegelijkertijd kan Kamerleden hiermee ook een adequate en zorgvuldige behandeling worden geboden in het geval zij te maken krijgen met integriteitstekwesties. Ook in andere gevestigde parlementen is dit het geval.

Bij de uitwerking zijn deskundigen geraadpleegd en is gekeken naar voorbeelden uit andere parlementen. Daarnaast is het staatsrechtelijke kader in kaart gebracht waarbinnen het toezicht op de integriteit van Kamerleden moet worden geplaatst, teneinde de grondwettelijke positie van Kamerleden te waarborgen.

In de voorgestelde regeling kan bij klachten over de naleving van de gedragscode, die afzonderlijk aan de Kamer ter vaststelling is voorgelegd,¹¹ een onafhankelijk onderzoek worden gedaan door een college van onderzoek integriteit. Daarnaast verbetert de regeling de mogelijkheden voor sanctionering door de Kamer, indien een onderzoek daartoe aanleiding geeft. Ten slotte biedt de regeling voorzieningen om de mogelijke samenloop van de klachtbehandeling door het college en de vertrouwelijke advisering door de onafhankelijk adviseur integriteit zorgvuldig te regelen.

Het Presidium legt bijgaand voorstel ter besluitvorming voor aan de Kamer en verzoekt de commissie voor Binnenlandse Zaken het voorstel, in samenhang met het hierboven genoemde voorstel voor een Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in behandeling te nemen.

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
K. Arib

⁸ Kamerstuk 35 166, nr. 5.

⁹ Kamerstuk 35 166, nr. 20.

¹⁰ Eindrapport Staatscommissie parlementair stelsel, Lage drempels, hoge dijken, 2018, par. 7.17.

¹¹ Kamerstuk 35351, nr. 1.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

BIJLAGE 2

Voorstel Regeling toezicht en handhaving integriteit

N.B. Het betreft het voorstel zoals eerder voorgelegd. Afhankelijk van de gekozen opties (zie oplegnotitie) wordt de brief zo nodig aangepast.

Hoofdstuk 1. Algemeen

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. *Adviseur*: de onafhankelijke adviseur integriteit;
- b. *College*: het college van onderzoek integriteit.
- c. *Gedragscode*: de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Hoofdstuk 2. Het College

Artikel 2 Samenstelling en benoeming

1. Het College bestaat uit een voorzitter en twee leden. Zij worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium voor de duur van ten hoogste zes jaar. De Kamer besluit zonder beraadslaging. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. Het College is onafhankelijk.
3. De leden van het College ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van hun taken.

Artikel 3 Taak

Het College heeft tot taak klachten aangaande overtreding van de Gedragscode door Kamerleden te behandelen.

Artikel 4 Jaarverslag

1. Het College zendt jaarlijks in februari aan het Presidium zijn jaarverslag over het voorgaande jaar.
2. Het College kan in zijn jaarverslag aanbevelingen doen die strekken tot een wijziging van de gedragscode of een verduidelijking geven van de gedragscode.
3. Het Presidium maakt het jaarverslag openbaar.

Artikel 5 Archief

Het College draagt elke zes jaar de documenten die op zijn verzoek zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor leden van het College.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Hoofdstuk 3. Klachtprocedure

Artikel 6 Klachten

1. Een ieder kan een klacht aangaande overtreding van de Gedragscode aanbrengen.
2. Een klacht wordt schriftelijk aangebracht en bevat ten minste de naam en het postadres van de klager, de naam van het Kamerlid op wie de klacht ziet en de feiten die tot het doen van de klacht hebben geleid.
3. Het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer het deze kennelijk ongegrond acht, wanneer niet is voldaan aan de vereisten, bedoeld in het tweede lid, of wanneer eenzelfde klacht door verschillende klagers is gedaan. De klager wordt hierover geïnformeerd.
4. Een klacht die ziet op een mogelijke overtreding waarbij in het Reglement van Orde op andere wijze in het toezicht is voorzien, wordt niet in behandeling genomen door het College.
5. Een klacht die ziet op een mogelijk strafbaar feit, niet zijnde een ambtsmisdrijf, wordt niet in behandeling genomen door het College. Na overleg met de klager kan de klacht worden doorgezonden aan het openbaar ministerie.

Artikel 7 Klachtafhandeling

1. Het College informeert een Kamerlid wanneer een klacht over hem in behandeling wordt genomen.
2. Het College verzoekt het Kamerlid om informatie. Het Kamerlid verleent medewerking aan dat verzoek.
3. Het College kan na het beoordelen van de ontvangen informatie en andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten dat de klacht niet nader onderzocht wordt. Het Kamerlid en de klager worden hierover geïnformeerd. Het College kan hierbij een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Artikel 8 Onderzoek naar klacht

1. Het College kan na ontvangst van de informatie, bedoeld in artikel 7, tweede lid, en na het beoordelen van andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht.
2. Indien de klacht een kwestie betreft waarover de Adviseur eerder advies aan het betrokken Kamerlid heeft uitgebracht en dit advies is opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek.
3. Indien het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over dezelfde kwestie geen advies meer uit.
4. Het Kamerlid verleent de medewerking die door het College in het kader van zijn onderzoek wordt verlangd.
5. Het College stelt een conceptrapportage op van zijn bevindingen en stelt het Kamerlid in de gelegenheid om binnen vier weken te worden gehoord. De zienswijze van het Kamerlid wordt verwerkt in de rapportage. In de rapportage kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid.
6. Indien het College een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan in de rapportage een aanbeveling voor een sanctie worden gedaan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 9 Rapportage

1. Het College zendt de rapportage aan het Presidium en aan het Kamerlid die het betreft. Het College kan bij de toezending bepalen dat delen ervan vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen.

2. Het Presidium maakt de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar, voor zover het College heeft bepaald dat deze openbaar kan worden.

Hoofdstuk 4. Sanctionering

Artikel 10 Mogelijke sancties

De volgende sancties kunnen worden opgelegd bij overtreding van de gedragscode:

- a. een aanwijzing, waaronder wordt begrepen een maatregel die een Kamerlid verplicht tot herstel van een overtreding van de Gedragscode;
- b. een berisping, waaronder wordt begrepen een openbare brief van het Presidium gericht aan een Kamerlid waarin de handeling die tot een overtreding heeft geleid, wordt afgekeurd;
- c. een schorsing, waaronder wordt begrepen het uitsluiten van een Kamerlid voor de duur van ten hoogste een maand van het deelnemen aan plenaire vergaderingen, behoudens stemmingen, aan commissievergaderingen of aan andere activiteiten die door of namens de Kamer worden gehouden.

Artikel 11 Voorstel voor sanctionering door de Kamer

Indien een rapportage als bedoeld in artikel 9 een overtreding van de gedragscode vaststelt waarbij een sanctie als bedoeld in artikel 10 wordt aanbevolen, zendt het Presidium tegelijkertijd met de openbaarmaking van de rapportage een brief aan de Kamer met een voorstel tot het opleggen van de door het College aanbevolen sanctie.

Artikel 12 Besluit Kamer

De Kamer besluit zonder beraadslaging over het voorstel van het Presidium, bedoeld in artikel 11. Indien de Kamer besluit tot het opleggen van een sanctie, wordt deze de dag na het Kamerbesluit ten uitvoer gelegd.

Artikel 13 Geen beroep

Van de beslissingen ingevolge deze regeling is beroep op de Kamer niet toegelaten.

Artikel 14 Herziening

Het Presidium kan voorstellen aan de Kamer doen voor herziening van de Gedragscode en de toelichting daarop. De Presidium kan tevens voorstellen doen voor herziening van deze regeling. Het Presidium betreft daarbij de jaarverslagen van de Adviseur en het College.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Toelichting

Algemeen deel

In voorgestelde toezichts- en handhavingstelsel wordt het behandelen van klachten inzake overtreding van de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal opgedragen aan een onafhankelijk college van onderzoek integriteit.

Het College verricht onderzoek op basis van klachten over zittende Kamerleden. Iedereen kan een klacht indienen. Indien het College oordeelt dat de gedragscode in een concrete situatie is overtreden, kunnen drie soorten sancties worden voorgesteld aan de Kamer: een aanwijzing, een berisping of een schorsing. De Kamer beslist, op voorstel van het Presidium, over het opleggen van de sanctie. Indien naar aanleiding van een klachtonderzoek geen overtreding wordt vastgesteld, of wanneer een sanctie niet opportuun wordt geacht, kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid. Klachten die kennelijk ongegrond worden geacht, die zien op overtredingen waarbij het Reglement van Orde een specifieke toezichtsregeling kent, of die betrekking hebben op een strafbaar feit worden niet in behandeling genomen.

De voorgestelde regeling bevat tevens voorzieningen om de mogelijke samenloop van advisering door de onafhankelijk adviseur integriteit en toezicht door het beoogde college zorgvuldig te regelen. Zo is opgenomen dat indien het Kamerlid het advies van de Adviseur opvolgt, een besluit tot een onderzoek naar dezelfde kwestie door het College een bijzondere motivering vergt. Aangezien de taak van de Adviseur is om Kamerleden vooraf te adviseren over de toepassing van de integriteitsregels, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over een kwestie geen advies meer uit zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Na vaststelling van de regeling door de Kamer kan worden overwogen om in het Reglement van Orde een uitdrukkelijke verwijzing naar de regeling op te nemen, zodat de samenhang kan worden geborgd.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Het college van onderzoek integriteit en de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden deze termen verkort gedefinieerd. Tevens wordt de onafhankelijke adviseur integriteit kort gedefinieerd.¹²

Artikel 2

Voor de klachtbehandeling is er een College van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium. De leden van het College zijn personen met gezag en deskundigheid. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en expertise van het College gewaarborgd. De onafhankelijkheid van het College is nadrukkelijk in de regeling opgenomen. Hieruit vloeit overigens voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het College. Hoewel de functie van collegelid onbezoldigd is, kunnen bij de benoeming van de collegeleden

---

¹² Zie over deze functie de brief van het Presidium van 28 november 2019 inzake de benoeming van de onafhankelijk adviseur integriteit.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

rechtspositionele afspraken gemaakt worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die zij ontvangen. Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat het collegelid wordt gevrijwaard van aansprakelijkheid.

Artikel 3

In dit artikel wordt de taak van het College beschreven.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van het College een jaarverslag. Daarin kunnen de verschenen rapportages, als bedoeld in artikel 9, uit het voorgaande jaar worden vermeld en kan ingegaan worden op de werkzaamheden die zijn verricht. Ook kunnen aanbevelingen worden gedaan omtrent de gedragscode. Mocht het college mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan het dit aangeven in het jaarverslag middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de rapportages en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien kan hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De rapportages en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen bevatten. Deze ontwikkeling zal derhalve over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat.

Artikel 5

In dit artikel wordt de archivering beschreven.

Artikel 6

Klachten kunnen door iedereen worden aangebracht bij het College. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het College behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is opgenomen dat het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het College besluiten dat de klacht niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het College de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het College besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of in grote aantallen binnenkomt.

In het vierde lid is opgenomen dat klachten over mogelijke overtredingen waarbij het Reglement van Orde reeds op andere wijze in het toezicht voorziet, niet in behandeling worden genomen. Daarbij kan worden gedacht worden aan klachten over de orde tijdens plenaire en commissievergaderingen. Hierop zijn de artikelen 58 tot en met 62 Reglement van Orde van toepassing.

In het vijfde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdrijven¹³, niet in behandeling kunnen worden genomen door het College. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het College kan evenwel met de klager in

---

¹³ Ambtsmisdrijven kennen een eigen procedure waar het Kamerleden betreft. Bij de toelichting op artikel 9 wordt hier nader op ingegaan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het College de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Artikel 7

Als het College besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het College is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel schriftelijk advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het College te verstrekken. Een vertrouwelijk advies wordt hiermee overigens niet openbaar; bestaande vertrouwelijkheid dient dan ook te worden gewaarborgd. Gezien het feit dat in dit stadium nog geen sprake is van onderzoek naar de klacht, zal het verzoek om informatie in de praktijk beknopt zijn.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek rechtvaardigt, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het College kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven.

Artikel 8

Het College kan besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht. De duur van een onderzoek wordt mede bepaald door de aard en complexiteit van de vermeende overtreding, maar verwacht mag worden dat een onderzoek binnen een redelijke termijn wordt afgerond.

Indien de klacht betrekking heeft op een kwestie waarover eerder advies is uitgebracht door de Adviseur en het Kamerlid heeft dat advies opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek. Hiertoe kan bijvoorbeeld aanleiding zijn wanneer er aanvullende feiten of omstandigheden bekend zijn geworden die tot een ander advies hadden geleid, of wanneer nader onderzoek om andere zwaarwegende redenen van belang wordt geacht. Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich tot de Adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd aan een nader onderzoek wordt onderworpen door het College indien daar op voorhand geen gewichtige redenen voor zijn. Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend. Het is aan het College om in voorkomende gevallen af te wegen of een onderzoek nodig is. Het College kan ten behoeve van het maken van die afweging indien nodig in contact treden met de Adviseur.

Zodra het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur over dezelfde kwestie geen advies meer uit. Op deze manier wordt voorkomen dat de werkzaamheden van de Adviseur en het College samenlopen. Aangezien de taak van de Adviseur is om Kamerleden vooraf te adviseren over de toepassing van de integriteitsregels, ligt het voor de hand dat de Adviseur de advisering richting het betreffende Kamerlid staakt zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het College en krijgt ook de gelegenheid te worden gehoord over de conceptrapportage. De zienswijze van het Kamerlid wordt in de rapportage verwerkt. Dit biedt het Kamerlid de waarborg dat alles wat relevant is naar voren kan worden gebracht in de betreffende kwestie.

In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt aan het College overgelaten.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 9

De rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport. Wel kan het College bepalen dat delen van de rapportage vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen. Zo kan het College bijvoorbeeld bepalen dat in verband met privacy bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen. Het Presidium kan vervolgens alleen die delen van het rapport openbaar maken die niet vertrouwelijk zijn. Indien het College een sanctie gepast acht, kan zij daartoe een aanbeveling doen in haar rapportage. Ook kan het College concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het College oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

In het geval dat het College het vermoeden heeft dat er sprake is van een ambtsmisdrijf, kan in beginsel in de rapportage geen overtreding van de gedragscode worden vastgesteld. Voor een ambtsmisdrijf kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het ligt in de lijn van verwachting dat het College dan in de rapportage geen vaststelling van een overtreding zal doen, maar aangeeft er een vermoeden van een ambtsmisdrijf is. In dat geval ligt het voor de hand dat wordt bevorderd dat de hiervoor bestemde procedure in werking wordt gesteld. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Artikel 10

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Een aanwijzing kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de registratieverplichtingen van het Reglement van Orde. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie, de schorsing, is immers de zwaarste vorm. Deze sanctie is nu alleen mogelijk in geval van schending van de geheimhouding of vertrouwelijkheid, zoals neergelegd in de artikelen 145 en 147 Reglement van Orde. In dit voorstel wordt de schorsing ook bij andere overtredingen van de gedragscode mogelijk. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven en in verhouding kan staan tot de aard en ernst van de overtreding. Hierbij kan worden gedacht aan een Kamerlid dat te registreren buitenlandse reizen herhaaldelijk niet heeft gemeld, wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie of van het lidmaatschap van een delegatie van de Kamer bij interparlementaire conferenties of andere internationale gremia. Ook in deze meer flexibele vorm blijft de schorsing uiteraard een zwaar middel, waartoe niet lichtvaardig moet worden besloten. Denkbaar is bijvoorbeeld dat een schorsing in beeld komt wanneer de overtreding van zeer ernstige aard is of wanneer een lid herhaaldelijk bepaalde overtredingen begaat, waarvoor eerder lichtere sancties zoals een berisping zijn opgelegd.

Er wordt verder op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. Het uitsluiten van deelname aan stemmingen zou onvereenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 11

Bij het openbaar maken van de rapportage, wat tevens kan worden gezien als het toezenden van de rapportage aan de Kamer voegt het Presidium ook een brief met daarin het voorstel voor een sanctie, indien het College een overtreding van de gedragscode heeft geconstateerd en deze sanctie heeft aanbevolen.

Op deze wijze wordt bevestigd dat een sanctie als bedoeld in artikel 10 alleen wordt opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het College. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het College gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden.

Artikel 12

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijke sanctieoplegging. Het besluiten zonder beraadslaging is ook nu al het geval bij een voorstel tot schorsing op grond van artikel 145 Reglement van Orde. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Artikel 13

Overeenkomstig artikel 62 Reglement van Orde, is geen beroep op de Kamer mogelijk ten aanzien van beslissingen die ingevolge deze regeling worden genomen.

Artikel 14

De Gedragscode is bedoeld als een levend document en is gebaseerd op de geldende integriteitsregels in de Kamer. Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verdere invulling krijgen, kan het daarom nodig zijn de Gedragscode aan te passen of de toelichting aan te vullen. Dat geldt ook voor het systeem van toezicht en handhaving zoals dat is neergelegd in deze regeling. Het Presidium kan daartoe van tijd tot tijd voorstellen voor herziening doen aan de Kamer. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en van het College.

Gelet op de vernieuwingen die met deze regeling worden voorgesteld, wordt aanbevolen om na zes jaar – of zoveel eerder als wenselijk - een algehele evaluatie van de werking en effectiviteit van de gedragscode en het stelsel van advisering, toezicht en handhaving uit te voeren. Tevens kunnen al eerder deelevaluaties plaatsvinden indien dit wenselijk wordt geacht.

4298

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Commissie BiZa

Aan het Presidium

Plaats en datum: Den Haag, 9 januari 2020
Betreft: Reactie Presidium op de gewijzigde motie van het lid Van der Molen c.s. (TK 35166 nr. 20)
Ons kenmerk: 2019Z25840/2020D00306

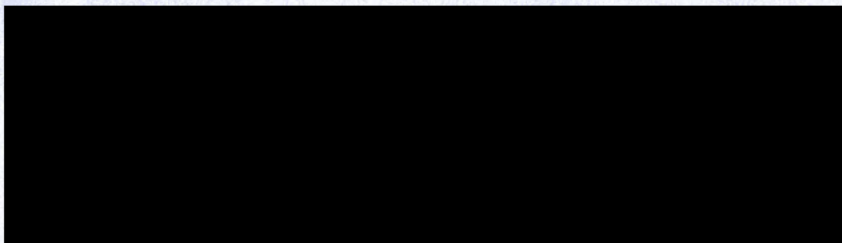
Geacht Presidium,

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft in haar vergadering van 19 december 2019 gesproken over de uitvoering van de gewijzigde motie van het lid Van der Molen c.s. (TK 35166 nr. 20), waarin de Kamer het verzoek aan het Presidium heeft uitgesproken de Kamer vóór 1 december 2019 een voorstel voor te leggen tot uitvoering van aanbeveling 4 uit het rapport van de Werkgroep Integriteit en daarin maatregelen voor toezicht en handhaving nader uit te werken.

De commissie heeft besloten, nu de in de motie genoemde reactietermijn is verstreken, u te vragen de Kamer te informeren over de uitvoering van genoemde motie.

De commissie ontvangt graag uw reactie op deze brief.

Hoogachtend,

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

T. 070-3182211
E. cie.biza@tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Integriteit Kamerleden / motie-Van der Molen c.s. (Kamerstuk 35 166, nr. 20)

Opgesteld door :

Voorzitter

---

1. Aard van de bespreking

Ter besluitvorming.

2. Aanleiding

De werkgroep-Van Oosten heeft in november 2018 vier aanbevelingen gedaan omtrent de versterking van het integriteitsbeleid van de Kamer. De eerste drie aanbevelingen zijn door het Presidium overgenomen. Met de motie-Van der Molen c.s., die naar aanleiding van het debat over de Raming met algemene stemmen is aangenomen, werd het Presidium gevraagd vóór 1 december 2019 ook de laatste aanbeveling van de werkgroep-Van Oosten uit te werken en een voorstel te doen voor versterking van toezicht en handhaving van de integriteitsregels.¹

Gedragscode en benoeming onafhankelijk adviseur integriteit (=reeds door Presidium besloten)

Ter uitwerking is op 28 november 2019 een voorstel aan de Kamer voorgelegd voor een gedragscode voor leden van de Tweede Kamer.² Deze gedragscode betreft de tekst van de leidraad die de werkgroep-Van Oosten had opgesteld, voorzien van enkele verduidelijkingen. De gedragscode vormt een beknopte samenvatting van de geldende integriteitsregels, bedoeld om de kenbaarheid en praktische bruikbaarheid te verhogen. De Kamer moet deze gedragscode nog vaststellen.

Ter verdere uitwerking heeft het Presidium per 1 januari 2020 een onafhankelijk adviseur integriteit benoemd.³ De adviseur, mevrouw Biesheuvel-Vermeijden, kan Kamerleden op verzoek vertrouwelijk adviseren over de uitleg van de integriteitsregels in hun eigen functioneren als Kamerlid. Het kan bijvoorbeeld gaan om dilemma's rondom nevenfuncties, belangen of geschenken. Kamerleden kunnen een schriftelijk advies van de adviseur desgewenst openbaar maken. De adviseursfunctie vormt een versterkte voortzetting van het model van de vertrouwenspersoon integriteit.

Uitwerking motie-Van der Molen c.s.: voorstel college van onderzoek integriteit (=in afwachting van besluitvorming door Presidium)

In de Presidiumvergaderingen van 27 november 2019 en 18 december 2019 is ter uitwerking van de motie-Van der Molen c.s. tweemaal het voorstel besproken voor een onafhankelijk college van onderzoek, dat klachten over de naleving van de gedragscode voor Kamerleden kan onderzoeken.⁴ Bij de uitwerking van dit voorstel zijn diverse deskundigen, onder meer op constitutioneel terrein, geraadpleegd. Het voorstel bevat diverse waarborgen voor een zorgvuldige behandeling.

De adviseur en het voorgestelde college van onderzoek zijn complementair aan elkaar: de adviseur denkt *vooraf* met Kamerleden in vertrouwelijkheid mee over integriteitsvragen, het college van

---

¹ Kamerstuk 35 166, nr. 20.

² Kamerstuk 35 351, nr. 1.

³ Brief van het Presidium inzake benoeming onafhankelijk adviseur integriteit d.d. 28 november 2019.

⁴ Zie de Presidiumnotities 2019-366 (27 november 2019) en 2019-389 (18 december 2019).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

onderzoek kan *achteraf* beoordelen of de integriteitsregels in een concreet geval juist zijn toegepast.

3. Voorliggende opties

In de bijlagen is het op 18 december jl. geagendeerde voorstel opgenomen. Naar aanleiding van de gedachteswisselingen in het Presidium wordt hieronder een aantal verdere opties voorgelegd. Het Presidium wordt verzocht hierover een besluit te nemen.⁵

A. Hoger beroep/mogelijkheid nadere zienswijze toevoegen

Op verzoek van een aantal leden van het Presidium zijn reeds twee opties voor een beroepsmogelijkheid uitgewerkt en in de Presidiumvergadering van 18 december jl. besproken.

Alternatief 1: Het instellen van een tijdelijk college van beroep voor een nadere toetsing

Nadat het College van onderzoek tot een rapportage is gekomen, kan het betreffende Kamerlid binnen twee weken een vervolprocedure opstarten. In dat geval wordt een tijdelijk college van beroep ingesteld door de Kamer; de leden worden voorgedragen door het Presidium. Het tijdelijk college toetst op basis van de rapportage en andere relevante feiten of omstandigheden of het College van onderzoek in redelijkheid tot haar oordeel kon komen. Het Kamerlid wordt opnieuw gehoord en kan een nadere zienswijze indienen.

Alternatief 2: Het Kamerlid kan een nadere zienswijze indienen

Een andere, lichtere mogelijkheid is dat het Kamerlid een aanvullende zienswijze naar aanleiding van een rapportage van het College van onderzoek kan indienen bij het Presidium. De zienswijze wordt in beginsel openbaar gemaakt, maar kan ook (deels) vertrouwelijk aan de leden ter inzage worden gelegd. Dit biedt het Kamerlid een mogelijkheid om eventuele bedenkingen of aanvullingen, die nog niet in de rapportage waren verwerkt, kenbaar te maken.

Vraag: wenst het Presidium een van deze voorzieningen toe te voegen? Zo ja, welk alternatief heeft de voorkeur?

B. Sanctiestelsel schrappen of uitstellen, eerst ervaring opdoen

Het voorstel bevat mogelijkheden voor sancties wanneer het college een overtreding van de gedragscode vaststelt. Het gaat om een aanwijzing, berisping of schorsing. Het college van onderzoek kan – optioneel - een sanctie aanbevelen. De Kamer beslist over de oplegging van een sanctie.

Overwogen kan worden om het sanctiestelsel te schrappen uit het voorstel. Het college van onderzoek kan wel aanbevelingen doen aan het Kamerlid over de naleving van de gedragscode. Op deze manier kan eerst enige jaren ervaring worden opgedaan met deze nieuwe vorm van toezicht. Met de rapportages van het college van onderzoek en de eventuele aanbevelingen wordt de naleving van de gedragscode in de praktijk eveneens bevorderd. Daarmee wordt aangesloten bij het model dat de Eerste Kamer hanteert: de Huishoudelijke Commissie, die sinds medio 2019 toezicht houdt op naleving van de gedragscode van de Eerste Kamer, kan ook alleen aanbevelingen doen.

Dit betekent dat de Kamer zich in individuele zaken niet meer hoeft uit te spreken over een eventuele sanctie. Desgewenst kan de Kamer na enkele jaren, op basis van een evaluatie van het stelsel, besluiten de regeling alsnog aan te vullen met een sanctiestelsel.

⁵ De toelichting zal daarnaast op enkele punten worden verduidelijkt. Zo wordt benadrukt dat het college alleen nader onderzoek doet als een klacht naar haar oordeel substantieel genoeg is. Ook zal worden verduidelijkt dat de regeling geen terugwerkende kracht heeft en dus alleen van toepassing is op gedragingen die na de inwerkingtreding van de regeling plaatsvinden.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

En andere modaliteit is om het sanctiestelsel wel op te nemen, maar de inwerkingtreding daarvan uit te stellen tot na een evaluatie van het nieuwe toezichtmodel. Dat zou bijvoorbeeld na vier jaar kunnen plaatsvinden.

Vraag: wenst het Presidium de sancties in het voorstel te schrappen? Of de inwerkingtreding van dat deel van het voorstel uit te stellen tot na een evaluatie (bijvoorbeeld na vier jaar)?

4. Formulering te nemen besluit

- Het Presidium besluit een voorstel voor een regeling inzake toezicht integriteit ter besluitvorming aan de Kamer voor te leggen.
- Het Presidium verzoekt de commissie voor Binnenlandse Zaken de behandeling van het voorstel op zich te nemen, in samenhang met het reeds aan de Kamer gezonden voorstel voor een Gedragscode Leden Tweede Kamer der Staten-Generaal.

5. Status besluit ⁶

C

6

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

BIJLAGE 1

Brief van het Presidium ter aanbieding van een voorstel voor een regeling toezicht en handhaving integriteit

N.B. Het betreft de aanbiedingsbrief zoals eerder voorgelegd. Afhankelijk van de gekozen opties (zie oplegnotitie) wordt de brief zo nodig aangepast.

Hierbij bieden wij u een voorstel voor een regeling inzake toezicht en handhaving integriteit aan. Het voorstel bouwt voort op de vierde aanbeveling van de werkgroep Integriteit Leden van de Tweede Kamer, die in november 2018 rapport uitbracht aan het Presidium.⁷ Met de motie-Van der Molen c.s.,⁸ die met algemene stemmen is aangenomen, werd het Presidium verzocht een voorstel aan de Kamer voor te leggen en daarin maatregelen voor toezicht en handhaving nader uit te werken. Daarnaast heeft de Staatscommissie parlementair stelsel in haar rapport een paragraaf gewijd aan de registratie van geschenken, nevenfuncties en andere belangen, en het belang van adequaat toezicht daarop.⁹

Duidelijk is dat de Kamer als instituut op dit punt stappen moet maken. In de samenleving wordt kritischer gekeken naar het optreden van Kamerleden. Zij komen daardoor vaker, al dan niet terecht, in opspraak. Daarbij komt dat Kamerleden een publiek ambt vervullen, waaraan rechten en plichten verbonden zijn. Integriteitsschendingen kunnen het gezag en de waardigheid van het parlement schaden. Het versterken van het systeem van toezicht en handhaving door de Kamer is daarom van belang. Tegelijkertijd kan Kamerleden hiermee ook een adequate en zorgvuldige behandeling worden geboden in het geval zij te maken krijgen met integriteitstekwesties. Ook in andere gevestigde parlementen is dit het geval.

Bij de uitwerking zijn deskundigen geraadpleegd en is gekeken naar voorbeelden uit andere parlementen. Daarnaast is het staatsrechtelijke kader in kaart gebracht waarbinnen het toezicht op de integriteit van Kamerleden moet worden geplaatst, teneinde de grondwettelijke positie van Kamerleden te waarborgen.

In de voorgestelde regeling kan bij klachten over de naleving van de gedragscode, die afzonderlijk aan de Kamer ter vaststelling is voorgelegd,¹⁰ een onafhankelijk onderzoek worden gedaan door een college van onderzoek integriteit. Daarnaast verbetert de regeling de mogelijkheden voor sanctionering door de Kamer, indien een onderzoek daartoe aanleiding geeft. Ten slotte biedt de regeling voorzieningen om de mogelijke samenloop van de klachtbehandeling door het college en de vertrouwelijke advisering door de onafhankelijk adviseur integriteit zorgvuldig te regelen.

Het Presidium legt bijgaand voorstel ter besluitvorming voor aan de Kamer en verzoekt de commissie voor Binnenlandse Zaken het voorstel, in samenhang met het hierboven genoemde voorstel voor een Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in behandeling te nemen.

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
K. Arib

⁷ Kamerstuk 35 166, nr. 5.

⁸ Kamerstuk 35 166, nr. 20.

⁹ Eindrapport Staatscommissie parlementair stelsel, Lage drempels, hoge dijken, 2018, par. 7.17.

¹⁰ Kamerstuk 35351, nr. 1.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

BIJLAGE 2

Voorstel Regeling toezicht en handhaving integriteit

N.B. Het betreft het voorstel zoals eerder voorgelegd. Afhankelijk van de gekozen opties (zie oplegnotitie) wordt de brief zo nodig aangepast.

Hoofdstuk 1. Algemeen

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. *Adviseur*: de onafhankelijke adviseur integriteit;
- b. *College*: het college van onderzoek integriteit.
- c. *Gedragscode*: de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Hoofdstuk 2. Het College

Artikel 2 Samenstelling en benoeming

1. Het College bestaat uit een voorzitter en twee leden. Zij worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium voor de duur van ten hoogste zes jaar. De Kamer besluit zonder beraadslaging. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. Het College is onafhankelijk.
3. De leden van het College ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van hun taken.

Artikel 3 Taak

Het College heeft tot taak klachten aangaande overtreding van de Gedragscode door Kamerleden te behandelen.

Artikel 4 Jaarverslag

1. Het College zendt jaarlijks in februari aan het Presidium zijn jaarverslag over het voorgaande jaar.
2. Het College kan in zijn jaarverslag aanbevelingen doen die strekken tot een wijziging van de gedragscode of een verduidelijking geven van de gedragscode.
3. Het Presidium maakt het jaarverslag openbaar.

Artikel 5 Archief

Het College draagt elke zes jaar de documenten die op zijn verzoek zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor leden van het College.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Hoofdstuk 3. Klachtprocedure

Artikel 6 Klachten

1. Een ieder kan een klacht aangaande overtreding van de Gedragscode aanbrengen.
2. Een klacht wordt schriftelijk aangebracht en bevat ten minste de naam en het postadres van de klager, de naam van het Kamerlid op wie de klacht ziet en de feiten die tot het doen van de klacht hebben geleid.
3. Het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer het deze kennelijk ongegrond acht, wanneer niet is voldaan aan de vereisten, bedoeld in het tweede lid, of wanneer eenzelfde klacht door verschillende klagers is gedaan. De klager wordt hierover geïnformeerd.
4. Een klacht die ziet op een mogelijke overtreding waarbij in het Reglement van Orde op andere wijze in het toezicht is voorzien, wordt niet in behandeling genomen door het College.
5. Een klacht die ziet op een mogelijk strafbaar feit, niet zijnde een ambtsmisdrijf, wordt niet in behandeling genomen door het College. Na overleg met de klager kan de klacht worden doorgezonden aan het openbaar ministerie.

Artikel 7 Klachtafhandeling

1. Het College informeert een Kamerlid wanneer een klacht over hem in behandeling wordt genomen.
2. Het College verzoekt het Kamerlid om informatie. Het Kamerlid verleent medewerking aan dat verzoek.
3. Het College kan na het beoordelen van de ontvangen informatie en andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten dat de klacht niet nader onderzocht wordt. Het Kamerlid en de klager worden hierover geïnformeerd. Het College kan hierbij een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Artikel 8 Onderzoek naar klacht

1. Het College kan na ontvangst van de informatie, bedoeld in artikel 7, tweede lid, en na het beoordelen van andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht.
2. Indien de klacht een kwestie betreft waarover de Adviseur eerder advies aan het betrokken Kamerlid heeft uitgebracht en dit advies is opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek.
3. Indien het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over dezelfde kwestie geen advies meer uit.
4. Het Kamerlid verleent de medewerking die door het College in het kader van zijn onderzoek wordt verlangd.
5. Het College stelt een conceptrapportage op van zijn bevindingen en stelt het Kamerlid in de gelegenheid om binnen vier weken te worden gehoord. De zienswijze van het Kamerlid wordt verwerkt in de rapportage. In de rapportage kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid.
6. Indien het College een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan in de rapportage een aanbeveling voor een sanctie worden gedaan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 9 Rapportage

1. Het College zendt de rapportage aan het Presidium en aan het Kamerlid die het betreft. Het College kan bij de toezending bepalen dat delen ervan vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen.

2. Het Presidium maakt de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar, voor zover het College heeft bepaald dat deze openbaar kan worden.

Hoofdstuk 4. Sanctionering

Artikel 10 Mogelijke sancties

De volgende sancties kunnen worden opgelegd bij overtreding van de gedragscode:

- a. een aanwijzing, waaronder wordt begrepen een maatregel die een Kamerlid verplicht tot herstel van een overtreding van de Gedragscode;
- b. een berisping, waaronder wordt begrepen een openbare brief van het Presidium gericht aan een Kamerlid waarin de handeling die tot een overtreding heeft geleid, wordt afgekeurd;
- c. een schorsing, waaronder wordt begrepen het uitsluiten van een Kamerlid voor de duur van ten hoogste een maand van het deelnemen aan plenaire vergaderingen, behoudens stemmingen, aan commissievergaderingen of aan andere activiteiten die door of namens de Kamer worden gehouden.

Artikel 11 Voorstel voor sanctionering door de Kamer

Indien een rapportage als bedoeld in artikel 9 een overtreding van de gedragscode vaststelt waarbij een sanctie als bedoeld in artikel 10 wordt aanbevolen, zendt het Presidium tegelijkertijd met de openbaarmaking van de rapportage een brief aan de Kamer met een voorstel tot het opleggen van de door het College aanbevolen sanctie.

Artikel 12 Besluit Kamer

De Kamer besluit zonder beraadslaging over het voorstel van het Presidium, bedoeld in artikel 11. Indien de Kamer besluit tot het opleggen van een sanctie, wordt deze de dag na het Kamerbesluit ten uitvoer gelegd.

Artikel 13 Geen beroep

Van de beslissingen ingevolge deze regeling is beroep op de Kamer niet toegelaten.

Artikel 14 Herziening

Het Presidium kan voorstellen aan de Kamer doen voor herziening van de Gedragscode en de toelichting daarop. De Presidium kan tevens voorstellen doen voor herziening van deze regeling. Het Presidium betreft daarbij de jaarverslagen van de Adviseur en het College.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Toelichting

Algemeen deel

In voorgestelde toezichts- en handhavingssysteem wordt het behandelen van klachten inzake overtreding van de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal opgedragen aan een onafhankelijk college van onderzoek integriteit.

Het College verricht onderzoek op basis van klachten over zittende Kamerleden. Iedereen kan een klacht indienen. Indien het College oordeelt dat de gedragscode in een concrete situatie is overtreden, kunnen drie soorten sancties worden voorgesteld aan de Kamer: een aanwijzing, een berisping of een schorsing. De Kamer beslist, op voorstel van het Presidium, over het opleggen van de sanctie. Indien naar aanleiding van een klachtonderzoek geen overtreding wordt vastgesteld, of wanneer een sanctie niet opportuun wordt geacht, kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid. Klachten kennelijk ongegrond worden geacht, die zien op overtredingen waarbij het Reglement van Orde een specifieke toezichtsregeling kent, of die betrekking hebben op een strafbaar feit worden niet in behandeling genomen.

De voorgestelde regeling bevat tevens voorzieningen om de mogelijke samenloop van advisering door de onafhankelijk adviseur integriteit en toezicht door het beoogde college zorgvuldig te regelen. Zo is opgenomen dat indien het Kamerlid het advies van de Adviseur opvolgt, een besluit tot een onderzoek naar dezelfde kwestie door het College een bijzondere motivering vergt. Aangezien de taak van de Adviseur is om Kamerleden vooraf te adviseren over de toepassing van de integriteitsregels, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over een kwestie geen advies meer uit zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Na vaststelling van de regeling door de Kamer kan worden overwogen om in het Reglement van Orde een uitdrukkelijke verwijzing naar de regeling op te nemen, zodat de samenhang kan worden geborgd.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Het college van onderzoek integriteit en de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden deze termen verkort gedefinieerd. Tevens wordt de onafhankelijke adviseur integriteit kort gedefinieerd.¹¹

Artikel 2

Voor de klachtbehandeling is er een College van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium. De leden van het College zijn personen met gezag en deskundigheid. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en expertise van het College gewaarborgd. De onafhankelijkheid van het College is nadrukkelijk in de regeling opgenomen. Hieruit vloeit overigens voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het College. Hoewel de functie van collegelid onbezoldigd is, kunnen bij de benoeming van de collegeleden

---

¹¹ Zie over deze functie de brief van het Presidium van 28 november 2019 inzake de benoeming van de onafhankelijk adviseur integriteit.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

rechtspositionele afspraken gemaakt worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die zij ontvangen. Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat het collegelid wordt gevrijwaard van aansprakelijkheid.

Artikel 3

In dit artikel wordt de taak van het College beschreven.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van het College een jaarverslag. Daarin kunnen de verschenen rapportages, als bedoeld in artikel 9, uit het voorgaande jaar worden vermeld en kan ingegaan worden op de werkzaamheden die zijn verricht. Ook kunnen aanbevelingen worden gedaan omtrent de gedragscode. Mocht het college mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan het dit aangeven in het jaarverslag middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de rapportages en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien kan hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De rapportages en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen bevatten. Deze ontwikkeling zal derhalve over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat.

Artikel 5

In dit artikel wordt de archivering beschreven.

Artikel 6

Klachten kunnen door iedereen worden aangebracht bij het College. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het College behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is opgenomen dat het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het College besluiten dat de klacht niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het College de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het College besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of in grote aantallen binnenkomt.

In het vierde lid is opgenomen dat klachten over mogelijke overtredingen waarbij het Reglement van Orde reeds op andere wijze in het toezicht voorziet, niet in behandeling worden genomen. Daarbij kan worden gedacht worden aan klachten over de orde tijdens plenaire en commissievergaderingen. Hierop zijn de artikelen 58 tot en met 62 Reglement van Orde van toepassing.

In het vijfde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdrijven¹², niet in behandeling kunnen worden genomen door het College. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het College kan evenwel met de klager in

---

¹² Ambtsmisdrijven kennen een eigen procedure waar het Kamerleden betreft. Bij de toelichting op artikel 9 wordt hier nader op ingegaan.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het College de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Artikel 7

Als het College besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het College is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel schriftelijk advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het College te verstrekken. Een vertrouwelijk advies wordt hiermee overigens niet openbaar; bestaande vertrouwelijkheid dient dan ook te worden gewaarborgd. Gezien het feit dat in dit stadium nog geen sprake is van onderzoek naar de klacht, zal het verzoek om informatie in de praktijk beknopt zijn.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek rechtvaardigt, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het College kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven.

Artikel 8

Het College kan besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht. De duur van een onderzoek wordt mede bepaald door de aard en complexiteit van de vermeende overtreding, maar verwacht mag worden dat een onderzoek binnen een redelijke termijn wordt afgerond.

Indien de klacht betrekking heeft op een kwestie waarover eerder advies is uitgebracht door de Adviseur en het Kamerlid heeft dat advies opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek. Hiertoe kan bijvoorbeeld aanleiding zijn wanneer er aanvullende feiten of omstandigheden bekend zijn geworden die tot een ander advies hadden geleid, of wanneer nader onderzoek om andere zwaarwegende redenen van belang wordt geacht. Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich tot de adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd aan een nader onderzoek wordt onderworpen door het College indien daar op voorhand geen gewichtige redenen voor zijn. Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend. Het is aan het College om in voorkomende gevallen af te wegen of een onderzoek nodig is. Het College kan ten behoeve van het maken van die afweging indien nodig in contact treden met de Adviseur.

Zodra het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur over dezelfde kwestie geen advies meer uit. Op deze manier wordt voorkomen dat de werkzaamheden van de Adviseur en het College samenlopen. Aangezien de taak van de Adviseur is om Kamerleden vooraf te adviseren over de toepassing van de integriteitsregels, ligt het voor de hand dat de Adviseur de advisering richting het betreffende Kamerlid staakt zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het College en krijgt ook de gelegenheid te worden gehoord over de conceptrapportage. De zienswijze van het Kamerlid wordt in de rapportage verwerkt. Dit biedt het Kamerlid de waarborg dat alles wat relevant is naar voren kan worden gebracht in de betreffende kwestie.

In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt aan het College overgelaten.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 9

De rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport. Wel kan het College bepalen dat delen van de rapportage vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen. Zo kan het College bijvoorbeeld bepalen dat in verband met privacy bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen. Het Presidium kan vervolgens alleen die delen van het rapport openbaar maken die niet vertrouwelijk zijn. Indien het College een sanctie gepast acht, kan zij daartoe een aanbeveling doen in haar rapportage. Ook kan het College concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het College oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

In het geval dat het College het vermoeden heeft dat er sprake is van een ambtsmisdrijf, kan in beginsel in de rapportage geen overtreding van de gedragscode worden vastgesteld. Voor een ambtsmisdrijf kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het ligt in de lijn van verwachting dat het College dan in de rapportage geen vaststelling van een overtreding zal doen, maar aangeeft er een vermoeden van een ambtsmisdrijf is. In dat geval ligt het voor de hand dat wordt bevorderd dat de hiervoor bestemde procedure in werking wordt gesteld. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Artikel 10

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Een aanwijzing kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de registratieverplichtingen van het Reglement van Orde. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie, de schorsing, is immers de zwaarste vorm. Deze sanctie is nu alleen mogelijk in geval van schending van de geheimhouding of vertrouwelijkheid, zoals neergelegd in de artikelen 145 en 147 Reglement van Orde. In dit voorstel wordt de schorsing ook bij andere overtredingen van de gedragscode mogelijk. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven en in verhouding kan staan tot de aard en ernst van de overtreding. Hierbij kan worden gedacht aan een Kamerlid dat te registreren buitenlandse reizen herhaaldelijk niet heeft gemeld, wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie of van het lidmaatschap van een delegatie van de Kamer bij interparlementaire conferenties of andere internationale gremia. Ook in deze meer flexibele vorm blijft de schorsing uiteraard een zwaar middel, waartoe niet lichtvaardig moet worden besloten. Denkbaar is bijvoorbeeld dat een schorsing in beeld komt wanneer de overtreding van zeer ernstige aard is of wanneer een lid herhaaldelijk bepaalde overtredingen begaat, waarvoor eerder lichtere sancties zoals een berisping zijn opgelegd.

Er wordt verder op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. Het uitsluiten van deelname aan stemmingen zou onvereenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Artikel 11

Bij het openbaar maken van de rapportage, wat tevens kan worden gezien als het toezenden van de rapportage aan de Kamer voegt het Presidium ook een brief met daarin het voorstel voor een sanctie, indien het College een overtreding van de gedragscode heeft geconstateerd en deze sanctie heeft aanbevolen.

Op deze wijze wordt bevestigd dat een sanctie als bedoeld in artikel 10 alleen wordt opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het College. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het College gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden.

Artikel 12

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijke sanctieoplegging. Het besluiten zonder beraadslaging is ook nu al het geval bij een voorstel tot schorsing op grond van artikel 145 Reglement van Orde. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Artikel 13

Overeenkomstig artikel 62 Reglement van Orde, is geen beroep op de Kamer mogelijk ten aanzien van beslissingen die ingevolge deze regeling worden genomen.

Artikel 14

De Gedragscode is bedoeld als een levend document en is gebaseerd op de geldende integriteitsregels in de Kamer. Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verdere invulling krijgen, kan het daarom nodig zijn de Gedragscode aan te passen of de toelichting aan te vullen. Dat geldt ook voor het systeem van toezicht en handhaving zoals dat is neergelegd in deze regeling. Het Presidium kan daartoe van tijd tot tijd voorstellen voor herziening doen aan de Kamer. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en van het College.

Gelet op de vernieuwingen die met deze regeling worden voorgesteld, wordt aanbevolen om na zes jaar – of zoveel eerder als wenselijk - een algehele evaluatie van de werking en effectiviteit van de gedragscode en het stelsel van advisering, toezicht en handhaving uit te voeren. Tevens kunnen al eerder deelevaluaties plaatsvinden indien dit wenselijk wordt geacht.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Beantwoording feitelijke vragenronde uitwerking integriteit

Opgesteld door :

Voorzitter

---

1. Aard van de bespreking

Ter bespreking/ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft een aantal vragen gesteld over de brief van het Presidium van 28 november 2019 ter aanbieding van de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal (TK 35351, nr.1). Ook heeft de commissie voor Binnenlandse Zaken feitelijke vragen voorgelegd aan het Presidium over de brief van het Presidium van 10 februari 2020 over toezicht en handhaving op het gebied van integriteit (TK 35351, nr.2). De antwoorden op deze vragen treft u hierbij aan.

3. Formulering te nemen besluit

Het Presidium is akkoord met de beantwoording van de feitelijke vragen. De stukken worden aangeboden aan de Kamer.

4. Status besluit

C

35351 Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal**nr. Lijst van vragen en antwoorden**

Vastgesteld (*wordt door griffie ingevuld als antwoorden er zijn*)

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft een aantal vragen voorgelegd aan het Presidium over de brief van het Presidium van 28 november 2019 ter aanbieding van de **Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (TK 35351, nr. 1)**.

De daarop door het Presidium gegeven antwoorden zijn hierbij afgedrukt.

Voorzitter van de commissie,
Ziengs

Nr	Vraag	Bijlage	Blz. (van)	t/m
1	Hoe verhoudt de gedragscode zich tot het Reglement van Orde Tweede Kamer? <i>De Gedragscode moet worden gezien als uitwerking van de bestaande regels inzake integriteit, dus ook het Reglement van Orde.</i>			0
2	Wat is de meerwaarde van de gedragscode Leden Tweede Kamer, los van de kenbaarheid, gelet op de reeds bestaande bepalingen over integriteit politieke ambtsdragers in verschillende wetten? <i>De gedragscode brengt alle regels uit verschillende wetten bij elkaar in de vorm van een aantal gedragsnormen, zodat voor leden overzichtelijk en hanteerbaar wordt welk kader voor hun handelen van toepassing is.</i>			3
3	Zal er in het Reglement van Orde Tweede Kamer worden verwezen naar de gedragscode, in die zin dat er in het reglement wordt opgenomen dat er een gedragscode voor leden van de Tweede Kamer is? Zo nee, waarom niet? <i>Net als bij de regeling inzake toezicht en handhaving is het inderdaad aan te bevelen dat het Reglement van Orde een verwijzing krijgt naar de gedragscode, zodra deze is vastgesteld door de Kamer.</i>			3
4	Waarom zijn de gedragscode en de regeling over het toezicht en handhaving op het gebied van integriteit niet in één document opgenomen? Zal dit alsnog worden gedaan? <i>Nee, de twee documenten zullen niet worden samengevoegd. De een betreft in wezen een samenvatting van de bestaande regels, de ander een regeling met nieuwe voorzieningen. Hun karakter is daarmee te verschillend om samen te voegen.</i>			3
5	Waarom is er in de voorgestelde gedragsregels van de gedragscode geen verwijzing naar de door de Leden afgelegde eed of belofte opgenomen? <i>De gedragscode is gebaseerd op het geheel aan regels dat voor de leden geldt. Dit betekent dat ook de regels die zijn afgeleid van de eed of belofte in de gedragscode zijn meegenomen. Een aparte verwijzing naar de eed of belofte is niet noodzakelijk en kan bovendien tot verwarring leiden.</i>			3

- 6 In hoeverre is overwogen om samen met de Eerste Kamer een regeling in het kader van integriteit op te stellen? In hoeverre heeft er in dezen afstemming met de Eerste Kamer plaatsgevonden? 3
Er is niet overwogen om een gezamenlijk kader op te stellen. De Eerste Kamer is wat betreft staatsrechtelijke samenstelling, taakopvatting en werkwijze dusdanig anders, dat een gezamenlijke regeling niet opportuun is.
- 7 Wanneer vallen gedragingen van Kamerleden, buiten de uitoefening van hun functie, onder de werking van de gedragscode? Wanneer zijn deze gedragingen zo ernstig dat ze het gezag of de waardigheid van de Kamer aantasten? 3
Het is van de omstandigheden van het geval afhankelijk of de gedragingen onder de werking van de gedragscode vallen. Met deze reikwijdtebepaling wordt bevestigd dat leden zich bewust moeten zijn van het feit dat hun gedragingen, ook die buiten de uitoefening van hun functie, het gezag en waardigheid van de Kamer ernstig kunnen aantasten.
- 8 Wat is de meerwaarde van de gedragsregel dat een Kamerlid geen gift of gunst accepteert die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden ten opzichte van de afgelegde eed of belofte bij de beëdiging? 3
De gedragscode geeft uitdrukking aan alle regels die voor de leden gelden. Dit betekent dat ook de regels die zijn afgeleid van de eed of belofte in de gedragscode terugkomen. De gedragscode is daarmee geen aanvulling maar een praktische vertaling van, onder meer, de eed of belofte.
- 9 In hoeverre is de voorgestelde gedragsregel 3 (registratieverplichtingen) nog nodig als het voorgestelde artikel 15.20, zoals gedaan door de Werkgroep-Van der Staaij, gelding krijgt (TK 35 322, nr. 4, blz. 40), waarin staat dat de Leden de geschenken en voordelen steeds binnen een week na ontvangst daarvan in het register vermelden? Deze bepaling is voor de Leden toch verplichtend? 4
De gedragscode geeft uitdrukking aan alle regels die voor de leden gelden. Dit betekent dat ook de registratieverplichting erin is opgenomen..
- 10 Wat is "handelen conform de regels van de Kamer"? 5
In vele regelingen, van Statuut tot aan het eigen Reglement van Orde, worden regels gesteld met betrekking tot integriteit. De Kamer hecht belang aan integer optreden. In dat kader betekent deze algemene gedragsregel dat een lid de regels van de Kamer volgt, bijvoorbeeld waar het gaat om onheuse gedragingen in de Kamer.
- 11 Waar is het document "Regelingen integriteit" (2015) te vinden? 6
*Dit document is verspreid onder de leden na de laatste verkiezingen. Daarnaast is het document te vinden op het voor leden toegankelijke intranet van de Kamer, Plein 2, of op de website van de Kamer via:
https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_vo_or_kamerleden.pdf*
- 12 Wordt met de voorgestelde Gedragscode en de bijbehorende regeling toezicht en handhaving voldaan aan alle aanbevelingen van GRECO? Zo nee, aan welke niet en waarom niet? 6
De nog openstaande aanbevelingen van GRECO ten aanzien van de Tweede Kamer betreffen de invoering van een gedragscode en het instellen van een systeem van toezicht en handhaving. Het Presidium vertrouwt erop dat, wanneer de Kamer beide voorstellen aanneemt, aan de aanbevelingen is voldaan.

35351 Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal**nr. Lijst van vragen en antwoorden**

Vastgesteld (wordt door griffie ingevuld als antwoorden er zijn)

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft een aantal vragen voorgelegd aan het Presidium over de brief van het Presidium van 10 februari 2020 over **toezicht en handhaving op het gebied van integriteit (35351, nr. 2)**.

De daarop door het Presidium gegeven antwoorden zijn hierbij afgedrukt.

Voorzitter van de commissie,
Ziens

Nr	Vraag	Bijlage	Blz. (van)	t/m
1	Kan nader worden gemotiveerd waarom gekozen is voor een college van onderzoek integriteit? In hoeverre is overwogen om in plaats van het college van onderzoek het Presidium van de Kamer die rol te geven? <i>Het doen van onderzoek naar integriteitsschendingen dient naar oordeel van het Presidium op afstand van de politiek plaats te vinden. Het voorgestelde college voorziet daarin. Zie verder antwoord op vraag 35.</i>		1	2
2	Kunnen oud-Leden van de Tweede Kamer lid van het college van onderzoek worden? <i>Het college wordt samengesteld uit personen met gezag en deskundigheid die door het Presidium worden voorgedragen en door de Kamer worden benoemd. Dit kunnen ook oud-leden van de Kamer zijn.</i>		1	2
3	Op welke manier kan de discretie van het college worden gewaarborgd? <i>In de regeling is opgenomen dat het college vertrouwelijkheid in acht neemt over de klachten die zij krijgt. Uit het geheel van de regeling blijkt voorts dat de materie die het college van onderzoek behandelt gevoelig is. Het Presidium neemt aan dat het in te stellen college dit bij de uitoefening van haar taken ter harte neemt.</i>		1	11
4	Heeft het College toegang tot alle vertrouwelijke, schriftelijke adviezen over de uitleg en toepassing van de regels op het gebied van integriteit, die de Adviseur uitbrengt? <i>Nee, de adviseur werkt op basis van vertrouwelijkheid. Het college van onderzoek kan alleen in het geval van een voorliggende klacht aan het betreffende Kamerlid verzoeken om een eventueel ontvangen advies van de adviseur over de betreffende kwestie te overleggen. Indien de klacht betrekking heeft op een kwestie waarover eerder advies is uitgebracht door de Adviseur en het Kamerlid heeft dat advies opgevolgd, kan het College immers, ter bescherming van het Kamerlid, slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek.</i>		2	
5	In hoeverre heeft er in het kader van de integriteitsregeling en de Regeling toezicht en handhaving gedragscode Leden Tweede Kamer afstemming met de Eerste Kamer plaatsgevonden?		2	

- Er heeft geen afstemming plaatsgevonden. Het Presidium heeft uiteraard kennisgenomen van de integriteitsregeling van de Eerste Kamer. De Eerste Kamer verschilt wat betreft samenstelling, taakopvatting en werkwijze echter zodanig, dat op dit punt een eigen afweging moet worden gemaakt.*
- 6 Zal er in het Reglement van Orde worden verwezen naar de Regeling toezicht en handhaving gedragscode Leden Tweede Kamer? Zo neen, waarom niet? 2
Na vaststelling van de regeling door de Kamer kan inderdaad worden overwogen om in het Reglement van Orde een uitdrukkelijke verwijzing naar de regeling op te nemen, zodat de samenhang kan worden geborgd.
- 7 Waarover kunnen klachten worden ingediend? Hoe kan worden voorkomen dat het klachtrecht gebruikt wordt als middel om Kamerleden “vogelvrij” te verklaren en (publiek) te beschadigen of om het systeem te overbelasten? Hoe kan worden voorkomen dat klachten worden ingediend op basis van persoonlijke voor- of afkeuren ten aanzien van Kamerleden? 2
Het college ontvangt alle klachten betreffende gedragingen van Kamerleden die in strijd zouden zijn met de gedragscode volgens de klager. Deze klachten worden niet openbaar maken. Elke klacht wordt beoordeeld op ontvankelijkheid. Daarbij kan het college besluiten om klachten die kennelijk ongegrond zijn niet in behandeling te nemen. Ook kunnen klachten die bijvoorbeeld onvoldoende substantieel worden geacht worden afgehandeld zonder nader onderzoek. Op deze manier kan onredelijk of oneigenlijk gebruik van de regeling worden voorkomen.
- 8 Op basis van welke criteria worden klachten afgehandeld? Staan er rechtsmiddelen open tegen de afhandeling van de klacht? Zo ja welke? Staat dat dan open voor zowel de indiener van de klacht als voor degene die onderwerp is van de klacht? 2
De Gedragscode met bijbehorende toelichting is het kader dat het college hanteert bij de beoordeling van een klacht. Er staan geen rechtsmiddelen open tegen het oordeel van de commissie op basis van de voorziene regeling..
- 9 Wat wordt verstaan onder “de benodigde medewerking” die het Kamerlid het college moet verlenen bij de behandeling van een klacht? Waar dient deze medewerking uit te bestaan en hoever reikt deze medewerking? Wat zijn de gevolgen als een Kamerlid medewerking weigert? 2
Onder de betreffende term wordt verstaan dat leden in redelijkheid meewerken aan het onderzoek. Op verzoeken van het college dient adequaat en tijdig te worden gereageerd. Het verlenen van medewerking is ook in het belang van het Kamerlid. Het Kamerlid krijgt hiermee de mogelijkheid om bepaalde zaken te verhelderen en uit te leggen. Verder wijst het Presidium erop dat het niet de bedoeling is om een onvoldoende van feiten voorziene klacht door middel van een onderzoek aan te vullen. De klacht moet van zichzelf dus voldoende feiten bevatten om behandeling te rechtvaardigen. Van een Kamerlid kan immers niet in redelijkheid worden verwacht te moeten reageren op ongefundeerde aantijgingen.
- 10 In hoeverre is er ruimte binnen het voorliggende voorstel, gezien de algemene formuleringen van de gedragscode, dat er een verschillende invulling aan wordt gegeven door Kamerleden? 2
Het college beoordeelt klachten op individuele basis. Hierin kan derhalve worden meegenomen dat Kamerleden verschillend invulling geven aan regels, nu de omstandigheden kunnen verschillen en regels soms open normen bevatten.. Het Presidium wijst er echter op dat als er vragen zijn omtrent de uitleg van bepaalde regels in individuele gevallen, dat leden advies kunnen vragen aan de adviseur om te voorkomen dat er verschil als hierboven aangegeven gaat ontstaan. Voorts wijst het Presidium erop dat de Gedragscode en daarbij gegeven toelichting een levend document is. Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verder invulling krijgen, kan het Presidium van tijd tot tijd voorstellen voor herziening doen aan

de Kamer. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en van het College.

11	Op basis van welke criteria kan het college, na het beoordelen van de informatie van het Kamerlid en andere relevante feiten en omstandigheden, besluiten dat een klacht niet nader onderzocht wordt? Wat wordt in dit verband verstaan onder “andere relevante feiten en omstandigheden”? Hoe ver reikt dit? <i>Andere relevante feiten en omstandigheden kunnen bijvoorbeeld de feiten zijn die zijn aangereikt door de klager of die het college op basis van onderzoek in openbare bronnen heeft gevonden. Het is aan het college om dit in de praktijk te beoordelen.</i>	2	3
12	Hoe wordt een lang proces voorkomen en hoe wordt gezorgd voor een zo kort mogelijke doorlooptijd zonder de kwaliteit van het onderzoek aan te tasten? <i>Het Presidium gaat ervan uit dat het college erop is gericht om zo snel mogelijk duidelijkheid te geven over klachten, gezien de mogelijke impact daarvan.. Een Kamerlid kan ook een en ander bespoedigen door bij verzoeken om medewerking de verlangde medewerking zo snel mogelijk te verlenen. Ten slotte is het verder aan het college om haar onderzoekswijze in te richten. Het Presidium wil hier niet op vooruit lopen.</i>	2	3
13	Komt er een bagatelregeling voor zaken die niet ontvankelijk blijken? Zo ja, per wanneer? <i>Uit de regeling zelf blijkt op dit moment welke klachten ontvankelijk zijn. Zie ook de beantwoording van vraag 7. De verwachting is dat het college daarmee op gepaste wijze met zogenaamde bagatelzaken kan omgaan. Aangezien elke klacht individueel beoordeeld dient te worden, wordt vooralsnog een dergelijke regeling niet voorzien.</i>	2	3
14	Wie mogen er klagen en wat wordt er gedaan met deze klachten? <i>Een ieder mag een klacht indienen. Het college van onderzoek ontvangt de klachten en beoordeelt deze.</i>	2	4
15	Waarom is er voor gekozen “iedereen” de mogelijkheid te geven een klacht over een Kamerlid in te dienen bij het in te stellen onafhankelijke college van onderzoek? Wordt met “iedereen”, iedereen binnen én buiten de Tweede Kamer bedoeld? <i>Hiervoor is gekozen omdat integriteit niet iets is wat alleen de mensen binnen de Kamer betreft. De regeling geeft mede invulling aan het uitgangspunt dat integriteitsschendingen het gezag en de waardigheid van het parlement kunnen schaden. Wanneer personen buiten de Kamer kennis hebben van vermeende schendingen, is het in het belang van de Kamer dat zij daarvan melding kunnen maken zodat dit op zorgvuldige wijze kan worden behandeld.</i>	2	5
16	Indien de gedragscode een code is die geldt binnen de organisatie van de Tweede Kamer, waarom is het dan in dit voorstel mogelijk voor mensen van buiten de organisatie een klacht in te dienen over een intern geldende code? <i>Zie het antwoord op vraag 15.</i>	2	5
17	Moet iemand ook belanghebbende zijn om een klacht in te kunnen dienen? Zo ja, wanneer is iemand belanghebbende? Zo nee, hoe kunnen misbruik en overbodig gebruik van het klachtrecht worden voorkomen? <i>Aan het college wordt de bevoegdheid gegeven om elke klacht te beoordelen. Daarbij hebben ze de mogelijkheid om klachten als kennelijk ongegrond te achten. Zie verder het antwoord op vraag 7..</i>	2	5
18	Kunnen personen een ongelimiteerd aantal klachten indienen? Wordt geregistreerd hoeveel klachten er tegen individuele Kamerleden worden ingediend? Zo ja, zijn deze gegevens openbaar of opvraagbaar?	2	5

- Het Presidium maakt het jaarverslag en de rapportages van het college openbaar. Het college maakt zelf geen informatie openbaar. Zie verder antwoord op vraag 17. Dit wordt volledigheidshalve in de regeling, zoals die aan de Kamer wordt voorgelegd, verduidelijkt.*
- 19 Betekent het feit dat iedereen een klacht kan indienen niet dat er gemakkelijk een stortvloed aan klachten kan komen van mensen die ontevreden zijn over bijvoorbeeld een antwoord op een e-mail of juist het niet krijgen van een antwoord? Schept een dergelijke regeling niet teveel verwachtingen?
Zie antwoord op vraag 7 en 17. 2 5
- 20 Komen er nog duidelijke regels voor Kamerleden die de integriteitsregels hebben geschonden, zoals sancties in de vorm van terugbetaling of schorsing?
In het voorstel is in artikel 10 een regeling voor mogelijke sancties opgenomen. 2 12
- 21 Waarom wordt niet eerst ervaring opgedaan met de gedragscode en eventueel later, na evaluatie, overgegaan tot een regeling voor handhaving zoals ook wordt voorgesteld door de Commissie Van Oosten?
De Kamer heeft de Motie- Van der Molen c.s. (Kamerstuk 35 166, nr. 20) aangenomen waarin het Presidium werd verzocht ter uitvoering van deze aanbeveling een voorstel aan de Kamer voor te leggen en daarin maatregelen voor toezicht en handhaving nader uit te werken. Het voorliggende voorstel voldoet daaraan. 3
- 22 Waarom wordt de nadere zienswijze van een Kamerlid afzonderlijk van de rapportage gepubliceerd? Is het niet beter om te kiezen voor één document waarin voor een volledig beeld alle relevante stukken zitten?
De nadere zienswijze van een Kamerlid wordt na toezending door het college van onderzoek ingezonden. Deze maakt aldus geen onderdeel uit van het document van het college. Alsdan is er geen andere mogelijkheid dan het als een apart stuk te voegen bij de rapportage. 3
- 23 Hoe verhoudt 'alternatief 2', met de mogelijkheid van een beroep op een afzonderlijk college, zich tot artikel 13 van de regeling?
Artikel 13 van de regeling bepaalt dat geen beroep op de Kamer kan worden gedaan ten aanzien van beslissingen ingevolge de regeling. De bepaling beoogt te voorkomen dat beslissingen langs die weg op elk moment ter discussie kunnen worden gesteld. Het Reglement van Orde kent een vergelijkbare bepaling ten aanzien van beslissingen die de Voorzitter neemt over de orde in de plenaire zaal. Indien de Kamer zou besluiten alternatief 2 over te nemen, dan zal de regeling voorzien in een eigen beroepsprocedure. Artikel 13 is dan nog steeds van belang, aangezien daarmee wordt voorkomen dat deze beroepsprocedure wordt omzeild. 3
- 24 Hoe wordt - terwijl er al een concrete gevoelige zaak aan de orde is - op een objectieve wijze gekomen tot de samenstelling van een tijdelijk college? Is het niet beter een vastere beroepsinstantie te hebben?
Het Presidium zal bij het doen van een voordracht voor de leden van een tijdelijk college, mede gelet op het belang van geloofwaardigheid, het aspect van onpartijdigheid en objectiviteit zwaar laten wegen. Juist omdat er een concrete zaak aan de orde is, kan worden voorkomen dat personen worden aangezocht die een te grote betrokkenheid hebben bij het Kamerlid of de zaak die aanhangig is. De voordracht van de beoogde leden en de besluitvorming daarover de Kamer zijn openbaar, waardoor voor iedereen duidelijk is hoe hieraan in de praktijk vorm wordt gegeven. Het Presidium acht het niet nodig om tot een vastere voorziening te komen, aangezien het aantal gevallen waarin behoefte zal zijn aan deze aanvullende voorziening naar verwachting niet groot zal zijn gelet op de zorgvuldige onderzoeksprocedure die daaraan vooraf gaat. Een vaster beroepsorgaan zou daarmee op voorhand onnodig zwaar zijn. Indien uit de beoogde evaluatie blijkt dat dit in de praktijk anders uitpakt, kan daartoe te zijner tijd alsnog worden overgegaan. 3

- 25 Is er voorzien in een klacht-mechanisme? 3
De regeling voorziet in een klachtprocedure omtrent overtredingen van de gedragscode. Verder kan het Presidium periodiek voorstellen doen voor de herziening van de regeling. Daarbij kan het Presidium uiteraard ervaringen uit de praktijk meewegen.
- 26 Waar zijn bepalingen te vinden over de wijze van benoeming en de taakomschrijving van de onafhankelijk adviseur integriteit? 4
De benoeming en de taakomschrijving van de onafhankelijk adviseur zijn neergelegd in de brief van het Presidium van 28 november 2019. De functie van onafhankelijk adviseur komt in de plaats van de functie van de vertrouwenspersoon voor Kamerleden die in het verleden door het Presidium is ingesteld. Conform de aanbevelingen van de werkgroep Integriteit kunnen Kamerleden de onafhankelijk adviseur benaderen voor vertrouwelijk, schriftelijk advies over de uitleg en toepassing van de regels op het gebied van integriteit.
- 27 Hoe gaat de onafhankelijk adviseur integriteit samenwerken met de vertrouwenspersoon in de Tweede Kamer? 4
Zie de beantwoording bij vraag 26.
- 28 Gaat de onafhankelijk adviseur integriteit werken op basis van een protocol? 4
De onafhankelijk adviseur bepaalt de werkwijze in overleg met het Kamerlid dat om advies vraagt. Op die manier kan de advisering zo goed mogelijk worden afgestemd op de situatie van het Kamerlid. Daarbij geldt dat de advisering door de adviseur een vertrouwelijk karakter draagt. Het Kamerlid dat het advies ontvangt, beslist zelf of het advies al dan niet openbaar gemaakt wordt. Verder stelt de adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag op, dat aan het Presidium word gezonden en vervolgens openbaar wordt gemaakt. In het jaarverslag kan de adviseur tevens aanbevelingen doen voor verbetering of verheldering van de integriteitsregels.
- 29 Hoe verhoudt de Adviseur zich tot het College? 4 6
Zie de beantwoording bij vraag 30.
- 30 Hoe is de verhouding tussen de onafhankelijke adviseur integriteit en het college van onderzoek integriteit? Kan het college, als het zich beraadt of nader onderzoek nodig is, ten behoeve van het maken van die afweging, in contact treden met de adviseur, zoals vermeld bij de toelichting van artikel 8. 4 6
De adviseur en het college vervullen verschillende functies: de adviseur is er om in vertrouwelijkheid met Kamerleden mee te denken en hen desgevraagd te adviseren, terwijl het college klachten behandelt en kan oordelen over de naleving van de gedragscode. De regeling bevat een aantal bepalingen om deze verhouding waar nodig af te bakenen. Zo is bepaald dat het college slechts gemotiveerd tot een onderzoek kan besluiten, indien de adviseur eerder over dezelfde kwestie advies heeft uitgebracht en dat advies is opgevolgd. Het college kan indien nodig contact opnemen met de adviseur bij het maken van de afweging of er voldoende reden is om toch een onderzoek in te stellen. Ook is bepaald dat de adviseur geen advies meer uitbrengt indien het college besluit tot een onderzoek over dezelfde kwestie.
- 31 Speelt de Adviseur een rol bij de nadere duiding van bestaande integriteitsregels? Zo ja, waarom wordt die hier niet vermeld? 4 7
In de brief van het Presidium van 28 november 2019 inzake de benoeming van de onafhankelijk adviseur is vermeld dat de adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag opstelt, dat aan het Presidium wordt gezonden en vervolgens openbaar wordt gemaakt. Daarbij is aangegeven dat de adviseur in het jaarverslag tevens aanbevelingen kan doen voor verbetering of verheldering van de integriteitsregels. Het Presidium betreft de jaarverslagen van de adviseur en van het college bij voorstellen voor herziening van de gedragscode of de regeling inzake toezicht en handhaving.

- 32 Wat gebeurt er met documenten die niet openbaar gemaakt mogen worden, na afloop van de termijn van tien jaren waarin zij alleen ter inzage liggen voor de leden van het College (artikel 5, laatste volzin)? 5
- De documenten vormen onderdeel van het archief van de Kamer. Bij de archivering kan, zoals bij alle documenten van de Kamer, zo nodig worden bepaald dat bepaalde documenten vertrouwelijk blijven zolang zij onder de Kamer berusten. Daarbij kunnen tevens beperkingen worden gesteld aan de inzagegerechtigden binnen de Kamer. Na verstrijken van de wettelijke bewaartermijn worden de documenten conform de Archiefwet overgedragen aan het Nationaal Archief. De wet bevat bepalingen omtrent de openbaarheid en vertrouwelijkheid van documenten die worden overgedragen.*
- 33 Moet in artikel 3 niet worden vastgesteld dat het gaat om zittende Kamerleden en dus niet om oud-Kamerleden? 5
- Het betreft inderdaad zittende Kamerleden. Zie verder ook het algemene deel van de toelichting op de regeling.*
- 34 Betekent de termijn van tien jaar in artikel 5 dat er na die tien jaar wel sprake is van openbaarmaking? Kunnen er dan niet nog steeds redenen zijn voor geheimhouding? 5
- Zie de beantwoording bij vraag 32.*
- 35 Hoe kan worden gegarandeerd dat het instellen van een onderzoek naar een kamerlid volstrekt neutraal, cq zonder vooroordeel, geschiedt en niet als politiek middel wordt ingezet? 5 6
- Het college wordt samengesteld uit personen met gezag en deskundigheid die door het Presidium worden voorgedragen en door de Kamer worden benoemd. Daarnaast is vastgelegd dat het college onafhankelijk is. Hieruit vloeit voort dat van het college mag worden verwacht dat op een zorgvuldige, onpartijdige en objectieve wijze invulling wordt gegeven aan de onderzoekstaak. Daarbij hoort ook dat het college zich terdege bewust is van de politieke context waarin een onderzoek plaatsvindt en de gevolgen die een onderzoek heeft voor het betrokken Kamerlid en de Kamer als geheel. Aangezien de rapportage van het college in beginsel openbaar wordt, wordt na afloop inzicht geboden in de afwegingen die het college heeft gemaakt. Het ligt voor de hand dat het college daarin tevens verantwoording aflegt over de beslissing om een onderzoek in te stellen.*
- 36 Kan het Presidium nader toelichten, in welke gevallen het College kan besluiten dat een klacht niet nader onderzocht wordt (artikel 7, derde lid)? Wat is het verschil met "kennelijk ongegrond" (artikel 6, derde lid)? 6
- Het is aan het college om te bepalen of een klacht aan de gestelde eisen van artikel 6 voldoet. Onder meer klachten die kennelijk ongegrond zijn worden niet in behandeling genomen. Bij klachten die wel in behandeling worden genomen, wordt het Kamerlid overeenkomstig artikel 7 om informatie verzocht. Na ontvangst van die informatie bepaalt het college of de klacht nader onderzocht zal worden of dat deze als afgehandeld wordt beschouwd. Daarbij kan het college mede in overweging nemen in hoeverre de klacht voldoende substantieel van aard is om een nader onderzoek te rechtvaardigen. Het college kan daarmee dus rekening houden met de ernst van de vermeende overtreding waarop de klacht betrekking heeft. Zijn die niet zodanig dan nader onderzoek – dat uitmondt in een openbare rapportage - gerechtvaardigd is, dan kan dat een reden zijn om de klacht als afgehandeld te beschouwen. De regeling beoogt er daarmee voor te zorgen dat alleen klachten die voldoende substantieel zijn tot een onderzoek leiden. De procedure is er immers op gericht om het gezag en de waardigheid van het parlement te beschermen. Hoe die beoordeling in concrete situaties uitvalt hangt van de omstandigheden van het geval af. Indien het college besluit een klacht als afgehandeld te beschouwd, kan het overigens wel een aanbeveling doen aan het Kamerlid, bijvoorbeeld over de wijze waarop in toekomstige situaties het beste gehandeld kan worden.*

- 37 In welke gevallen dat het College een overtreding van de gedragscode vaststelt, wordt geen aanbeveling voor een sanctie gedaan (artikel 8, zesde lid)? 6
Dat is aan het college ter beoordeling. Zo kan het college op basis van haar onderzoek concluderen dat een sanctie niet opportuun is, bijvoorbeeld omdat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Ook kan de openbaarmaking van een rapportage op zichzelf al voldoende worden geacht. In dat geval kan wel een aanbeveling worden gedaan, bijvoorbeeld over de wijze waarop in de betreffende situatie het beste gehandeld kan worden.
- 38 Zijn de Adviseur en het College wel altijd bekend met feit dat er een advies is of een onderzoek loopt? Is artikel 8, vijfde lid, dan wel uitvoerbaar? 6
De advisering door de adviseur heeft een vertrouwelijk karakter. Alleen het Kamerlid dat om het advies heeft verzocht, kan besluiten tot openbaarmaking daarvan. De adviseur zal dus geen contact opnemen met het college indien een Kamerlid verzoekt om een advies. Het college zal echter, wanneer een onderzoek wordt overwogen naar aanleiding van een klacht, er wel rekening mee houden wanneer in een eerder stadium over dezelfde kwestie advies is uitgebracht. Het besluit tot een onderzoek vergt in dat geval immers een nadere motivering. Het Kamerlid dient het ontvangen advies op verzoek van het college te verstrekken. Dit dient mede ter bescherming van het betreffende Kamerlid. Het zou immers onwenselijk zijn als een Kamerlid dat zich tot de adviseur heeft gewend en het advies heeft opgevolgd zonder gewichtige redenen aan een nader onderzoek door het college wordt onderworpen. Het advies wordt daarmee overigens niet openbaar; het college dient het advies vertrouwelijk te behandelen zolang dit niet door het Kamerlid zelf openbaar is gemaakt. Verder is bepaald dat de adviseur vanaf het moment dat het college tot een onderzoek besluit geen (verder) advies meer uitbrengt over de betreffende aangelegenheid. Daarmee wordt voorkomen dat de werkzaamheden van de adviseur en van het college samenlopen.
- 39 Hoe normeren we de ‘zwaarwegende redenen’ om delen van de rapportage vertrouwelijk te behandelen en wie beoordeelt dit? 6
Dit is aan het college ter beoordeling. Denkbaar is dat het college bepaalt dat vanuit privacyoverwegingen bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen.
- 40 Hoort de bepaling over herziening van de Gedragscode en de toelichting daarop niet in de Gedragscode zelf te staan (artikel 14, eerste volzin)? 7
De Gedragscode is hier volledigheidshalve vermeld, aangezien de voorgestelde regeling voor toezicht en handhaving betrekking heeft op de gedragscode. Zie verder de brief van het Presidium ter aanbieding van de gedragscode (Kamerstuk 35351, nr. 1) waarin wordt vermeld dat naarmate de gedragsregels in de praktijk verdere uitwerking krijgen desgewenst kan worden aangevuld. Het ligt voor de hand dat het Presidium toekomstige wijzigingsvoorstellen ten aanzien van de Gedragscode en de regeling zoveel mogelijk gecombineerd aanbiedt, zodat de samenhang wordt bevorderd.
- 41 Kan het Presidium nader toelichten in welke gevallen het College een aanbeveling kan doen aan het Kamerlid, terwijl het geen overtreding heeft vastgesteld? 7
Dit is aan het college ter beoordeling. Denkbaar is dat een onderzoek uitwijst dat weliswaar niet kan worden gesteld dat de gedragscode is overtreden, maar dat de geconstateerde feiten en omstandigheden wel aanleiding zijn om een aanbeveling te doen over de wijze waarop het beste invulling kan worden gegeven aan bijvoorbeeld een registratieverplichting. Daarmee kan een onderzoek eraan bijdragen dat voor de toekomst meer helderheid en houvast wordt geboden omtrent de toepassing van de geldende normen.

- 42 Wat is de precieze betekenis ervan dat een beroep op de Kamer niet is toegelaten? 7
Deze bepaling sluit uit dat buiten de gestelde procedure een uitspraak wordt gevraagd van de Kamer omtrent genomen beslissingen ingevolge de regeling. Hiermee wordt voorkomen dat de procedure langs die weg wordt gehinderd of beïnvloed.
- 43 Kan het College besluiten een klacht wel in behandeling te nemen, hoewel niet aan de vereisten in artikel 6, tweede lid is voldaan? v9
Artikel 6, derde lid, bepaalt dat het college kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen, onder meer wanneer niet is voldaan aan de eisen van artikel 6, tweede lid. Het is aan het college om te bepalen wanneer aan de vereisten is voldaan. Het college kan oordelen dat wegens bijzondere omstandigheden enkele vereisten in een bepaald geval minder stringent moeten worden toegepast. Het is aan het college om deze afweging te maken.
- 44 Wat is precies de gang van zaken, wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of in grote aantallen binnenkomt? 9
In dat geval kan het college besluiten dat de klachten die geen aanvullende feiten bevatten ten opzichte van eerder ontvangen klachten, niet verder in behandeling worden genomen. Klachten die wel in behandeling worden genomen, kunnen gezamenlijk worden behandeld. Dit is aan het college ter beoordeling. Zie tevens het antwoord op vraag 17.
- 45 Kan ook de rapportage als geheel vertrouwelijk zijn? 9
Uitgangspunt is dat een rapportage openbaar wordt gemaakt. Om zwaarwegende redenen kan het college besluiten dat delen ervan vertrouwelijk dienen te worden behandeld, bijvoorbeeld in verband met privacyoverwegingen. Het ligt niet voor de hand dat een rapportage geheel bestaat uit informatie die om dergelijke redenen vertrouwelijk dient te blijven. Het college kan daarmee ook rekening houden in de wijze waarop feiten en omstandigheden worden weergegeven. De regeling gaat er daarom vanuit dat een rapportage niet geheel als vertrouwelijk kan worden bestempeld. Dat zou ook niet wenselijk zijn, nu de regeling beoogt bij te dragen aan transparantie en verantwoording in integriteitskwesaties.
- 46 Wanneer is er in artikel 6 sprake van 'dezelfde klacht' over 'hetzelfde Kamerlid'? Is dat wel een duidelijk criterium? Hoe lang kan er tussen die verschillende klachten zitten om een beroep op die regeling te doen? 9
Dit is aan het college ter beoordeling. De bepaling beoogt de doelmatigheid te bevorderen en te voorkomen dat klachten, die duidelijk op hetzelfde feit betrekking hebben, afzonderlijk moeten worden behandeld. Dat zou tot onnodige vertraging kunnen leiden, zonder dat dit meerwaarde heeft voor de beoordeling die het college verricht. De ervaringen hiermee kunnen uiteraard worden meegewogen bij de evaluatie van de regeling.
- 47 Waarom wordt voorgesteld dat het college een aanbeveling kan doen als de ingediende klacht niet nader wordt onderzocht? Waarom zou een aanbeveling aan de orde kunnen zijn als er geen aanleiding is om de klacht nader te onderzoeken? 10
Denkbaar is dat de kwestie waarover een klacht wordt ingediend niet substantieel genoeg is voor een nader onderzoek. Het college kan dan besluiten de klacht niet nader te onderzoeken en als afgehandeld te beschouwen. Niettemin kan de klacht toch aanleiding geven om het betreffende Kamerlid een aanbeveling te doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop het beste invulling kan worden gegeven aan een registratieverplichting. Op die manier kan het Kamerlid handvaten worden geboden, waarmee toekomstige kwesaties van vergelijkbare aard kunnen worden voorkomen.

- 48 Is er een maximale reactie-termijn vastgelegd waarbinnen de adviseur de bevindingen en aanbevelingen moet terugkoppelen? 10
Er is geen termijn gesteld. De functie van de adviseur is om met Kamerleden op hun verzoek mee te denken over de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de geldende integriteitsnormen. Dat gebeurt op basis van vertrouwelijkheid. Het stellen van termijnen past daar niet bij. Het is verder aan de adviseur om te beoordelen in hoeverre tegemoet kan worden gekomen aan een verzoek. Het ligt in de rede dat de adviseur en het Kamerlid overleg voeren over de verwachtingen en de meest geschikte werkwijze.
- 49 Wordt de klager geïnformeerd over de afhandeling van zijn klacht door de openbaarmaking van de rapportage van het College door het Presidium? 11
Indien het college op grond van artikel 7 besluit een klacht niet nader te onderzoeken, worden het Kamerlid en de klager daarover geïnformeerd. Indien het college op grond van artikel 8 besluit wel een nader onderzoek in te stellen, dan leidt dit tot een rapportage die door het Presidium openbaar wordt gemaakt. Op dat moment kan de klager daarvan ook kennisnemen.
- 50 Waarom is er voor gekozen om “sancties” op te kunnen leggen? Waarom is het niet gebleven bij het doen van “aanbevelingen”, zoals ook geldt in de Gedragscode integriteit Eerste Kamer? 11
In de motie-Van der Molen c.s. werd het Presidium uitdrukkelijk verzocht om ook voorstellen te doen voor handhaving van de integriteitsregels. Daaraan is invulling gegeven door middel van een aantal sancties die de Kamer kan opleggen. Dit is ook in andere parlementen gebruikelijk. Bovendien kent de Kamer nu reeds de mogelijkheid van sancties op overtreding van bepaalde integriteitsregels, zoals bij het schenden van geheimhouding (artikel 145 Reglement van Orde).
- 51 Hoe verhoudt de sanctie “schorsing” zich tot de Grondwet en de daarin verankerde positie van een Kamerlid (vrije mandaat)? 11
Het vrije mandaat van Kamerleden staat niet in de weg aan het opleggen van sancties bij overtreding van de regels van de Kamer. De mogelijkheid om Kamerleden te schorsen van deelname aan commissievergaderingen (artikel 145, tweede lid, Reglement van Orde) bestaat al geruime tijd. Deze regeling breidt die mogelijk nu uit tot andere overtredingen en tot deelname aan plenaire vergaderingen (met uitzondering van de stemmingen) of andere activiteiten die door of namens de Kamer wordt gehouden. Het lidmaatschap als zodanig wordt dus niet opgeschort, wel de deelname aan plenaire en/of commissie-activiteiten. De grondwettelijke positie van Kamerleden biedt daarvoor ruimte. De Kamers regelen conform artikel 72 van de Grondwet immers hun eigen werkwijze. Daaruit volgt de zelfstandigheid van de Kamer. Het ligt daarbij in de rede dat de Kamer de mogelijkheid moet hebben om de eigen regels op doelmatige wijze te handhaven, nu andere vormen van (externe) handhaving niet altijd mogelijk of wenselijk zouden zijn vanuit de gedachte van machtenscheiding. De schorsing kan daarmee een passende vorm van sanctionering zijn en komt ook in andere parlementen voor. Wel erkent het Presidium dat een schorsing, zeker wanneer deze een ruime strekking heeft, een ingrijpende maatregel is. Deze dient dan ook niet lichtvaardig worden toegepast. Bovendien dient de schorsingsmaatregel in verhouding te staan tot de geconstateerde overtreding en daarop zoveel mogelijk zijn toegespitst. Een schorsing hoeft dus ook niet allesomvattend te zijn. Denkbaar is bijvoorbeeld dat een Kamerlid dat niet voldoet aan de registratieverplichting omtrent buitenlandse reizen, voor enige tijd wordt uitgesloten van deelname aan commissiewerkbezoeken. Verder is denkbaar dat een schorsing pas in beeld komt bij zeer ernstige overtredingen of wanneer een Kamerlid herhaaldelijk een overtreding begaat, waarbij eerder lichtere sancties zijn opgelegd.
- 52 Hoe verhoudt de stelling, dat de stemmingen zijn uitgezonderd vanwege het onverenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden, zich tot het bestaande artikel 145 RvO? 11 12

Artikel 145 Reglement van Orde heeft alleen betrekking op het uitsluiten van deelname aan commissievergaderingen. Deelname aan stemmingen wordt daardoor niet beïnvloed.

- 53 In hoeverre staat het aan het Presidium het vrij om, als het college een sanctie aanbeveelt, de Kamer voor te stellen geen sanctie op te leggen? In hoeverre is het Presidium vrij om aan de Kamer een andere sanctie voor te stellen? 12
- Het Presidium kan geen andere sancties voorstellen. Hiermee zou afbreuk kunnen worden gedaan aan de zorgvuldige beoordeling die het college op basis van het onderzoek heeft gemaakt. Bovendien zou dit in de praktijk ertoe kunnen leiden dat het Presidium een informele beroepsinstantie zou worden. Het is aan de Kamer, gezien de rapportage, om te beoordelen of een sanctie die door het college wordt aanbevolen moet worden opgelegd.*
- 54 Wordt met het aannemen van de voorgestelde regeling toezicht en handhaving, ook een besluit genomen over de aanbeveling voor een evaluatie na zes jaar? 12
- Het Presidium beveelt aan om zes jaar na inwerkingtreding van de regeling, of zoveel eerder als wenselijk, een algehele evaluatie uit te voeren. Ook zijn tussentijdse deelevaluaties denkbaar indien deze wenselijk worden geacht. Het Presidium kan hiertoe besluiten op eigen initiatief of op nader verzoek van de Kamer.*

Vergaderjaar 2019-2020

[Kamerstuknummer]   Voorstel van het Presidium voor een Regeling Toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Nr. 2   VOORSTEL

Regeling Toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Hoofdstuk 1. Algemeen

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. Adviseur: de onafhankelijke adviseur integriteit;
- b. College: het college van onderzoek integriteit;
- c. Gedragscode: de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Hoofdstuk 2. Het College

Artikel 2 Samenstelling en benoeming

1. Het College bestaat uit een voorzitter en twee leden. Zij worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium voor de duur van ten hoogste zes jaar. De Kamer besluit zonder beraadslaging. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. Het College is onafhankelijk.
3. De leden van het College ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van hun taken.

Artikel 3 Taak

Het College heeft tot taak klachten aangaande overtreding van de Gedragscode door Kamerleden te behandelen.

Artikel 4 Jaarverslag

1. Het College zendt jaarlijks in februari aan het Presidium zijn jaarverslag over het voorgaande jaar.
2. Het College kan in zijn jaarverslag aanbevelingen doen die strekken tot een wijziging van de gedragscode of een verduidelijking geven van de gedragscode.
3. Het Presidium maakt het jaarverslag openbaar.

Artikel 5 Archief en openbaarheid

1. Het College draagt elke zes jaar de documenten die op zijn verzoek zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor leden van het College.
2. Het college maakt geen informatie openbaar.

Hoofdstuk 3. Klachtprocedure

Artikel 6 Klachten

1. Een ieder kan een klacht aangaande overtreding van de Gedragscode aanbrengen.
2. Een klacht wordt schriftelijk aangebracht en bevat ten minste de naam en het postadres van de klager, de naam van het Kamerlid op wie de klacht ziet en de feiten die tot het doen van de klacht hebben geleid.
3. Het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer het deze kennelijk ongegrond acht, wanneer niet is voldaan aan de vereisten, bedoeld in het tweede lid, of wanneer eenzelfde klacht door verschillende klagers is gedaan. De klager wordt hierover geïnformeerd.
4. Een klacht die ziet op een mogelijke overtreding waarbij in het Reglement van Orde op andere wijze in het toezicht is voorzien, wordt niet in behandeling genomen door het College.
5. Een klacht die ziet op een mogelijk strafbaar feit, niet zijnde een ambtsmisdrif, wordt niet in behandeling genomen door het College. Na overleg met de klager kan de klacht worden doorgezonden aan het openbaar ministerie.

Artikel 7 Klachtafhandeling

1. Het College informeert een Kamerlid wanneer een klacht over hem in behandeling wordt genomen.
2. Het College verzoekt het Kamerlid om informatie. Het Kamerlid verleent medewerking aan dat verzoek.
3. Het College kan na het beoordelen van de ontvangen informatie en andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten dat de klacht niet nader onderzocht wordt. Het Kamerlid en de klager worden hierover geïnformeerd. Het College kan hierbij een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Artikel 8 Onderzoek naar klacht

1. Het College kan na ontvangst van de informatie, bedoeld in artikel 7, tweede lid, en na het beoordelen van andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht.

2. Indien de klacht een kwestie betreft waarover de Adviseur eerder advies aan het betrokken Kamerlid heeft uitgebracht en dit advies is opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek.

3. Indien het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over dezelfde kwestie geen advies meer uit.

4. Het Kamerlid verleent de medewerking die door het College in het kader van zijn onderzoek wordt verlangd.

5. Het College stelt een conceptrapportage op van zijn bevindingen en stelt het Kamerlid in de gelegenheid om binnen vier weken te worden gehoord. De zienswijze van het Kamerlid wordt verwerkt in de rapportage. In de rapportage kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

6. Indien het College een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan in de rapportage een aanbeveling voor een sanctie worden gedaan.

Artikel 9 Rapportage

1. Het College zendt de rapportage aan het Presidium en aan het Kamerlid die het betreft. Het College kan bij de toezending bepalen dat delen ervan vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen.

2. Het Presidium maakt de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar, voor zover het College heeft bepaald dat deze openbaar kan worden.

Hoofdstuk 4. Sanctionering

Artikel 10 Mogelijke sancties

De volgende sancties kunnen worden opgelegd bij overtreding van de gedragscode:

a. een aanwijzing, waaronder wordt begrepen een maatregel die een Kamerlid verplicht tot herstel van een overtreding van de Gedragscode;

b. een berisping, waaronder wordt begrepen een openbare brief van het Presidium gericht aan een Kamerlid waarin de handeling die tot een overtreding heeft geleid, wordt afgekeurd;

c. een schorsing, waaronder wordt begrepen het uitsluiten van een Kamerlid voor de duur van ten hoogste een maand van het deelnemen aan plenaire vergaderingen, behoudens stemmingen, aan commissievergaderingen of aan andere activiteiten die door of namens de Kamer worden gehouden.

Artikel 11 Voorstel voor sanctionering door de Kamer

Indien een rapportage als bedoeld in artikel 9 een overtreding van de gedragscode vaststelt waarbij een sanctie als bedoeld in artikel 10 wordt aanbevolen, zendt het Presidium tegelijkertijd met de openbaarmaking van de rapportage een brief aan de Kamer met een voorstel tot het opleggen van de door het College aanbevolen sanctie.

Artikel 12 Besluit Kamer

De Kamer besluit zonder beraadslaging over het voorstel van het Presidium, bedoeld in artikel 11. Indien de Kamer besluit tot het opleggen van een sanctie, wordt deze de dag na het Kamerbesluit ten uitvoer gelegd.

Artikel 13 Geen beroep

Van de beslissingen ingevolge deze regeling is beroep op de Kamer niet toegelaten.

Artikel 14 Herziening

Het Presidium kan voorstellen aan de Kamer doen voor herziening van de Gedragscode en de toelichting daarop. De Presidium kan tevens voorstellen doen voor herziening van deze regeling. Het Presidium betreft daarbij de jaarverslagen van de Adviseur en het College.

Artikel 15 Toepassing regeling

Deze regeling is alleen van toepassing op overtredingen van de Gedragscode die plaatsvinden na de inwerkingtreding van de regeling.

Toelichting

Algemeen deel

In voorgestelde toezichts- en handhavingstelsel wordt het behandelen van klachten inzake overtreding van de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal opgedragen aan een onafhankelijk college van onderzoek integriteit.

Het College verricht onderzoek op basis van klachten over zittende Kamerleden. Iedereen kan een klacht indienen. Indien het College oordeelt dat de gedragscode in een concrete situatie is overtreden, kunnen drie soorten sancties worden voorgesteld aan de Kamer: een aanwijzing, een berisping of een schorsing. De Kamer beslist over het opleggen van de sanctie. Indien naar aanleiding van een klachtonderzoek geen overtreding wordt vastgesteld, of wanneer een sanctie niet opportuun wordt geacht, kan het College een aanbeveling doen aan het Kamerlid. Klachten die kennelijk ongegrond worden geacht, die zien op overtredingen waarbij het Reglement van Orde een specifieke toezichtsregeling kent, of die betrekking hebben op een strafbaar feit worden niet in behandeling genomen.

De voorgestelde regeling bevat tevens voorzieningen om de mogelijke samenloop van advisering door de onafhankelijk adviseur integriteit en toezicht door het beoogde college zorgvuldig te regelen. Zo is opgenomen dat indien het Kamerlid het advies van de Adviseur opvolgt, een besluit tot een onderzoek naar dezelfde kwestie door het College een bijzondere motivering vergt. Aangezien uit de functie van de Adviseur volgt dat deze zich zal toeleggen op het met name vooraf adviseren van Kamerleden over de uitleg en toepassing van de integriteitsregels, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over een kwestie geen advies meer uit zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Na vaststelling van de regeling door de Kamer kan worden overwogen om in het Reglement van Orde een uitdrukkelijke verwijzing naar de regeling op te nemen, zodat de samenhang kan worden geborgd.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Het college van onderzoek integriteit en de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden deze termen verkort gedefinieerd. Tevens wordt de onafhankelijke adviseur integriteit kort gedefinieerd.¹

Artikel 2

Voor de klachtbehandeling is er een College van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door de Kamer op voordracht van het Presidium. De leden van het College zijn personen met gezag en deskundigheid. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en expertise van het College gewaarborgd. De onafhankelijkheid van het College is nadrukkelijk in de regeling opgenomen. Hieruit vloeit overigens voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het College. Hoewel de functie van collegelid onbezoldigd is, kunnen bij de benoeming van de collegeleden rechtspostionele afspraken gemaakt worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die zij ontvangen. Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat het collegelid wordt gevrijwaard van aansprakelijkheid.

Artikel 3

In dit artikel wordt de taak van het College beschreven.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van het College een jaarverslag. Daarin kunnen de verschenen rapportages, als bedoeld in artikel 9, uit het voorgaande jaar worden vermeld en kan ingegaan worden op de werkzaamheden die zijn verricht. Ook kunnen aanbevelingen worden gedaan omtrent de gedragscode. Mocht het college mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan het dit aangeven in het jaarverslag middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de rapportages en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien kan hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De rapportages en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen bevatten. Deze ontwikkeling zal derhalve over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat.

Artikel 5

In het eerste lid wordt de archivering beschreven. In het tweede lid wordt verduidelijkt dat het college zelf geen informatie openbaar maakt. Het Presidium maakt de rapportages en jaarverslagen openbaar, het college doet dit niet zelf.

Artikel 6

---

¹ Zie over deze functie de brief van het Presidium van 28 november 2019 inzake de benoeming van de onafhankelijk adviseur integriteit.

Klachten kunnen door iedereen worden aangebracht bij het College. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het College behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is opgenomen dat het College kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht niet ziet op een zittend Kamerlid (zoals een minister), kan het College besluiten dat de klacht niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het College de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het College besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of in grote aantallen binnenkomt. De klager wordt hierover geïnformeerd. Niet uitgesloten is dat College ook het Kamerlid informeert. Dit kan bijvoorbeeld raadzaam zijn om te voorkomen dat een Kamerlid later publiekelijk wordt geconfronteerd met de beslissing van het College. Het is aan te bevelen hier prudent mee om te gaan.

In het vierde lid is opgenomen dat klachten over mogelijke overtredingen waarbij het Reglement van Orde reeds op andere wijze in het toezicht voorziet, niet in behandeling worden genomen. Daarbij kan worden gedacht worden aan klachten over de orde tijdens plenaire en commissievergaderingen. Hierop zijn de artikelen 58 tot en met 62 Reglement van Orde van toepassing.

In het vijfde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdrijven², niet in behandeling kunnen worden genomen door het College. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het College kan evenwel met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het College de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Artikel 7

Als het College besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het College is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel schriftelijk advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het College te verstrekken. Een vertrouwelijk advies wordt hiermee overigens niet openbaar; bestaande vertrouwelijkheid dient dan ook te worden gewaarborgd. Gezien het feit dat in dit stadium nog geen sprake is van onderzoek naar de klacht, zal het verzoek om informatie in de praktijk beknopt zijn.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek rechtvaardigt, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. Daarbij kan het college mede in overweging nemen in hoeverre de klacht naar haar oordeel voldoende substantieel van aard is om een onderzoek met een daaruit volgende openbare rapportage te billijken. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het College kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven.

---

² Ambtsmisdrijven kennen een eigen procedure waar het Kamerleden betreft. Bij de toelichting op artikel 9 wordt hier nader op ingegaan.

Artikel 8

Het College kan besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht. De duur van een onderzoek wordt mede bepaald door de aard en complexiteit van de vermeende overtreding, maar verwacht mag worden dat een onderzoek binnen een redelijke termijn wordt afgerond. Indien de klacht betrekking heeft op een kwestie waarover eerder advies is uitgebracht door de Adviseur en het Kamerlid heeft dat advies opgevolgd, kan het College slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek. Hiertoe kan bijvoorbeeld aanleiding zijn wanneer er aanvullende feiten of omstandigheden bekend zijn geworden die tot een ander advies hadden geleid, of wanneer nader onderzoek om andere zwaarwegende redenen van belang wordt geacht. Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich tot de Adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd aan een nader onderzoek wordt onderworpen door het College indien daar op voorhand geen gewichtige redenen voor zijn. Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend. Het is aan het College om in voorkomende gevallen af te wegen of een onderzoek nodig is. Het College kan ten behoeve van het maken van die afweging indien nodig in contact treden met de Adviseur.

Zodra het College besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur over dezelfde kwestie geen advies meer uit. Op deze manier wordt voorkomen dat de werkzaamheden van de Adviseur en het College samenlopen. Aangezien uit de functie van de Adviseur volgt dat deze zich zal toeleggen op het met name vooraf adviseren van Kamerleden over de uitleg en toepassing van de integriteitsregels, ligt het voor de hand dat de Adviseur de advisering richting het betreffende Kamerlid staakt zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het College.

Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het College en krijgt ook de gelegenheid te worden gehoord over de conceptrapportage. De zienswijze van het Kamerlid wordt in de rapportage verwerkt. Dit biedt het Kamerlid de waarborg dat alles wat relevant is naar voren kan worden gebracht in de betreffende kwestie. In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt aan het College overgelaten.

Artikel 9

De rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport. Wel kan het College bepalen dat delen van de rapportage vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen. Zo kan het College bijvoorbeeld bepalen dat in verband met privacy bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen. Het Presidium kan vervolgens alleen die delen van het rapport openbaar maken die niet vertrouwelijk zijn.

Indien het College een sanctie gepast acht, kan zij daartoe een aanbeveling doen in haar rapportage. Ook kan het College concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het College oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

In het geval dat het College het vermoeden heeft dat er sprake is van een ambtsmisdrijf, kan in beginsel in de rapportage geen overtreding van de gedragscode worden vastgesteld. Voor een ambtsmisdrijf kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het ligt in de lijn van verwachting dat het College dan in de rapportage geen vaststelling van een overtreding zal doen, maar aangeeft er een vermoeden van een ambtsmisdrijf is. In dat geval ligt het voor de hand dat wordt bevorderd dat de hiervoor bestemde procedure in werking wordt gesteld. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Artikel 10

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Een aanwijzing kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de registratieverplichtingen van het Reglement van Orde. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie, de schorsing, is immers de zwaarste vorm. Deze sanctie is nu alleen mogelijk in geval van schending van de geheimhouding of vertrouwelijkheid, zoals neergelegd in de artikelen 145 en 147 Reglement van Orde. In dit voorstel wordt de schorsing ook bij andere overtredingen van de gedragscode mogelijk. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven en in verhouding kan staan tot de aard en ernst van de overtreding. Hierbij kan worden gedacht aan een Kamerlid dat te registreren buitenlandse reizen herhaaldelijk niet heeft gemeld, wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie of van het lidmaatschap van een delegatie van de Kamer bij interparlementaire conferenties of andere internationale gremia. Ook in deze meer flexibele vorm blijft de schorsing uiteraard een zwaar middel, waartoe niet lichtvaardig moet worden besloten. Denkbaar is bijvoorbeeld dat een schorsing in beeld komt wanneer de overtreding van zeer ernstige aard is of wanneer een lid herhaaldelijk bepaalde overtredingen begaat, waarvoor eerder lichtere sancties zoals een berisping zijn opgelegd.

Er wordt verder op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. Het uitsluiten van deelname aan stemmingen zou onverenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Artikel 11

Bij het openbaar maken van de rapportage, wat tevens kan worden gezien als het toezenden van de rapportage aan de Kamer voegt het Presidium ook een brief met daarin het voorstel voor een sanctie, indien het College een overtreding van de gedragscode heeft geconstateerd en deze sanctie heeft aanbevolen.

Op deze wijze wordt bevestigd dat een sanctie als bedoeld in artikel 10 alleen wordt opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het College. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het College gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden.

Artikel 12

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijke sanctieoplegging. Het besluiten zonder beraadslaging is ook nu al het geval bij een voorstel tot schorsing op grond

van artikel 145 Reglement van Orde. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Artikel 13

Overeenkomstig artikel 62 Reglement van Orde, is geen beroep op de Kamer mogelijk ten aanzien van beslissingen die ingevolge deze regeling worden genomen.

Artikel 14

De regeling treedt in werking zodra deze door de Kamer wordt vastgesteld, tenzij de Kamer anders besluit.

De Gedragscode is bedoeld als een levend document en is gebaseerd op de geldende integriteitsregels in de Kamer. Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verdere invulling krijgen, kan het daarom nodig zijn de Gedragscode aan te passen of de toelichting aan te vullen. Dat geldt ook voor het systeem van toezicht en handhaving zoals dat is neergelegd in deze regeling. Het Presidium kan daartoe van tijd tot tijd voorstellen voor herziening doen aan de Kamer. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en van het College.

Gelet op de vernieuwingen die met deze regeling worden voorgesteld, wordt aanbevolen om zes jaar na de inwerkingtreding – of zoveel eerder als wenselijk - een algehele evaluatie van de werking en effectiviteit van de gedragscode en het stelsel van advisering, toezicht en handhaving uit te voeren. Tevens kunnen al eerder deelevaluaties plaatsvinden indien dit wenselijk wordt geacht.

Artikel 15

Gelet op het belang van rechtszekerheid voor Kamerleden is in dit artikel nadrukkelijk opgenomen dat de regeling alleen geldt voor overtredingen van de Gedragscode die plaatsvinden na de inwerkingtreding van deze regeling.

De Voorzitter,
Arib

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Sociaal Jaarverslag 2020

Opgesteld door :

Stafdienst HR

---

1. Aard van de bespreking ¹

Informerend

2. Beknopte samenvatting

Bijgevoegd is het Sociaal Jaarverslag 2020 van de ambtelijke organisatie waarin de belangrijkste HR-gerelateerde cijfers en feiten over het jaar 2020 zijn weergegeven.

De conclusies van het managementteam op de hoofdonderwerpen uit het gevoerde personeelsbeleid zijn:

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Werkbeleving en sociale veiligheid: ook in 2020 is stevig geïnvesteerd in het kenbaar maken van beschikbare psychosociale of bedrijfsmaatschappelijke steun voor medewerkers in de Kamer en thuiswerkers: een enquête heeft zicht gegeven op het welbevinden van medewerkers, managers en medewerkers hebben in hun diensten werkbeleving besproken, vertrouwenspersonen en bedrijfsmaatschappelijk werk zijn langs de (digitale) werkoverleggen gegaan en er is extra aandacht besteed aan de gesprekscyclus, loopbaan en vitaliteit.

Na professionalisering van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen (in 2019) is in 2020 de professionalisering van de vertrouwenspersonen integriteit ter hand genomen middels film, communicatie, materiaal en training.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

B

Sociaal Jaarverslag 2020

jaarcijfers en toelichting

Auteur	██████████ senior HR adviseurs
Autorisatie door	████████████████████
Bestemd voor	MT, Presidium
Status / versie	V1.1
Datum	10-03-2021
Bijlagen	Jaarverslag Vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen Jaarverslag Vertrouwenspersonen integriteit

1. Inleiding

In het sociaal jaarverslag 2020 worden ontwikkelingen in beeld gebracht op het gebied van het gevoerde personeelsbeleid van de ambtelijke organisatie in 2020. In deze notitie volgt een korte toelichting op de cijfers en waar mogelijk een vergelijking met 2019 en/of het Rijk¹. Als peildatum bij het genereren van cijfers is 31 december 2020 gehanteerd.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

13. Werkbeleving en sociale veiligheid

In 2020 zou een tweede werkbelevingsonderzoek (WBO) plaatsvinden, maar met het oog op de COVID-19 omstandigheden is ervoor gekozen om dat onderzoek uit te stellen tot 2021. Wel heeft in september een enquête plaats gevonden om te meten hoe de medewerkers deze periode beleven en hoe het met ze gaat. De rapportage is binnen de diensten besproken en van opvolging voorzien. Begin maart 2021 zal een tweede meting plaats vinden.

In de vernieuwde aanpak gesprekscyclus is veel aandacht voor het nemen van eigen regie door de medewerker op zijn/haar ontwikkeling en werkbeleving. In dit kader is extra aandacht besteed aan vitaliteit en loopbaan activiteiten. Medewerkers zijn geattendeerd om in gesprek te gaan met een loopbaanadviseur. In 2021 worden workshops 'goed gesprek' voor medewerkers georganiseerd, waarin de medewerker leert regie te nemen in gesprekken met zijn/haar manager. Daarnaast komen er sessies voor leidinggevendenden over open cultuur en veilig gespreksklimaat.

14. Vertrouwenspersonen en klachtencommissie

Hieronder een overzicht van de meldingen bij de verschillende gremia:

	Aantal klachten bij klachtencommissie	Aantal meldingen bij vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen (VPOO)	Aantal meldingen bij vertrouwenspersonen integriteit (VPI)
2020	0	18	0
2019	0	21	0
2018	0	10	0

De jaarverslagen vanuit de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen en vertrouwenspersonen integriteit zijn opgenomen als bijlagen.

⁶ Dit is ook het Landelijke beleid van het kennisinstituut Nederlands Instituut voor Bedrijfshulpverlening (NIBHV). Het NIBHV is het instituut waaraan de BHV van de Tweede Kamer zich conformeert.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Jaarverslag 2020 ongewenste omgangsvormen en integriteit

Opgesteld door :

Vertrouwenspersonen Ongewenste Omgangsvormen en Integriteit

---

1. Aard van de bespreking ¹

Informerend/Ter bespreking

2. Beknopte samenvatting

Achtergrond

Binnen de Tweede Kamer kennen we twee soorten vertrouwenspersonen: de vertrouwenspersoon integriteit (VPI) en de vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen (VPOO). De Ambtenarenwet verplicht overheidswerkgevers een integriteitsbeleid te voeren dat is gericht op het bevorderen van goed ambtelijk handelen. Als gevolg hiervan heeft de ambtelijke organisatie VPI's aangesteld die door ambtenaren te benaderen zijn voor het veilig melden van vermoedens van misstanden. Het gaat om zaken die schade doen aan de organisatie. Bijvoorbeeld: diefstal, machtsmisbruik, schenden van regels, niet integer gedrag. Het jaarverslag van de VPI's betreft de ambtelijke organisatie; de fracties voeren een eigen integriteitsbeleid.

De Arboret verplicht alle werkgevers (dus ook niet-overheidswerkgevers) beleid te voeren tegen psychosociale arbeidsbelasting waaronder ongewenste omgangsvormen. Als gevolg hiervan heeft het Presidium van de Tweede Kamer VPOO's aangesteld. Deze VPOO's zijn dus zowel door Kamerambtenaren als fractiemedewerkers te benaderen voor zaken in de omgang, communicatie en wijze van leidinggeven waardoor een medewerker zich niet veilig voelt op het werk. Het kan gaan over pesten, intimidatie, seksuele intimidatie, agressie, geweld en discriminatie. Er zijn 6 VPOO's werkzaam: 3 vanuit de fracties, 2 vanuit de ambtelijke organisatie en 1 externe vertrouwenspersoon.

Het jaarverslag van de VPOO's betreft meldingen die vanuit fracties en ambtelijke organisatie bij deze vertrouwenspersonen zijn gedaan. Naast deze VPOO's hebben sommige fracties ook eigen vertrouwenspersonen aangesteld; de activiteiten van deze 'eigen fractie VPOO's' worden niet in dit jaarverslag weergegeven. Het is een overweging om ook deze meldingen anoniem voor wat betreft de fracties op te nemen in het verslag, opdat een compleet beeld bij de Kamerorganisatie ontstaat.

Jaarverslagen

De vertrouwenspersonen en Klachtencommissie ongewenste omgangsvormen en de vertrouwenspersonen integriteit hebben een jaarverslag over 2020 opgesteld.

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Het jaarverslag van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen geeft onder meer in hoofdstuk II.2 a t/m e het aantal meldingen weer dat de vertrouwenspersonen hebben ontvangen (13 meldingen), de aard van deze meldingen, de interventies die zijn ondernomen en de tijd die aan deze meldingen is besteed. De vertrouwenspersonen hebben ook medewerkers opgevangen die moeite hadden met emoties rondom de corona-maatregelen (5 meldingen). Onder hoofdstuk II.5 zijn enkele aanbevelingen gedaan.

Bij de klachtencommissie en de vertrouwenspersonen integriteit zijn geen klachten binnengekomen. De vertrouwenspersonen integriteit hebben in 2020 aandacht besteed aan communicatie en professionalisering. Ook in 2021 zal geïnvesteerd worden in communicatie, trainingen van leidinggevend en medewerkers en professionalisering van de vertrouwenspersonen.

Het MT heeft het verslag tijdens een bijeenkomst met de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen en integriteit besproken. De aanbevelingen van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen – met betrekking tot publicatie, interne communicatie en onderzoek doen naar mentaal welbevinden van medewerkers- heeft het MT toegezegd. De verslagen worden besproken met de Ondernemingsraad en de diensthoofden en gepubliceerd op Plein 2.

3. Formulering te nemen besluit

- Het Presidium neemt kennis van het jaarverslag 2020 van de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen en vertrouwenspersonen integriteit.
- Het Presidium spreekt zich uit of het jaarverslag ongewenste omgangsvormen een compleet beeld van de Kamerorganisatie zou moeten weergeven en daarmee ook de meldingen bij de afzonderlijke fractie-vertrouwenspersonen anoniem opgenomen zouden moeten worden.

4. Status besluit ²

B

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Jaarverslag vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen 2020

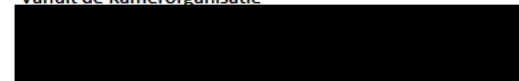
Dit jaarverslag is tot stand gekomen dankzij de inbreng van alle vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen van de Tweede Kamer. Het Jaarverslag ongewenste omgangsvormen wordt elk jaar besproken met het managementteam en in 2020 voor het eerst ook met het Presidium en dit is ook wenselijk.

Ons vertrouwenspersoneelteam is niet gewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar. In 2018 is door het management vastgesteld dat door middel van natuurlijk verloop in de toekomst ons aantal vertrouwenspersonen teruggebracht moet worden naar 4. Er zijn momenteel 5 interne vertrouwenspersonen actief (2 vanuit de Kamerorganisatie en 3 vanuit de fracties) en 1 externe vertrouwenspersoon. Daarmee komt de huidige bezetting op 6 personen:

Vanuit de fracties

Vanuit de Kamerorganisatie

Extern

Je kunt bij ons terecht als je te maken krijgt met ongewenst gedrag op de werkvloer, zoals pesten, agressie, geweld (verbaal en non-verbaal), (seksuele) intimidatie en discriminatie. Wij bieden onder meer opvang en een luisterend oor, en begeleiden de melder bij het zoeken naar een oplossing. Daarnaast hebben wij een doorverwijsfunctie, gevraagd/ongevraagd adviseren en voorlichting geven. Wij zijn er voor iedereen die in en voor de Kamer werkzaamheden verricht; naast ambtenaren, eenieder uit fracties maar ook extern personeel en stagiaires. Wij registreren elke melding geanonimiseerd.

I Leeswijzer

II: Verslag vertrouwenspersonen

- II.1: Vertrouwenspersonen en Covid-19
- II.2: Meldingen
- II.3: Deskundigheidsbevordering
- II.4: Voorlichting en zichtbaarheid
- II.5: Trends en aanbevelingen

II Verslag vertrouwenspersonen

II.1 Vertrouwenspersonen en Covid-19

Half maart 2020 ging de Kamer vanwege het Coronavirus in een Lock down. Uit gesprekken is gebleken dat dit een behoorlijke impact heeft gehad op een ieder. Ook op ons werk en op de uitvoering hiervan. Daar het dringende advies was om zoveel mogelijk vanuit huis te werken hebben alle gesprekken plaatsgevonden via de Pexip, per telefoon, tijdens een wandeling buiten en waar mogelijk fysiek wanneer aanwezigheid in de Kamer noodzakelijk was. Wij zijn ook een luisterend oor geweest voor Corona-gerelateerde meldingen (5).

Bij een aantal gesprekken met melders zijn er gevoelens gedeeld over eenzaamheid. 'er doorheen zitten' en zorgen/angstige gevoelens wanneer andere Kamerbewoners zich niet aan de 1,5 meter afstand hielden of geen mondkapje droegen. Met toestemming van de melders is bij de Arbocommissie en hoofd HR kenbaar gemaakt welke afdelingen dit betrof en daar is actie op genomen.

Sommige melders gaven aan een andere vorm van werkstress te ervaren door het thuiswerken namelijk dat het lastiger is om 'aangehaakt' te blijven en het gevoel niet meer verbonden te zijn met de collega's. Sommige melders wilden geen actie ondernemen maar hadden al baat bij een luisterend oor.

II.2 Meldingen

Hieronder wordt verslag gedaan van:

- a. Het aantal meldingen bij de vertrouwenspersonen;
- b. De aard van de meldingen;
- c. De interventies;
- d. De afwikkeling en de resultaten;
- e. De verantwoording van de tijdsbesteding

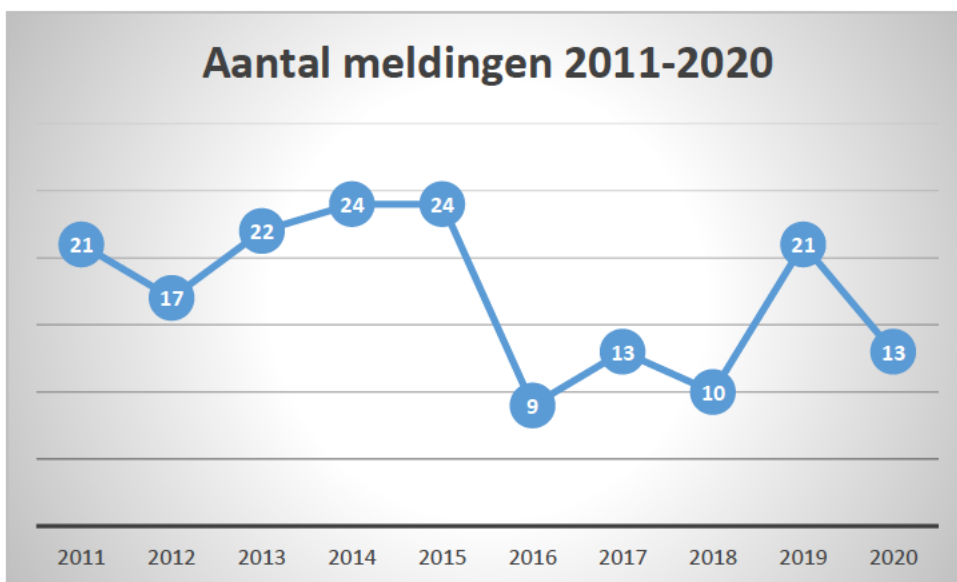
Februari 2021

a. Aantal meldingen

In totaal hebben wij 13 meldingen ongewenste omgangsvormen ontvangen; 12 meldingen zijn door de vertrouwenspersonen uit de Kamerorganisatie behandeld en 1 door de externe vertrouwenspersoon. Drie vertrouwenspersonen hebben geen meldingen ongewenste omgangsvormen ontvangen. Het aantal meldingen is in 2020 lager ten opzichte van 2019 (21 meldingen). Het merendeel van de meldingen was afkomstig uit de Kamerorganisatie: 85%. Het aantal meldingen uit de Kamerorganisatie is ten opzichte van 2019 iets gestegen; toen was het 80%.

Eind 2020 is de stand van zaken van afhandeling:

- 10 meldingen zijn geëindigd met door melder gewenst resultaat;
- 2 meldingen zijn geëindigd met vooralsnog onbekend resultaat;
- 1 melding is nog in behandeling.

b. Aard van de meldingen

In het belang van de waarborging van anonimiteit wordt de aard van de meldingen zo geformuleerd dat herleiding tot een persoon uitgesloten kan worden. De aard van de meldingen is als volgt te omschrijven:

Aard van de melding	Aantal in 2020	Aantal in 2019
pesten	3	6
Seksuele intimidatie	1	0
Intimidatie	0	5
Niet gehoord gevoeld door leidinggevende	1	5
Integriteitskwestie	1	2
Adviesvraag	3	1
Roddelen/leugens verspreiden	2	0
Onveilig voelen	2	1
Discriminatie	0	1

Februari 2021

Corona-gerelateerde meldingen

Thuiswerken/eenzaamheid/niet verbonden voelen	5
---	---

c. Interventies

Om de melder te kunnen bijstaan, staan er tot ons verschillende interventies ter beschikking, van in gesprek gaan met de klager tot bijvoorbeeld bijstaan in een klachtenprocedure. De volgende interventies zijn ondernomen om melders bij te staan:

- Melder gelegenheid gegeven om zijn/haar verhaal te doen/hart te luchten;
- Melder voorbereid en vergezeld met gesprek leidinggevende
- Ondersteunende gesprekken gevoerd/aangeboden;
- Adviesgesprekken met leidinggevendenden gevoerd;
- Situatie geanalyseerd en handvatten gegeven om zelf de situatie op te lossen;
- Melder doorverwezen naar bedrijfsmaatschappelijk werk, bedrijfsarts, juridisch adviseur en externe hulpverlening

d. Afwikkeling en resultaten

Het resultaat van de meldingen is niet altijd bekend, bijvoorbeeld omdat de melder na een gesprek met ons het resultaat niet meldt of dat er geen vervolg nodig is voor de melder. De resultaten die wel gemeld zijn, betreffen:

- Meerdere melders hebben hun problemen zelf opgelost door in gesprek te gaan met collega's, bedrijfsmaatschappelijk werk. etc.
- Ongewenst gedrag is gestopt

e. Verantwoording van de tijdsbesteding

De 4 vertrouwenspersonen die meldingen (inclusief de Corona-gerelateerde meldingen is dat 18) hebben gekregen, hebben hieraan in totaal 37 uur besteed, gemiddeld zo'n 2 uur per melding. In 2019 werden aan de 21 meldingen in totaal 74 uur besteed, gemiddeld ruim 3.4 uur per melding. Daarnaast hebben de vertrouwenspersonen gezamenlijk 40 uur besteed aan intercollegiaal overleg c.q. intervisie.

Urenbesteding 5 interne vertrouwenspersonen

Training	48
Intervisie	40
Voorlichting	10
Afhandeling Melding	37
Diverse overleggen (HR, BMW etc.)	32

Het totaal aan besteedde uren

- Vanuit de fracties: 68
- Vanuit de Kamerorganisatie: 96

II.2 Deskundigheidsbevordering

In 2019 hebben de interne vertrouwenspersonen een door de Landelijke Vereniging Vertrouwenspersonen (hierna LVV) geaccrediteerde opleiding gevolgd met als gevolg dat zij sindsdien een LVV persoonscertificaat hebben verkregen. Met dit certificaat kunnen de vertrouwenspersonen aantonen dat zij aan de door de LVV gestelde beroepseisen voldoen. Een onafhankelijke certificatie instelling (CRP) controleert elke vier jaar of de vertrouwenspersoon aan de eisen voldoet en of deze voortdurend kennis en vaardigheden ontwikkelt. Deze eisen betreffen onder andere jaarlijks een aantal uren nascholing en intervisie en andere activiteiten die de deskundigheid kunnen bevorderen zoals bijvoorbeeld het bijwonen van voorlichtingsbijeenkomsten.

In 2020 hebben de interne vertrouwenspersonen gezamenlijk 8 uur (virtueel) nascholing gevolgd. In deze nascholing zijn o.a. de volgende onderwerpen aan de orde gekomen:

- Vergroten van inzicht in casuïstiek m.b.v. het bespreekmodel casuïstiek
- Reflectie op persoonlijke vaardigheden als vertrouwenspersoon.

Hiernaast hebben 2 vertrouwenspersonen van de Kamerorganisatie op eigen initiatief nog een training van 4 uur gevolgd inzake suïcide preventie.

In totaal hebben de interne vertrouwenspersonen 48 uur aan training en 40 uur aan intervisie besteed.

Februari 2021

II.3 Voorlichting

Het afgelopen jaar hebben we wederom tijd besteed aan het geven van voorlichting aan de Kamerbewoners, in totaal zo'n 10 uur. Vanwege de Lock down heeft voorlichting bij werkoverleggen voornamelijk virtueel plaatsgevonden. Naast het reguliere voorlichting geven over ongewenste omgangsvormen en wat we voor Kamerbewoners kunnen betekenen hebben we ook mogen aanschuiven bij een aantal werkoverleggen die geheel in het teken stonden van 'hoe gaat het met ons in Coronatijd'. Voor deze werkoverleggen werd ruim de tijd genomen; een uur en dit is positief en waardevol ervaren. Bij een aantal werkoverleggen was ook BMW aanwezig. De werkoverleggen die bezocht zijn waren de werkoverleggen van de ambtenaren.

Nog niet alle directies zijn bezocht en willen de vertrouwenspersonen in 2021 dit verder oppakken.

Op verzoek van ons zijn we ook toegevoegd aan het informatieblokje 'Informatie coronavirus' op Intranet onder het kopje 'gezond thuiswerken' en zijn we ook een aantal keer onder de aandacht gebracht in het maandbericht van [REDACTED]. Ook wordt in de presentatie 'introductie van nieuwe medewerkers (ambtenaren) standaard aandacht besteed en een toelichting gegeven op de rol van de vertrouwenspersonen.

II.5 Trends en aanbevelingen

Trends

- In 2019 bestond een kwart van de meldingen uit pesten, in 2020 zijn er drie meldingen hierover binnengekomen. Er is vooralsnog geen conclusie te trekken of dit aantal gedaald is vanwege het veelvuldig thuiswerken.
- Ook het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan het geven van voorlichting inzake 'ongewenste omgangsvormen' om de zichtbaarheid van ons te vergroten en om bij te dragen aan een aan succesvol beleid om ongewenste omgangsvormen tegen te gaan. Voornamelijk hebben deze virtueel plaatsgevonden. Tevens is op verzoek van een aantal leidinggevendenden aangeschoven bij werkoverleggen die geheel in het teken stonden van 'ons team in Coronatijd' en werd er naast de reguliere voorlichting volop ruimte geboden voor de fysiek én mentale gesteldheid. Deze bijeenkomsten zijn als nuttig en waardevol ervaren. In 2020 hebben we ervoor gepleit dat bij de introductiebijeenkomsten voor nieuwe Kamerbewoners ook een vertrouwenspersoon aanschuift. Wij zijn verheugd dat dit vanaf 2021 gaat plaatsvinden.
- In 2020 is voor het eerst structureel van uit huis gewerkt wat op een aantal melders een zware wissel heeft getrokken en gevoelens van minder verbondenheid, eenzaamheid of juist teveel mensen in huis, het thuis-onderwijs en het door elkaar heen lopen van werk en privé stress en verdriet hebben gebracht. In gesprekken met melders hebben we gemerkt dat het voor sommige mensen niet meevalt om te vertellen dat ze bijv. eenzaam zijn of het structureel thuis werken zwaar vinden want ze willen niet zielig gevonden worden of een aansteller gevonden worden en lijkt het soms een taboe. Uiteraard bieden wij hiervoor ook graag een luisterend oor aan.
- We hebben gemerkt dat een aantal leidinggevendenden ook zorgen hebben over medewerkers. We brengen graag onder de aandacht dat men zich hiermee ook tot ons kan wenden om bijv. even te sparren of d.m.v. een werkoverleg waar we dan kunnen aanschuiven.
- In 2019 hebben we gepleit voor een actief functionerende Klachtencommissie en hebben we begrepen dat hier actie op ondernomen is en dit vinden wij goed nieuws. We stellen een kennismaking te zijner tijd op prijs.

Aanbevelingen

- Wij merken op dat sinds enige tijd het jaarverslag niet meer op onze site wordt gepubliceerd door de dienst Communicatie en betreuen dit. Wij zien graag dat het weer op onze site geplaatst wordt of op een andere manier toegankelijk wordt gemaakt.
- In 2020 is het jaarverslag voor het eerst in het Presidium besproken in aanwezigheid van 2 vertrouwenspersonen. Het lijkt ons nuttig dit het komende jaar ook weer te doen zodat we direct toelichting kunnen geven en vragen kunnen beantwoorden.
- Het afgelopen jaar is er vanwege Covid-19 veel meer en structureel van uit huis gewerkt en het ligt in de rede dat dit zich in 2021 zal continueren. Wij vinden het zinvol dat het onderwerp 'mentale gezondheid' onder de aandacht blijft bijvoorbeeld door dit middels een werkbelevingsonderzoek te monitoren en naar wij begrepen vindt in maart 2021 weer een onderzoek plaats. Tevens zien wij wederom graag dat de rol van de vertrouwenspersonen in het onderzoek wordt meegenomen.
- Net als voorgaande jaren vinden wij het belangrijk dat er aandacht besteed blijft worden aan campagnes om de bewustwording omtrent ongewenste omgangsvormen te vergroten. Wij vragen het MT dan ook om voortdurend aandacht te besteden aan diverse themaweken met betrekking tot onderwerpen die raken aan sociale veiligheid op de werkvloer, zoals bijvoorbeeld de dag tegen het pesten, de internationale dag tegen racisme en discriminatie, de campagne tegen eenzaamheid etc.
- Naast publicatie van het jaarverslag omtrent ongewenste omgangsvormen, is het belangrijk dat er ook een jaarverslag omtrent integriteit wordt gepubliceerd. Ook zien wij graag dat de vertrouwenspersoon integriteit het komende jaar voorlichting geeft aan de Kamerbewoners.

Februari 2021

- Wij zijn blij met het besluit om een College voor Integriteit in te stellen en we begrijpen dat de werving voor Collegeleden in volle gang is. Het lijkt ons nuttig dat, tegen de tijd daar, er een kennismakingsgesprek plaats vindt.